

Óra: Középkori művészet I. A keresztény művészet kezdetei a Római Birodalomban. Bizánc művészete. Népvándorlás-kori művészet. Karoling- és Ottó kor
Oktató: Dr. Raffay Endre
Demonstrátori jegyzet, 2023-24-es tavaszi félév. Nem lektorált!

Történelmi bevezető

A keresztény művészet kezdeteitől a Karoling- és Ottó korig

- A keresztény művészet kezdetei, időszámításunk után kezdődik
  - » Nem közvetlenül az I. század, mert az egészen korai időkből nincs olyan emlékmű amit értékelni tudnánk → Kereszténység van, de igazán majd emlékmű ami a kereszténységhez kötődő, értelmesen elemezhető, olyan nincs → Amivel indítani tudunk II. és III. századi dolgok és azok még nagyrészt a Római Birodalom területén vannak
- Keresztényüldöző császárok
  - » Vannak olyan korszakok amelyek a kereszténység számára nem volt reprezentatív és reprezentációs művészeti lehetőségeket nem biztosítottak, épp ellenkezőleg: üldözöttek voltak. A művészeti tevékenység nyomai a katakombákhoz kötődnek → A katakombák temetkezéshez kötődnek, egyelőre nincs monumentális építészet.
- Nagyon fontos évszám a 313. Ez a milánói ediktum évszáma
- 313-ban Nagy Konstantin, a Római Birodalom császára
  - » A Római Birodalomnak időszámításunk előtti I. század végétől egyeduralkodói voltak → És ezeket az egyeduralkodókat a történelem-tudomány úgy hívja, hogy császár
    - A régi Caesar szóból, Julius Caesar-nak a nevéből ered ez a szó
- A Római Birodalomnak az egyeduralkodói, tehát a császárok közül az első Constantinus nevet viselő később a Nagy melléknevet kapta, a egy olyan történelmi korszaknak a végére tett pontot, amikor a Birodalom különböző területei megosztva voltak és ezeken a területeken társcsászárok és alcsászárok uralkodtak → Tulajdonképpen a Birodalomnak volt egy nagy keleti fele, meg volt egy nagy nyugati fele és ezek további kisebb egységekre tagolódtak (a fő központok: Róma és Thesszaloniki)
  - » A berendezkedést úgy hívták, hogy tetrarchia, tehát négyen, a tetrarchák uralták tulajdonképpen a Római Birodalmat
- Nagy Konstantin megpróbálta újra egy kézben, a tetrarchia előtti időszakokra emlékeztető módon, újra egy kézben egységesíteni az egész Római Birodalmat
  - » A mellék és társcsászárokkal leszámolt → Az utolsó ilyen társcsászár Maxentius volt
  - » Ez az összeütközés, tehát a Maxentius-nak meg a Nagy Konstantin összeütközése nem csak az egyeduralomért folyó harcot jelentette, nem csak ez volt a tétje dolognak, hanem ennek tulajdonképpen vallási vonatkozású tétje is volt → Maxentius még a régi (keresztény szemszögből nézve) pogány vallásnak volt a hirdetője és a képviselője
    - Ez a pogány vallás a sokistenhitre épül (a görög isteneket és a görög mitológia kapcsán emlegettük → ezeknek a görög isteneknek megvannak a latin nyelvű megfelelői (pl. Zeusznak-Jupiter, Apollónnak-Apolló)
    - A Római Birodalom, ami kiterjedt a Földközi tenger egész medencéjére és a Nagy Sándor-i világbirodalom bizonyos részeit is Kis-Ázsiában, meg Egyiptomot is magáénak mondhatta. E területeknek az isteneit is ismerték, elfogadták, akár birodalom szerte is, vagy csak bizonyos körökben
      - » Mindenesetre a rómaiak a meghódított területeknek az isteneit, pontosabban az istenszobrokat átszállították Rómába és a római Pantheon-ban is tisztelték őket → Tehát nem tiltottak ők semmilyen más vallást, mindenkinek a vallását, minden meghódított népnek az istenét elfogadták, az istenszobrokat Rómába vitték, bárhonnan is származtak → Nagyon sok isten, nagyon sok vallás, nagyon sok felekezet, sokféle papság, „papnőség”, mindenféle

szertartások jellemezték, a Római Birodalom ilyen szempontból semmiféle egységet nem mutatott

» Nagy Konstantin azon spekulált, hogy itt van ez a kereszténység, amely kereszténység zsidó mintára azt mondja, hogy egyetlen egy isten van, aki a leghatalmasabb, nyilván mert mindennek, a világmindenségnek a teremtője, ahogy a zsidók mondják → Ezt mondják a keresztények is. A vallási egység, egyetlen istennel a középpontban, jót tenne a birodalom egységének.

– A Maxentiusszal szembeni csata (ez a mulviusi csata) előtti éjszaka a Nagy Konstantin álmot látott és megjelent az álmában egy angyal és azt mondta, hogy a kereszt jelében győzni fog → Úgyhogy a kereszt jelét festették a páncélokra meg ahova lehetett, úgyhogy a kereszt jelével vonultak csatába és győztek is Maxentius-ék fölött, a mulviusi hídnál

» Mindezt a Nagy Konstantin megtoldotta azzal, hogy 313-ban Milánóban kiadta ediktumát

» Milánó abban az időben a Római Birodalom egyik legfontosabb városa volt, Róma abban az időben már, lehet mondani poros múzeumváros, tehát már nem Róma a világ közepe → Északról mindenféle barbár törzsek kezdtek már betörni, jó volt egy kicsit közelebb lenni a határokhoz a császárnak is, hogy azokat őrizni lehessen (Ha kell akkor időben ott teremjen a császár) → Túl vagyunk ugyan a kétszázas éveken, amikor a katonacsászárok nagyon kemény küzdelmet folytattak, de még ebben az időben is vigyázni kellett ezekkel a dolgokkal

» Milánó egy nagyon fontos város, és Milánóban a császár kiadott egy ediktumot, amelyben a kereszténységet (Nem tette államvallássá!) egyelőre csak a birodalom többi vallásával azonos rangúként elismerte, vallási türelmet rendelve

» Tehát megszűnt, ami még néhány évvel korábban is volt, a 300-as évek elején is (Diocletianus alatt is) volt → a keresztényüldözéseknek a végére pontot tett

– A császári családnak a tagjai, lehet, hogy Nagy Konstantin még nem, ő majd csak a halálos ágyán, de a családjának a tagjai mind megkeresztelkedtek

» Egy nagyon fontos személyiséget kell megneveznünk, egy matrónát, a nagymamát, Ilonát, akit a kereszténység Szent Ilonaként ismer, ő Nagy Konstantinnak az anyja, az emlegetendő Constanza nagymamája → Azért tisztelték szentként, mert a császári családnak a megtérítésében lehetett szerepe és mert begyűjtötte a kereszténység legfontosabb ereklyéit, köztük Krisztus golgotai keresztjét is.

– A birodalom többi vallásával egyenrangú, de a legelegánsabb és a legelőkelőbb, hisz a császári család tagjai vagy annak a nagy része is felveszi, és vallotta és ünnepelte → És attól a perctől kezdve egy nagyszabású építészeti és művészeti tevékenység kapcsolódik a kereszténységhez

» Szent Ilona szinte abban a pillanatban amit lehetett elkezdte építeni a Szent Sír templomot Jeruzsálemben, és Betlehemben a Születés templomát, Rómában meg Konstaninus a Szent Péter apostol sírja fölé a San Pietro székesegyházat (a Vatikánban), és azonnal elkezdtek építeni és csomó más templomot is.

– Az egységes keresztény egyház és egységes tanításuk tisztázására zsinatokat hívnak össze, császári vezetéssel (ilyen volt a niceai zsinat is)

– A különböző árnyalatait a kereszténységnek megpróbálják háttérbe szorítani, hogy a kereszténység egységes legyen, egy birodalom, egy császár, fenn az égben egy az Isten és maga a vallás is egy kell, hogy legyen → Tehát a különböző felekezeteket, szekta vagy szekta szintre száműzve, szorítva megpróbálják a kereszténységet is rendbe tenni és egységes átlátható és hierarchikus szervezetbe megszervezni, ez kezdődik tulajdonképpen 313 után

– A század közepe táján 360-as években lesz egy fordulat-kísérlet, Julianus Apostata császár alatt/által (az apostata azt jelenti, hogy hitehagyott), aki megpróbálja a régi rómaiak vallását, meg egyáltalán ezt a sokistenhitet visszahozni. Nem sikerült neki.

– A császár az Istennek a földi helytartója → Szokták mondani a római pápára, hogy az Krisztusnak a földi helytartója, eredetileg nem a pápára mondták ezt, hanem a császárra, hogy az Isten földi helytartója → Erre építették föl a császári reprezentációt is a késő római császárkorban

– A kereszt jele nem mindig segített ↓

- Az északi határok nem bizonyultak biztonságosnak (A Duna északi határnak számított)
  - » A limes vonala itt húzódott, részben a Duna vonalán, ezt a rómaiak nem sokáig tudták tartani → És célszerűnek tűnt, ha tetrarchiát nem is visszavezetni, tehát, hogy több kisebb részből álljon a birodalom, megoszlik a hatalom és talán a kisebb területeket nagyobb biztonsággal lehet kormányozni meg katonailag uralni
    - » Ezt az ötletet a Nagy Theodosius császár 395-ben előszedte, és birodalmát (igaz, hogy nem saját élere vonatkozóan, hanem végrendeletileg) felosztotta a két fia (Arcadius és Honorius) között és azt mondta, hogy jobb lesz ezt a birodalmat ketté osztani:
      - egy problémásabb nyugati részre (azért problémásabb, mert ott toporognak, újra ott állnak a határain a különböző barbár és pogány törzsek és azok szeretnék a római jólétet maguknak tudni: beköltözni a birodalmi területre és/vagy onnan zsákmányt szerezni)
        - A barbárok ott álldogáltak (még ha csak álldogáltak volna) a határokon, mindenütt és be-betörtek → Ez már a 200-as években is így volt, így nem is véletlen, hogy a katonaság adta az akkori római császárok nagy részét, akiket ezért katona császároknak hívunk → De most úgy lépik át a határokat, hogy Rómáig és Ravennáig, Milánóig meg sem állnak
          - Rómát már a négyszázas évek elején kifosztják (Alarik, 410), nem kell várni a ahhoz, hogy a Római Birodalom végleg megszűnjön →
  - Hogy ez ne következzen be a Nagy Theodosius azt mondta, hogy jó, akkor osszuk fel a birodalmat
    - » Legyen a problémásabb nyugati rész a kisebbik fiúé Honoriusé, és a nagyobbik fiú Arcadius megkapja a birodalom keleti részét
      - A nyugati részen Róma a főváros, a poros múzeumváros, de ott van még mellette a nagyon jelentős Milánó és Ravenna. Ravenna azért is jelentős mert ennek a birodalomrésznek itt kikötője volt → A régi hadikikötő már Augustus korában Ravenna mellett volt, a Classe nevezetű településhez tartozón → Ott van a császári család biztonságát is biztosító (=menekülési lehetőség) hajóhadnak a központja
        - » Ami még itt nyugaton fontos központ, város: Trier, Augusta Trevirorum latinul, a mai Németország területén van → Ez is egy jelentős tartományi központ
      - A keleti részen pedig Konstantinápoly a fő város és központ (nevét Nagy Konstantinról kapta)
        - » A birodalom gazdag része keleten van, Nagy Konstantin átköltözik keletre és megalapítja a róla elnevezett várost, Konstantinápolyt → Ezt a várost 330-ban ünnepélyes keretek között föl is avatták → Rómából egy csomó minden mozdítható műtárgyat is átszállítanak, átköltöztetnek (ekkor még nincs szétszedve a birodalom) → Mai Isztambul
        - » Régi görög neve Bizánc, a Büzantion település névből jön, annak a helyén kezd kialakulni ez a császári központ → Konstantinápoly lesz a keleti birodalomnak a fővárosa 395-től kezdve
    - Innentől kezdve a Birodalom nyugati és keleti felének a története szétválk
    - Nem sokáig tart a Nyugati Birodalomnak a története, mert 476-ban a herul törzsnek a vezetője Odoaker elfoglalja Ravennát és leteszi a trónjáról az utolsó nyugatrómai császárt Romulus Augustulus-t
      - » Innentől kezdve nincs nyugaton császár
      - » A régi birodalmi terület is, tulajdonképpen a különböző barbár törzsek kezén (nyugati vagy vizigótok, majd jöttek a keleti gótok is, meg közben a hunok) szétesett → Utódállam félék jöttek létre, az utódállam félék közül a Nagy Theoderik keleti gót királysága (Itáliai részén terjed ki) jelentősebb volt → Ezek az utódállamok nem lesznek túl tartósak

- Nyugaton 476-ban megszűnik a császárság, területe már egyébként is nagyjából szétesett és nincs több császár, megszűnt a császárság, keleten viszont nem
- A keleti részen uralkodó császárok elég gyakran a nyugati birodalom fél rovására politizáltak, tehát ezt a Nagy Theoderik-et is, aki ott volt a Balkánon mindenféle ígéretekkel vették rá, hogy Itáliába menjen a keleti gótgjaival, majd jobban fog ott (királyként) érvényesülni, menjen csak innen, Bizánctól messzebb
  - » Úgyhogy előfordult, hogy a saját területük biztosítása érdekében a testvérbirodalom(rész) rovására politizáltak → De a keleti rész (így) megmenekül, Konstantinápolyt nem foglalják el, ott megmarad a császárság és ebben az időben egyre erőteljesebb, nem a latin, hanem a görög nyelv és ez lesz az udvarnak a nyelve és innentől kezdve nem azt mondják, hogy konstantinápolyi császár, hanem azt mondják, hogy bizánci császár
- Ez a birodalom-fél a VI. század közepe táján az akkori Bizánci uralkodó Iusztinianosz hadvezéreket mozgatva a régi nyugati részekből is, Itáliát, Ravennát meg egy időben Rómát is, de egészen Hispániát is, meg egész Észak-Afrikát is Egyiptom nagy részével sajátjának tudhatta → Tehát igazából volt olyan korszaka a bizánci történelemnek, amikor jóval jelentősebb részét a régióknak, birodalomnak az egésznek, a nyugatinak is magáénak tudhatta, Pannoniát, Galliát, Britanniát nem, de délen sok mindent visszahódítottak, egy időre
  - » De később ez a birodalom is elkezdett zsugorodni, mert jönnek a szeldzsuk törökök (pár száz évvel később) meg mások is, úgyhogy ott a birodalom keleti részei leolvadnak a birodalomról → Tehát végül marad tulajdonképpen a mai Görögország, Konstantinápoly körüli részek, Kis-Ázsia egy része, a Balkán déli részein még bizonyos területek, később ezek sem
  - » De a bizánci császár ezt a címet egészen 1204-ig viselte → 1204-ben sem szűnik meg a császárság csak átalakult
  - » 1204-ben a keresztes háborúk, amelyeknek a célja az volt, hogy az arabok által elfoglalt szentföldi területeket, főleg Jeruzsálemet visszafoglalják a kereszténység számára
    - Az éppen soron következő keresztes hadjáratnak a katonáit, a Földközi tengeren hogyan lehet átszállítani? → Velencei gályákkal
    - » A velenceiek is beállnának csatározni, hogy visszafoglalják a szent földet → Velence első embere a dózse (Dandolo, 90 éves aggastyán és már vak) azt mondta, hogy ő is megy
    - » A kereszteslovagok pénze elment páncélra, mellvértre, kardra és Velence nagyon sokat kér az útért → Megegyeztek, hogy a kereszteslovagok Zára (Zadar), magyar királynak a városát jó lenne, ha visszafoglalnák a velenceieknek, mert sokszor volt már az övék, de a záraiak mindig visszapártolnak a magyar királyhoz és leírnák az útiköltségből → A keresztes lovagok visszafoglalják Zárat, de ez nem volt elég Velencének, útba esik Konstantinápoly is arra felé és mi lenne, ha azt is elfoglalnák
      - » Már Zárával is gond volt, mert hát azok nyugati keresztény lakosok, meg a magyar király is nyugati keresztény és keresztények a bizánciak is, de ortodoxok és nem ismerik el a római pápát, úgyhogy őket el lehet foglalni
      - » 1204-ben elfoglalják Konstantinápolyt és a saját emberüket teszik meg császárnak, ezért azt a periódust amelyben a nyugatról származó császárok ültek a konstantinápolyi trónon, úgy hívja a történelem, hogy latin császárság → A latin császárság megvolt néhány évtizedig, majd a görögök kiűzték a nyugatiakat, úgyhogy visszatérnek a görög, bár egy elég kis területen → Restaurálják a régi bizánci császárságot, de nem sokáig tart mert 1453-ban jönnek a törökök, akik addigra már a környéken mindent elfoglaltak és most Konstantinápolyt is, az utolsó bizánci császári területet is elfoglalják
- 1453-tól nincs Bizánci Birodalom a Római Birodalomnak az utolsó maradéka is fel lett számolva
  - » Bár a török uralkodó megtartotta magának a régi bizánci császári jogok és előjogok közül azt is amely a bizánci főpapnak a patriarchának a kinevezési joga → Keresztény, ortodox patriarchának a török szultán – aki más vallású – megtartotta, ő nevezte ki → A török

szultánok nyilván úgy tekintettek magukra, hogy ők a bizánci császároknak is utódai, hogy ők bizánci császárok is

» Három évvel később, 1456-ban a törökök már itt voltak Belgrádnál

– Tehát a római birodalomnak a keleti fele, majdnem ezer évvel tovább létezett, mint a nyugati része, ami 476-ban felszámolásra került

– A nyugati részen először létrejönnek az utódállamfélék, gót királyságok, de ezek vagy még ott a határon toporogva, de inkább már a Római Birodalom területén letelepülve, felveszik a kereszténységet

» Maga az egyház meg a keresztény vallás az túléli a birodalom bukását, de úgy éli túl, hogy a betolakodók, beözönlők és hódítók felveszik a kereszténységet

» A nyolcszázas évek tájáig mindenki keresztény lesz, amikor majd jönnek a magyarok a nyolcszázas évek legvégén, akkor a magyarok pogányok még, bár már találkoznak és érintkeznek a kereszténységgel → Őket is meg kell téríteni, Európában nem lehet létezni úgy, hogy pogányok vagyunk, meg kel téríteni mindenkit

– Keresztény utódállam félék és ezekből a kisebb-nagyobb és hosszabb-rövidebb életű utódállamokból a Meroving, illetve később a Karoling dinasztia vezetésével a hétszázas évek második felére kialakul egy olyan államalakulat, amelyhez a mai Franciaország területe, a mai Németország területének nagy része is és jelentős itáliai területek is tartoznak → Tulajdonképpen azok a területek, amelyek a régi Római Birodalomban Itália, illetve Gallia provinciához tartoztak, meg részben Pannónia provinciához

» Kialakul egy egységes birodalom és ennek a birodalomnak az uralkodója Pipint követően Károly lesz → Károly 800-ban lemegy Rómába és megkéri a pápát, hogy koronázza császárrá

– Tehát 476-ig volt régi Római Császárság, 476-tól 800-ig nem volt nyugaton császár, és most újra van császár

» Ezt úgy hívják, hogy Karoling császárság → Nem tart túl sokáig, mert Nagy Károly halála után a fiai verduni szerződésben 843-ban három részre osztják → Mai Franciaország, mai Németország, Itália, nagyjából

» Tehát a császárság nem marad egységes és ebből majd kialakul a következő századra az a terület, ami német, olasz területekből, itáliai területekből áll, és onnantól kezdve úgy hívják a császárságot – merthogy a császári cím inentől kezdve marad – hogy Német-Római Császárság → Tehát a Karolingok császárságát majd a Német-Római Császárság viszi tovább

– A Német-Római császárokat a 900-as években egymást váltják az Ottók I. Nagy Ottó, II. Ottó, III. Ottó és ebből a dinasztiaiból még lesz egy uralkodó, II. Henrik, aztán kihal a dinasztia, de a császár címet továbbviszik újabb és újabb dinasztiaik

» A Német-Római Császárság egészen a XIX. századig megvolt, 1804-ig → Akkor jött Napóleon és átrajzolta Európa térképét és átírta az országneveket → Francia császárrá koronáztatja magát → Rajta kívül más császár ne nagyon legyen, úgyhogy megszünteti a Német-Római Császárságot → Ez nem marad így, mert Ausztria azt mondja, hogy ő is utód akar lenni, úgyhogy hamarosan kikiáltják az Osztrák Császárságot

– Az Osztrák császárság – majdnem száz évvel ezelőttig – 1918-ig megmarad (Német Császárság is lett, mert ők is akartak császárt) → A Német Császárság is megbukott, úgyhogy nyugaton inentől kezdve nincs császár

– 313 – Nagy Konstantin Milánói ediktum – kettésért

– 395 – A Birodalom kettéosztása

– 476 – Nyugat-római Birodalom bukása – kettésért

– 800 – Nagy Károly császárrá koronázása és a Karoling császárság kezdete

– Karoling kor 800-as évek, Ottók kora 900-as évek és II. Henrik a dinasztiaiból 1024-ben halt meg

– 1080 – Speyer-i székesegyház második fázisának az építése, ami IV. Henrikhez köthető

A keresztény művészet kezdetei a római birodalomban

- Nagy Konstantin korában megkezdődik a Római Birodalom vezető rétegeinek a krisztianizálása, a császári család az egyik első aki megkeresztelkedik
  - » A kereszténység ekkor már hosszú múltra tekint vissza, de a hosszú múlt évtizedei alatt nem egyszer léteztek keresztény üldözések
  - » Az utolsó keresztény üldözés Constantinus elődjének a korában, Diocletianus császárnak a korában történt → Constantinus korában megszűnnek a keresztényüldözések miután Constantinus megszerzi az egyeduralmat
- Amíg időről időre fellángoló keresztény üldözésekkel lehetett számolni, addig a keresztény közösségek nagyszabású és reprezentatív építkezésekbe, kultushelyek nagyszabású kialakításába és hasonlóba nem igen foghattak → Legjobb volt meghúzni magukat tulajdonképpen → A meghúzás helye nem egyszer Róma város alatti katakombák biztosították
- Konstantin korában történik egy fontos és döntő változás – ez a kereszténység elismertetése – és ez azzal jár együtt, hogy a nagy keresztény kultushelyek kiépülnek egyrészt, másrészt ezzel párhuzamosan a keresztény építkezések és a császári reprezentáció összefonódik
  - » Constantinus-hoz kötődik például egy nagyszabású bazilikának a kiépítése Rómában, pontosabban Vatikánban és ez a régi San Pietro, tehát Szent Péter templomnak a felépítése

San Pietro Bazilika alaprajza

- Ami pirossal van az alaprajzon jelölve, az a mai Szent Péter székesegyháznak az alaprajza (Elöl a székesegyházi teret szegélyező kolonnádoknak az alaprajza figyelhető meg) → Tehát ami piros az a reneszánsz és a barokk épületeknek ma fennálló épületeknek az alaprajza, amelyek 1506-tól kezdve épültek és az 1600-as évek elejéig történt ennek az építésnek a menete (Ez van ma ott a helyszínen Michelangelo kupolájával megkoronázva)
- A feketével feltüntetett alaprajz az az az épület ami ezt megelőzően, tehát a reneszánsz és barokk épületet megelőzően állt a helyszínen, és ez az épület Nagy Konstantin korából származott, legalábbis nagyrészt
- A templom egy öt hajós hosszaházból áll, ami tulajdonképpen a mai templom hajója és a keleti négyzetes pillérei és a hajórésze alatt helyezkedett el
  - » Ezeknek a maradványait a helyszínen meg lehet nézni, mert nem úgy építkeztek a rómaiak ebben az időben, hogy szintsüllyesztést végeztek volna, hanem a mai templom padlószintje alatt a régi római Szent Péter bazilika maradványait fel lehetett tární, mert azok megmaradtak → Most úgy hirdetik, hogy altemplom, vannak altemplomi részei, de nem altemplomként lettek kialakítva, hanem részben régészeti területek → Tehát bizonyos részek ma is láthatók ebből a régi részből, persze visszabontva, mert ahhoz, hogy a reneszánsz és a barokk korban ezt meg tudják építeni, ahhoz a régi Konstantin korabeli bazilikát le kellett bontani, csak nem mentek az alapfalaknál mélyebbre
- Van egy kereszthajó és a kereszthajóhoz tartozik egy apszis
  - » Az apszis és a kereszthajó nem a keleti oldalon van, hanem a nyugati oldalon van és a bejárat van a keleti oldalon, ahol a bejárat, pontosabban bejáratokat egy előcsarnok és egy kerengő szerűen kiképzett nártex vagyis előcsarnok és előudvar vagyis átrium előzi meg, egy zárt homlokzattal fordulva a külvilág felé
- Ehhez az öthajós, előudvaros, nártexes, apszisos bazilikához egyébként a déli oldalon két mauzóleum szerű épület is csatlakozott, ezek centrális épületek voltak
- A keresztény templomépítészetben az a megszokott, hogy a nyugati oldal a bejáratnak az oldala és a szentély meg a főapszis kelet felé néz
  - » Ezt a megfordítottságot valószínűleg azzal hozhatjuk összefüggésbe, hogy magát az oltárt, azt Szent Péternek a Rómában mártíromságot szenvedett apostol fejedelemnek – akit az első

pápaként tart számon a keresztény, katolikus történetírás – itt volt a sírja és azt a szentélyben szerették volna elhelyezni és úgy tűnik, hogy ezen a területen tudtak építkezni, tehát tőle keletebbre → Ezen a területen egyébként úgy tűnik, hogy temető volt részben és keletebbre Nérónak a cirkusza

– Van olyan hagyomány is, amely arról szól, hogy Szent Pétert itt, Néró cirkuszában feszítették keresztre → Itt szenvedett mártíromságot, mert hogy Szent Pétert is keresztre feszítették, de a legenda szerint Szent Péter azt mondta, hogy ő nem méltó olyan halált halni mint Jézus Krisztus, ezért ha lehet őt fejjel lefelé feszítsék keresztre → Innen is lehet felismerni, ha Szent Péter keresztre feszítését ábrázoló képpel találkozunk

– Más hagyomány szerint a keresztre feszítés helye nem itt volt kint a Vatikánban, hanem Rómában a Montorio hegyén, azon a helyen ahol ma a San Pietro-i Montorio templom emelkedik (az is egy reneszánsz épület) de ott a korai keresztény korban nem volt semmi, ha minden igaz egy remete lakta barlangban ápolták Szent Péternek a kultuszát, tehát konkurens hely volt már a korai időktől kezdve úgy tűnik, de monumentális építészeti kiképzés az nem, ez a vatikáni kultusz hely kapott, azért mert itt, tehát a cirkuszhoz közeli temetőben temették el a Szent Pétert

– Ha minden igaz a Szent Péter sírt azt akkor sem mozgatták, nem telepítették át, és amikor II. Gyula pápa a reneszánszban elrendeli a régi templom lebontását és az újnak a megépítését, úgy kellett megrajzolni a terveket, hogy a kupola rész vagy szentély rész az pont a sír fölé emelkedhessen → Nem volt lehetőség akkor sem a sírnak az elmozdítása, nem bántották

» A keresztények különböző síroknak, szent ereklyéknek, mártír síroknak az áthelyezését nem tiltotta, hanem gyakorlatban volt, úgy hívják ezt, hogy transláció

» Síroknak, ereklyesíroknak a translációja egy bevett dolog volt, át lehetett telepíteni, el lehetett hozni bizonyos helyekről szent ereklyéket új sírhelyre lehetett áttelepíteni Szent Péternél nem mentek bele ilyen translációs dologba, mert a szent síroknak megbolygatása egy veszéllyel járhatott, hogy akkor egészen közel jutnak a szent ereklyéhez → Az áthelyezés alkalmával mozgatják, közszemlére teszik, nagyon könnyen el lehet lopni, meg lehet szerezni, már pedig szent ereklyének, szent testeknek a birtoklása az az egyházi hatalmat is jelentette, ha valaki ezt megszerzi, konkurens püspök, konkurens szerzetesrend, kolostor akkor nála lesz az üdvözítésnek a lehetősége → Hozzá mennek majd a hívek, ott fognak imádkozni, ott fognak adományokat tenni, az lesz a szent új otthona

– A templom szentélynek a bővítését, mármint ennek a Constantinus szentélynek a bővítését már az 1400-as évek közepén kezdeményezték, akkor sem merült fel, hogy bolygatni kellene, korábban meg nem bántották a templomot

» Ez a templom ahogy Konstantin korában megépült a 300-as éveknek az elején 10-es évek 20-as évek, az olyan állapotban volt meg 1506-ban is ahogy azt megépítették → Közben pápák temetkeztek oda, bíborosok temetkeztek oda, tele lett rakva pápai síremlékekkel, készültek később falképek, oltárokat emeltek stb. → De építészetiileg, a struktúra nem változott

Rekonstrukciós alaprajz

– Öt hajós hosszház, kereszthajó, szentély, apszis és az apszisív előtt, a kereszthajó terébe benyúlóan látható a Szent Péter sír, a kereszthajó déli végén előcsarnokos kapcsolódással egy centrális mauzóleum és ettől keletre egy másik mauzóleum is felfedezhető

– A feketével jelölt rész Nagy Konstantin kor és a vonalkázott részt korábbinak írja, hivatkozva arra, hogy temető volt és a temetőben voltak mauzóleumok, illetve temetkezési épületek és ezeknek a társaságában temették el Szent Pétert → Van egy átrium, amelynek a templomhoz kapcsolódó része a előcsarnok

– A rekonstrukció azt mutatja, hogy a főhajóba három kapu vezetett, a belső mellékhajókba egy-egy, az oldalsó mellékhajóknak nem volt önállóan bejárása

- A hajók között egyébként oszlopok álltak és négyzeti tere nem volt, mert a főhajónak és a kereszthajónak nem volt átmetsződése
  - » A hajórész a kereszthajó vonalánál véget ért és mellette emelkedett
  - » A későbbiekben azt látjuk, hogy a főhajó és a kereszthajó tere átmetszi egymást, és ahol átmetszi egymást ott a sarkait pillérekkel jelölik és az a templom négyezete, ilyen itt még nincs → A hajós hosszához, ha van egyáltalán kereszthajós bővítés az tulajdonképpen mellé épül, hozzá épül, nincsenek áthatások
- A rómaiak számára a bazilika, tehát a római, ókori, pogány bazilika egy többfunkciós épület
  - » Nem templom épület, hanem vásárcsarnok funkciókat, bírósági csarnok funkciókat, ha apszissal van ellátva, akkor az apszisban elhelyezkedő császárszobornak megfelelően a császárkultuszt szolgáló funkciók számára helyet biztosító középület
  - » A római fórumokon emelt épületekről van szó
  - » A rómaiak templomai máshogy néznek ki → A római templomok a görög templomok mintájára épülnek általában, tehát van egy olyan cellarészük ahol a kultuszszobrot állítják fel, kívül van az oltár, nagy tömegek befogadására ezek az épületek nem alkalmasak
  - » Valamikor többhajósak és oszlopok állnak benne
  - » A fórumos bazilikákban is a hajó részek között egyébként oszlopokat alkalmaztak eredetileg → Nagy tömegek befogadására ezek az épületek nem voltak alkalmasak
  - » A kereszténység nagy tömegeket szőlített meg, korábban is voltak már keresztények, a keresztényüldözések idejében is már nagy számú keresztény közösséggel lehet számolni birodalom szerte → De most hogy szabad volt vallásgyakorlás, most hogy a császári család és az arisztokrácia megkeresztelkedik, óriási tömegek váltak nagyon gyorsan keresztényé és úgy tűnik, hogy ez a térítés a keresztény egyház, amely most hatalomra kerül szorgalmazta
- Julianus Apostata császár a századközepén 350-es évek vége, megpróbálta visszafordítani a dolog és leszámolni a keresztényekkel → nem sikerül neki → Tehát úgy tűnik, hogy a század közepére fél évszázad alatt nagyon nagy tömegek váltak birodalom szerte keresztényé, úgyhogy itt olyan templom épületeket kellett építeni ahova tömegek férnek be →
- Mert szemben a pogány antik szertartásokkal, ahol maga az áldozat bemutatás kint van szabad téren, ahol nagyszabású égő állatáldozatokat is be tudták mutatni
  - » A nagy tömeges áldozat mindig kint volt a szabadtéren felállított oltáron
  - A keresztény áldozat nem erről szól → A kereszténységben nincs véres áldozat → A kereszténység számára Jézus Krisztus kereszt áldozata volt az egyetlen véres áldozat, és azzal vége van a véres áldozatoknak, mert akkor vérével megváltotta az emberiséget
  - » A kereszténység számára az áldozás az tulajdonképpen a Krisztus testévé átlényegült ostyának a keresztények által magukhoz való vétele → Az a keresztény áldozás amikor az oltári szentségben Krisztus testével egyesül a keresztény hívő
- Az oltár, az asztal maga bekerül a templom belsejébe és az oltás asztalon történik meg az ostyának az átváltoztatása amelyből a keresztény hívek részesülnek, és a bornak az átváltoztatása Krisztus vérévé, de abból nem részesül mindenki, általában a papság képviselői
  - » Ez az oltárasztal, amin az átváltoztatás történik bent van a templomban és nem kint
  - » Itt nincs láng (csak gyertyák), nincs füst, nincs máglya, nincs antik típusú áldozat bemutatás, nem kell vércsatorna, nem kell semmi ilyen típusú dolog → És mindez a szertartás egyébként az utolsó vacsorának a mintájára történik, ahol tulajdonképpen Jézus Krisztus az utolsó vacsorán megmutatta az apostoloknak, hogy ezt a szertartást hogyan kell elvégezni
- A miseáldozatot megelőzően van az úgynevezett igeliturgia, amikor az egyház tanít, a szentírásból felolvass és utána magyarázza ezeket a szövegeket → Ehhez a tömegeknek a helyszínen kellett lenniük, tehát az épület amire szükségük volt a keresztényeknek megint csak egy multifunkcionális dolog, mert ott tanítanak is, áldoznak is, temetkeznek is, keresztelnek is → Sok minden történik bent a templomban, persze mind valláshoz köthető funkciók, de ehhez terek kellenek

– A rómaiak nagy tömegek befogadására alkalmas épületei fürdők voltak → De a keresztények olyan típusú épületeket, helyeket amelyet a rómaiak annak idején fürdőzésre használtak → test kultusz

– *Mi nem megyünk a rómaiak fürdőjébe, meg nem is akarunk olyan templomokat látni. Az Úrnak a háza ne úgy nézzen ki mint egy fürdő.*

– *De nagy tömegek beférnének!*

– *Hát majd megoldjuk máshogy, köszönjük szépen.*

– *De boltozva lenne!*

– *Nem, köszönjük szépen.*

» Ebben az időben meg tudták volna építeni, nem az van, hogy a rómaiak építő mestersége a beözönlő barbárok kezén semmivé válna → Még nincsenek barbárok, itt még rómaiak vannak, római császárság van → Sőt a Maxentius Bazilika az ókori építészet egyik legpompásabb emléke, vadonatúj Nagy Konstantin fejezteti be

» De nem ezt akarták a keresztények, nem volt a céljuknak megfelelő ilyen terma típusú, tehát fürdő épület meg bazilika → Ők egy más típusú épületet akartak, amelybe sokan elférnek és nem olyan mint egy római templom, nem olyan mint egy római fürdő, nem olyan mint egy római bazilika, hanem olyan mint ez

– És még egy szempontot szem előtt kellett tartani, hogy gyorsan el kell készülni vele

» Könnyű szerkezetűek, alig van fal

» Megvannak a körítő falak és a hajók között, nyilván a felmenő falakat meg a tetőzetet tartó oszlopok állnak → Ezeknek valahol sálalapozást csinálnak és végig állítják oszlopokkal, valahol az sincs, hanem külön alapozzák le az oszlopokat, fölötte meg kevés fal (mint látjuk a rekonstrukción)

» Nyitott fedélszék, semmi boltozat nincs benne

» Nem kell vastag falakat építeni, kupolákat, félkupolákat → Egész szellős, áttekinthető, könnyed, gyorsan felépíthető → Tehát, ha az oszlopok rendelkezésre állnak, kiesztergályozták őket, vagy korábbi évekből kitermelik őket akkor csak fel kell őket állítani, ezeket nagyon gyorsan fel lehet építeni

– Nagy tömeg befogadására alkalmas, gyorsan megépíthető épületet akartak ami nem római-as, nem pogány római-as és nem a régi római funkciókhoz tartoznak

Rekonstrukciós rajz

– Előudvar

– A templom bejáratához kapcsolódó rész egyfajta előcsarnok

– Maga a bazilika

» A bazilika szó egyébként – római bazilika, az vásárcsarnok – a Basileus görög szóból ered, uralkodót jelent → Ezt egyébként a bizánci uralkodók is használták és a bizánci császár magát úgy hívta, hogy Baszileusz, császári jelentésben is használták (A bazilika uralkodói csarnokot jelenthet – lehet, hogy innen származik a szó)

» Az egyházi hierarchiában is van jelentése → Olyan rangja van, mint a római bíborosi bazilikák, tehát az egyházi rangot jelenti – az teljesen más

» Az építészet történetben, nem egyházi hierarchia, meg nem is a vásárcsarnoki eredettel függ össze, hanem a szerkezettel →

– A bazilikális szerkezet az amikor az öt hajós elrendezésű templomnak a középső, tehát a főhajója a mellékhajók fölé emelkedik → Tehát magasabb mint a mellékhajók

» Annyival magasabb, hogy a hosszanti oldalfalán végig ablakokat lehessen nyitni, vagyis hogy a főhajó közvetlenül megvilágítást kapjon → Ez nem keresztény találmány, nem római találmány, nem görög találmány, ennek az eredete Egyiptom, az úgynevezett hüposztíl csarnok → A Karnaki és a Luxori építkezések esetében a

középső oszlop pár két oldalán elhelyezkedő alacsonyabb oszlopok és a magasabb oszlopok közti különbséget körárcsos ablakok alkalmazásával tették alkalmassá, megvilágítva ezzel a középső tér részt →

– Itt is erről van szó, csak itt nem oszlopközökben van az ablak, hanem a falon → Ez a bazilikális szerkezet és ez a bazilikális szél rajz, ami a homlokzaton megjelenik

– Van olyan egyébként, hogy megemelik a mellékhajót és nincs a főhajó oldalfalán ablak, de magasabb valamennyivel a főhajó csak nem fér ki az ablak, azt álbazilikának szokták nevezni

– Ott ahol egy tető van és azonos magasságúak a hajók, az meg a csarnoktér Tehát vannak csarnokterek, vannak álbazilikák és vannak a bazilikák

» A korai keresztény építészetben a bazilikális építészeti megoldás a jellemző

– A rekonstrukció egyszerű tömegeket mutat bazilikális szél rajz, többhajós kialakítás, fal, ablak, tető, a nyugati oldalon van egy alacsonyabb kereszthajó, annak a kinyúló részei még alacsonyabbak és van ott egy apszis

– Tornyai nincsenek, faltagoló elemek nincsenek

– Alaprajzi kialakítás, tömegalakítás, téralakítás, nagyon egyszerű

A belsőről vannak ábrázolások (ha már téralakítás)

– Valamikor a XVI. században készült az ábrázolás, a Szent Péter templomot mutatja bontás közben, meg az új építése közben

– A fekete ív, meg a bordás kagyló szerű boltozat hátul a reneszánsz építkezéseknek az eredményei, ezt Bramante tervezte így

– Ez itt a négyzeti rész, és van ott egy kisebb épület, az egy védőépület, abban van a Szent Péter sír, hogy amikor bontanak és építkeznek nehogy megsérüljön

» Ez a reneszánsz, erre fogja majd Michelangelo a kupolát feltenni → És ami ettől a bejárat felé húzódik, tehát keletebbre ezek a részek még megmaradtak a régi templomból →

Elkezdték lebontani, ott megépítettek egy részt és haladtak tovább

– Ez a főhajója tulajdonképpen a régi Szent Péter templomnak, a bal oldali oszlopsort látjuk, korintizáló fejezetű oszlopok sorakoznak és ezek nem árkádíveket tartottak, hanem gerendázatot → Fölötte van egy falszakasz, teljesen üres, nincs rajta semmilyen építészeti tagolás, vannak mindenféle vonalak, bizonyára valamikor azokat freskókkal díszítették, lehet, hogy mozaik is volt rajta, tehát lehetett díszíteni, de nem építészetiileg → E mögött a mellékhajó fölötti tetőzet, illetve padlástér húzódik és fölötte ott van egy ablak, az pedig a gádorfali ablak és a fölött volt a tetőzet

A homlokzatról készült rajz valamikor 1550-es évek körül készült

– Michelangelo kupolájának a dobja már ott van, még akkor is volt a régi templomból egy szeletnyi, sőt még az előudvar is megvolt

– Itt a bazilikális szél rajz ablakokkal, köztük vannak figurák, mert hogy nem csak a belsőt, hanem külsőt is díszítették (mozaikokkal, freskókkal)

» Az előudvar oszlopos és íves volt, tehát ott nem vízszintes gerendázat, hanem architvolto, árkádos kiképzést kapott

– Ebben a templomban boltozat nem volt, egyedül az apszist boltozták, azon volt egy fél kupola

– Egyébként ezekben semmi boltozatnem volt, általában ezek teljesen nyitott fedélszékesek voltak, tehát még padlás sem volt, hanem a gerendázatot lehetett látni, és a gerendázat fölött pedig a lefedésnek az alját

Santa Maria Maggiore templom Rómában, amely fő formáiban megőrizte a korai kialakítását → Itt nincs nyitott fedélszék, itt kazettás mennyezetet raktak, itt van padlás → De itt sincs semmi boltozat

Jeruzsálemi Szent-sír templomnak a rajzi rekonstrukciója → Azt illusztrálandó, hogy milyen könnyű dolgról van szó → Viszonylag vékony falak, oszlopsorok, fönt az ácsolt tetőzet

» Ez is öthajós, csak itt a mellékhajók fölött emeleti szintek voltak, tehát itt a főhajó ugyan kiemelkedik bazilikáisan, de nem kap megvilágítást, tehát ez egy álbazilika

Itt a régi temetőből maradhatott meg egy mauzóleum épület és egy hozzá hasonló másik – Köralaprajzú kívül-belül és nyolc irányba fülkék bővítik a belsőben ezeket az építményeket, a nyolc közül az egyik a bejáratnak a fülkéje és egy apszisos végű, keresztben elhelyezkedő csarnok tartozik az épülethez

» Ezt 200 körülre datálja, de ami a templomhoz kapcsolódik a templomnál később épült, tehát a déli kereszthajónál később épül, utólag csatolják hozzá → Erről szokás azt mondani, hogy ez a Honorius -féle mauzóleum (valószínűleg Honorius mauzóleuma)

» Mindenesetre ezt a későbbiekben úgy hívják, hogy Petronella kápolna – Szent Péternek a lánya – lesz a titulus szentje ennek a kápolnának → A későbbiekben majd a franciáknak ez lesz a kápolnája (Ma is egyébként a nagy reneszánsz, barokk templomnak a déli kinyúló kereszt szála a francia kápolna)

» Michelangelo fiatal kori piétája, ami ma a San Pietro-ban van felállítva, az nem az eredeti helye, mert amikor Michelangelo azt csinálja akkor még nem áll a San Pietro, el se kezdték, még a régi San Pietro áll, hanem azt ide tervezi → A francia bíboros rendeli meg tőle a saját síremlékére → Úgyhogy a Michelangelo akkor egy ilyen korai keresztény, késő antik mauzóleumba tervezi azt a síremléket

– Mindenesetre a típus és hogy fülkével van a belső tér bővítve és valószínűleg kupola fedi, azt a kereszténység felhasználja valamikor a négyszázas évek elején (395-ben kapja Honorius és talán már a négyszázas évek elején kezd el mauzóleumot építtetni), ezek szerint a 200 évvel ezelőtti már típust → Tehát a mauzóleum építészetben meg a centrális építészetben úgy látszik, hogy van valami -féle konkretitás, templomépítészetben ezek szerint nincs, de a mauzóleumokban ott van

» Most ez az a típus ami a Pantheonnál is megjelenik, de az nem mauzóleum

– Ez a típus a mauzóleumok sajátja, de úgy tűnik, hogy ezt a Pantheonon is alkalmazzák Hadrianus korában, a minden istenek templománál

– Ezt a típust a Honorius-nál látjuk, valószínűleg a négyszázas évek elején De az a helyzet, hogy ez a típus, már Konstantin korában is létezik és nem csak így hogy alaprajz, meg lebontották, hanem mind a mai napig meg van És ezt az épületet úgy hívják, hogy Santa Costanza

Ez a Santa Costanza Nagy Konstantinnak a lánya A lányát is és az anyját is szentté avatták (a keleti keresztény egyházban a Nagy Konstantint is szentként tisztelik) Ha igaz akkor mind a kettő Rómában van eltemetve, a Santa Helena és a Santa Costanza is A Santa Costanza-nak a mauzóleum épülete mind a mai napig meg van

A római Santa Costanza alaprajza

– Ahogy a Honorius mauzóleum a Szent Péter sírját tartalmazó San Pietro-i Vaticano-hoz templomhoz csatlakozik, úgy a Constanza-nak a mauzóleuma is eredetileg egy nagyobb bazilikális templomhoz csatlakozott Tehát ez sem önállóan állt, hanem ez is egy bazilikához csatlakozott, a Sant'Agnese bazilikához, amelyből nagyon kevés maradt meg

Régészeti feltárásokat mutató alaprajz

– A Santa Costanza -féle mauzóleum, és a Sant'Agnese templom

– Itt van – az előbb emlegetett – Honorius korából egy bővítés

– A mauzóleum maga, ahova Castanza-t temették és miután szentté avatták ez lesz tulajdonképpen a temploma, az a mellett lévő bazilika az itt van, nem a kereszthajójához csatlakozik, mert olyanja nincs, hanem a bal oldali mellékhajóhoz csatlakozik

- Maga a bazilika úgy tűnik, hogy más alaprajzi elrendezést mutat, mint a Constantinus -féle bazilika
  - » Ez csak három hajós, de nem ez a fő különbség, hanem az, hogy a mellékhajó a főapszis körül körbe vezet → Tehát van egy körüljáró (ebből van a legtöbb) Szent Ágnes is mártír volt és valószínűleg a közeli katakombákba temették el és a katakombák fölé épült ez a bazilika Ennek is volt valószínűleg egy előudvara → Ebből kevés van, de a mauzóleum épülete az meg van teljes egészében
  - » Tehát a bal oldali mellékhajóból nyílt előcsarnokkal → Az előcsarnokból két oldalra egy külső peripterosz szerű körüljáróra lehet kimenni → oszlopok által tartott körüljáró övezi a centrális épületet
- A centrális épület maga kör alaprajzú, nagyon vastag falai vannak
  - » Olyan vastag falai, hogy a fal vastagságban kisebb és nagyobb mélységű fülkéket lehetett kialakítani
  - » Kereszt irányban nagyobb fülkékkel találkozunk, tehát a bejáratnak a fülkéje, vele szemben a főoltár fülkéje és kereszt irányban egy-egy félköríves fülke és ezek között váltakozó íves és egyenes hátfalú kisebb fülkékkel találkozunk → Ezzel nem elégedtek meg, nem olyan lesz, mint a Honorius mauzóleum vagy az a korábbi mauzóleum épület volt a Vatikánon → Hanem azt mondták, hogy itt a térben állítsunk fel oszlopokat és azokra az oszlopokra, mint lábra helyezzük majd fel a kupolát → Ne egy nagy kupola legyen az egészen, hanem legyen egy kiemelkedő nagy kupola, így a kupolát bazilikálisan kiemeljük, akkor ablaksort fogunk tudni betenni és az oszlopsor köré, pedig alacsonyabbra, mint a mellékhajót pedig mint egy körüljárót és boltozzuk be azt is
  - » Behúzzák a kettős oszlopokat, erre állítják a kupolát, körben ott van a körüljáró
- Hasonló épület a Sant'Agnese-hez a San Sebastiano

Keresztmetszet

- XIX. századi metszet
- Ez az előcsarnoknak a maradéka, itt lehet bejönni, a külső körüljáró már akkor nem volt meg
- Kapufülke → Ami gyűrűs dongával van lefedve, ami azt jelenti, hogy félhenger forma boltozat és az körbe van vezetve, ez a tér rész a körüljáró
- A közép teret és ezt a körüljárót, amelyből a fülkék nyílnak kettős oszlopok választják el, azokon árkádívek vannak → Az árkádívek tartják a felmenő falszakaszt, amely bazilikálisan kiemelkedik és ablaksor volt rajta nyitható → Tehát a középső rész közvetlen megvilágítást kap és fent pedig ott van a félgömb kupola
  - » Először egy opeion volt rajta, egy felső bevilágító ablak és később raknak rá egy tetőt (a Pantheon épületei ilyen felső bevilágító opeionnal van mind a mai napig)
- Ez is olyan, mint a bazilika, csak centrális és a középtér fölött is, meg a melléktér fölött is boltozatok vannak A mauzóleumokban a keresztények a boltozatokat rendben valóban tartották A mauzóleum hasonlított a rómaiaknak a mauzóleumaira, de úgy látszik nem zavarta őket A mauzóleumokkal úgy tűnik nem volt bajuk, még akkor sem, ha ilyen mauzóleumba temetkezett az egyik leggyűlöltebb keresztény üldöző császár is, Diocletianus

Diocletianus Split-i mauzóleuma, amit egyébként később a keresztények székesegyházzá alakítanak

- Nem kör, hanem nyolcszög alaprajzú
- Itt is volt körüljáró, ami nagyrészt megvan
- Belül fülkék, az oszlopok csak a falat tagolják, fönt meg ott a kupola
- Kőből épült

Santa Costanza belülről

- Kettős oszlopok, fönt árkádívek, bazilikális fal, ablaksor, fönt a kupola körben a körüljáró A körüljáróban pedig ott van a gyűrűs, dongás boltozat Építészetiileg a kora keresztény épületek egyszerűek (még akkor is, ha boltozatos megoldást mutatnak) – Oszlop, fal, ha centrális akkor boltozat
- De ezek csak építészetiileg voltak egyszerűek, de a megjelenés, az összhatás az nem minden esetben érvényesíthető, hogy egyszerű, szerény, visszafogott és igénytelen → Ott ahol megmaradt a díszítés, egyértelműen állíthatjuk, hogy ezek belülről színpompásak voltak és nagyon gazdagon voltak díszítve
- Meg maradt a körüljárónak a gyűrűs dongájának a mozaik boltozata és ha az oldalfalakat tüzetesen átnézzük, akkor sok helyen vas kampókat lehet látni
  - » Az oldalfalakat – egyébként téglából épült, és a Honorius mauzóleum is téglából épülhetett – nem hagyták nyersen, ezeket márvánnyal burkolták → Tehát a függőleges részek, – És ez megint római, pogány módra van a díszítési rendszer kialakítva – ugyan úgy az oszloptörzsek is márvány lapokkal borították (nagy vas kapcsokkal fogták a falhoz) és a hajló, tehát a boltozott részeket mozaikkal díszítették
- A bazilikákban is lehet az oldalfalakon ilyen márványborítást feltételezni → A bazilikákban egyedül az apszisnak a boltozatát lehetett mozaikkal díszíteni

Márványlapokat szerettek lelopkodni, mármint nem úgy, hogy odamegy a szegény zarándok és:

– Jajj Santa Costanza! Könyörülj életünkön stb... És ne haragudj, hogy hazaviszem az öt tonnás márványlapot... – Hanem ezek szervezett hadműveleteknek a velejárói szoktak lenni. Róma kifosztása itt, Róma kifosztása ott. Róma poros múzeumváros, dehogy poros múzeumváros, sáros romváros, hát majd mi újra felhasználjuk a márványait és akkor visszük. Mozaikot nem érdemes kipiszkálni, mert magasan van, de előfordulhat még az is...

- Ez a centrális mauzóleum típus, amely tehát tovább él a keresztények körében, ez egy másik keresztény épület típusra is hatással van
  - » Ez a másik keresztény épület típus a keresztelő kápolnáknak az épület típusa Ezeket úgy hívják az olaszok, hogy battistero → Tehát Itáliában a battistero, még a gótika korában is, önálló, centrális épületek szoktak lenni → Nem a templomon belül keresztelnek az olaszok, hanem külön erre a célra, külön épületet szokás emelni (pl. Pisa, Firenze, Cremona, Párma)

A San Giovanni in Laterano (Lateráni Szent János templom) mellett is van egy önálló baptisztéró

- A hagyomány azt tartja, hogy Nagy Konstantin megkeresztelésének a céljára épült Konstantin - féle battisteronak is szokás hívni → Van olyan hagyomány ami azt mondja, hogy csak a halálos ágyán keresztelkedett meg (*Akkor meg minek a battistero? Mert a battistero nem arra való, hogy a halálos ágyat oda betolják.*)
  - » De a hagyomány azt mondja, hogy ez Nagy Konstantin keresztelő kápolnája
- Nagyon sok átalakítás érte, úgyhogy igazából, hogy mennyi belőle a Konstantin kori dolog, azt nehéz megmondani, de úgy tűnik, hogy a szerkezeti alapvonások, hogy ez egy nyolcszögletű és a nyolcszögön belül önálló oszlopsor áll és az emeletesen van kiképezve, az talán Konstantin korabeli
- A középső rész fölött itt is volt valamilyen kupola, ha igaz az csak fából készült → Úgyhogy a mauzóleumokban szépen megcsinálják a boltozatot római módra, a battisterokban megtartják a mauzóleum típus alaprajzi centrális formáját, de ha nem raknak rá kupolát és nem raknak bele boltozatot az se baj
  - » A későbbi battisterok tartalmazznak boltozatot
- De miért néz ki egy battistero úgy, vagy majdnem úgy, mint egy mauzóleum
  - » A mauzóleum arra való, hogy temetkezzenek benne, a battistero meg arra, hogy megkereszteljék a híveket → Mért néz ugyan úgy ki? Azért mert a kereszténység azt tanítja,

hogy a keresztvízben, (alámerítés medencében) meghalunk Krisztusban és a keresztvíznek köszönhetően feltámadunk – tehát aki meg van kereszttelve az Krisztusban feltámad vagy feltámadhat → Tehát a halál gondolata és a halálból való feltámadás gondolata az a mauzóleumban természetes, és a keresztény tanítás szerint a battisteróban is természetesnek kell, hogy legyen, mert a keresztvíznek köszönhetően lesz erre lehetőségünk → Sőt nem csak keresztteléskor, hanem húsvéti feltámadási misén, amikor az egész közösséget újra megkereszteli a pap és körbejár, akkor is elmondja ezt

– A legkorábbi példa a Nagy Konstantin -féle battistero, kint a Lateráni Szent János templomban amely szintén egy ilyen korai eredetű bazilika, de a barokkban nagyon jelentősen átalakítja Borromini → Nem bontja le, hanem (boltozni akarja) egyszerűen megerősíti a falakat, megerősíti a pilléreket és a korábbi dolgokat faltömegekbe fogja be és olvasztja be

Régi freskó ábrázolás San Giovanni in Laterano-ról még az átépítés előttről

– Ha igaz ez is öthajós volt oszlopsorral, de itt nem kétszintes gerendázat volt, hanem árkádívek voltak, gádorfal (a kiemelkedő fal amin az ablakok vannak, azt nevezik gádorfalnak) → Itt nem volt kazettás mennyezet, nyitott volt a fedélszék

– Kereszthajó, fő oltár és a főoltár mögött belátunk az apszisba

– Ez is a korai bazilikák közé tartozik Rómában

San Paolo (Szent Pál) templom

– Nem Nagy Konstantin kora, hanem a századnak a vége felé épül

– Romokban látjuk, ez egy XIX. századi metszet, valamikor az 1820-as években volt ott egy tűzvész, aminek ez lett a következménye, addig nagyjából meg volt a korai keresztény épület

– Gyorsan építhető, nem nehézkes épületek, oszlopok falak, de óriásiak

– Ez is öthajós volt, ez csak a főhajó amit itt látunk

– Tele volt falképpel és mozaikkal, fönt van az ablaksor, a kereszthajó bejárata és mögötte pedig a szentélyre látunk rá

– A bal oldali mellék hajózat fölött közös tetőzet és a padlásnak a maradékát látjuk

– Hátul a kereszthajó fala és az oromzata

– Úgy hívják, hogy falakon kívüli Szent Pál templom, vagyis olaszul San Paolo fuori le mura

» Ha igaz, akkor Szent Pál mártíromságának a helyén van, akit lefejeztek karddal (őt szokás szerint karddal ábrázolják)

A felső kép a Sant'Agnese templom romjait mutatja, az alsó egy rekonstrukciós makett a San Sebastiano templomról

– Ezek annyiban különböztek, részben Constantinus korából, részben későbbi bazilikáktól, hogy a szentélykörüljárót készítették → Tehát a szentélyben körbe lehetett menni, úgy hogy a mellékhajók körbe voltak vezetve

Szentföldi bazilikák

– Két fő épület van, mind a kettő Nagy Konstantin korában kapja azt az építészeti kiképzést, amelyek tulajdonképpen az elsők a keresztény korokban → És ha igaz, akkor mind a kettőnek az anyacsászárnőhöz, Szent Ilonához van köze

» A kereszténység két legfontosabb kultusz helyéről van szó

» A egyik a Betlehemi születés templom (tehát azon a helyen épül, ahol a hagyomány szerint Jézus született), a másik pedig a Jeruzsálemi Szent Sír templom ahol Krisztus sírját őrzik együtt a golgota sziklájával

A Betlehemi születés templomról rekonstrukciós rajz

- Későbbi évszázadokban jelentősen átépítették, bizonyos eredeti részeket megőrizve
- Három részből állt az épület
  - » Tartozik hozzá egy átriumos előudvar – ilyen a római San Pietro előtt is van
  - » A következő épületrész az öthajósan kiképzett bazilika, oly módon, hogy a mellékhajók közös lefedést kaptak, a bazilikálisan kiemelkedő főhajó bazilikális ablaksorral ellátva jelenik meg
  - » Ezt követően a hosszházhoz nem kereszthajó csatlakozik, hanem egy nyolcszögletes épületrész (oktagon) → Ezzel az oktagonnal jelölik a születésnek a helyét
    - Tehát itt a centrális és a hosszanti építészeti megoldások, építészeti formáknak az ötvözete jelenik meg → Rómában nincs ilyesmi, a centrális épületek azok mauzóleumok számára adtak építészeti keretet
- A későbbiekben (bár van egy korai példa is San Giovanni in Laterano mellett, a Constantinus -féle battistero), pedig a battisterok számára jelentenek építészeti formát → Hasonló a helyzet, tehát hosszanti és centrális építészeti formák egymásmelletti jelleg jellemzi a Jeruzsálemi Szent Sírtemplomot is

Jeruzsálemi Szent Sírtemplom alaprajza

- A feketével jelölt részek Nagy Konstantin koráig vezethetők vissza
- Itt is van egy öthajós bazilika, de az öthajós bazilika oly módon van befejezve, hogy a főhajónak a végén van egy apszis, a hajók között oszlopok állnak
  - » Úgy tűnik, hogy ennek az apszisnak kevéske része, meg az oszlopok számára, ilyen sávalapozást képező építészeti maradványokban létezik ez a régi bazilika, egyébként teljesen újjá van építve → A középkorban többször is újjáépítették, ezek szerint a Konstantini alapokon
  - » De az alapokból is alig van valami, úgyhogy a bazilika ilyen szempontból nem tekinthető fennmaradtnak → Az előudvarnak úgy tűnik, hogy a falaiból vannak Constantinus-i részletek
- A bazilika mögött van még egy udvar, amely úgy tűnik, hogy három szárnyú kerengő folyosóval kiképzett udvar volt
- A negyedik oldalon ott van az úgynevezett anastasis rotunda
  - » Az anastasis rotunda nagyrészt úgy tűnik, hogy Constantinus korabeli vagy legalábbis IV. századi állapotban fennmaradt
  - » És ez egy centrális épület úgy, hogy a középső részen (mint ahogy a Santa Costanza-ban láttuk) oszlopok és pillérek jelennek meg
  - » Van egy középső gyűrű, amely a középső kiemelkedő résznek a lefedését tartja és körülötte van egy külső tér réteg körüljárható formában, amelyhez apszisfélék is csatlakoznak → Ez a külső tér réteg nem megy teljesen körbe, hanem átolvad az előudvarba, a belső majdnem teljesen körbemegegy → Tulajdonképpen ez a anastasis rotunda, ez az udvar felé megnyitott centrális épületféle
  - » Középen az oktagon, a szent sírnak a helye, amit az alaprajz jelöl

XVII. századi metszet

- Maga a szent sír, e fölé épült maga az anastasis rotunda, oly módon, hogy a körüljáró, tulajdonképpen két szintes → A Santa Costranza-ban nem volt kétszintes, ott egy szint volt, beboltozva → Itt kétszintes, az emeleten van egy galéria → Ha teljesen körbe nem is lehet járni, de félkörben meg lehet szemlélni a közbülső részeket

» Mind e fölé még egy gádorfal szerűen kiemelkedő rész is csatlakozik ablaksorral és a fölötte van egy kürtő szerű lefedés → De ez nem kőből vagy téglából épült boltozat, hanem valószínűleg fából készült, egy nagy opeionnal → Tehát szerkezetileg könnyedebb (nincsenek benne külön boltozatok, mint a Santa Costanza-ban)

» De részleteiben abból a szempontból is más, hogy itt oszlopok és pillérek váltakoznak egymással az emeleti részen → Lent több az oszlop, de ott is vannak merevítő pillérek 1600-as évek elején készült a metszet anastasis rotundáról, ahol Jézusnak a sírját és a kálváriának a szikláját őrzik

– A szent föld építészeti tevékenység Nagy Konstantin anyjával, Szent Ilonával függ össze → Szent Ilona egyébként Jeruzsálemben – mondjuk úgy régészeti módszerekkel – megkerestette Jézusnak a keresztjét is

» Előkerült három kereszt, Jézusé és a két lator keresztjét is megtalálták

» Csoda kellett ahhoz, hogy azonosítani lehessen Jézus keresztjét → Friss halottat kerítettek és próbát tettek, keresztet emeletre fölé, semmi ez nem jó kereszt, valamelyik latoré, másik kereszt, az se jó valamelyik latoré és a harmadik keresztet fölé emelik, Jézus keresztje az, feltámadt a halott → És onnantól kezdve a keresztet maga teljes nagyságában ereklyeként őrizték → Konstantinápolyba a császári ereklye gyűjteménybe kerül → Később ezer, meg millió szilánkra szétszedve a világ különböző templomaiban őrzik, ha igaz

– Rómához visszatérve → Hogyan voltak ezek az épületek díszítve?

San Paolo fuori le mura

– Az 1820-as évek elején egy iszonyatos tűzvész jelentős részét, főleg ugye a tetőzetet megsemmisítette, de ennek következtében, oszlopsorok és mellékhajó szakaszok dőltek le, de látjuk, hogy itt vannak mindenféle ábrázolások

– A medalionos ábrázolások pápa portrék, de részben későbbi

– A főhajófalán két sávban jelenetes ábrázolások vannak, ezek mozaikos ábrázolások voltak, a diadalív falon és bent az apszisban is mindenféle ábrázolások vannak → Ezeket a XIX. századi újjáépítéskor megújították, de hogy ezekből volt e valami korai keresztény, ókeresztény azt nehéz megállapítani

» A Santa Costanza-t nem érte ilyen típusú pusztítás

A Santa Costanza-ban az eredeti díszítésnek bizonyos nyomai meg vannak

» A függőleges falakon, valószínűleg márványlapok voltak (azok már nincsenek meg), fölső, tehát a boltozódó részekben pedig általában mozaikokat alkalmaztak → Ha kupola mozaik nem is, de a körüljáró terét fedő gyűrűs dongaboltozatnak a mozaikjai fennmaradtak → Tehát mozaik díszítést alkalmaztak fent a boltozati részekben

És a mozaik díszítés közül néhány részlet:

Az egyik ez:

– Fehér alapon zöld inda dísz jelenik meg, ami tulajdonképpen a teljes ábrázolási felületet szinte teljesen betölti

» Ezekhez az indákhoz szőlőlevelek és fürtök tartoznak → A szőlő egy akantusz tőből indásodik és hajladozik, és kék színű kis géniusz szerű figurák szőlőt szüretelnek, illetve a leszüretelt szőlőt ökrös szekerekkel elszállítják, hogy bort készítsenek belőle → A maradék szőlőfürtökön pedig madarak élőszködnek, illetve dézsmálják meg ezeket a fürtöket

A másik:

– Ugyancsak növénydísz

» Gránátalmák és valószínűleg citromok vagy narancsokat termő ágakat látunk, virágfüzerekkel és megjelennek a gyümölcsöket dézsmáló madarak és pávákkal is találkozunk → Szintén fehér alapon

→ Tehát figurális, illetve jelenetes ábrázolás gényus és madárfigurákra korlátozódik

– A keresztények számára a páva madár az örök életre utaló motívumként került meghatározásra → Ha igaz akkor a pávának romolhatatlan a húsa így a feltámadásra utaló állatmotívumként azonosították

– A szőlő is fontos a keresztények számára, a szőlőből bor készül, a borból pedig a miseáldozat révén vagy folyamán Krisztus vére jut el az emberekhez, vagyis tulajdonképpen a papsághoz → Tehát Krisztus vére utal, a nélkül, hogy Krisztus, vagy a kereszt áldozat megjelenne

– A motívum maga, szőlőt szüretelő puttók, géniusok, angyalkák a pogány művészetben is megjelennek

» Madarak és egyéb állatfigurák szintén megjelennek a régi római művészetben → Úgyhogy itt tulajdonképpen motívumátvételtől van szó → És a motívumátvétel még a kereszténységnek arra a korszakára utal vissza, amikor a keresztényeknek félniük kellett, mert épp keresztényüldözés volt vagy épp elmúlt egy keresztényüldözés, de nem lehetett tudni mikor lesz újabb

» Úgyhogy a keresztény tartalmakat rejt nyelven, képi nyelven próbálták továbbadni, elsősorban a katakombáknak a festményei segítségével → És ha felfedezték őket vagy ezeket a festményeket a katakombákban, és eljutottak a római katonák akkor a képi világ segítségével nem lehetett azonosítani egyértelműen, hogy itt keresztény közösség tevékenykedett → A közönség tudta, hogy a szőlő nem csak egy dekoratív motívum és nem csak Dionüszoszi, bacchus-i jeleneteken szerepelhet, hanem ez a szőlő a mi Istenünket jelenti

→ Később is megmaradnak ezek a dolgok, sőt a Santa Costanza-ból származik egy szarkofág

– A Santa Costanza-ban volt korábban, ha igaz akkor bent középen a templom főterében, tehát a centrális lefedés alatt elhelyezve

– Egy porfír szarkofág

– A későbbiekben ezt a szarkofágot áthelyezték a vatikáni múzeumban és a pápai gyűjteményben található meg

– Kockaszerű, elég magas arányú tetővel, fedővel ellátott szarkofágról van szó, amely tehát a Santa Costanza-ból származik és ebből a nagyon kemény, nagyon nehezen megmunkálható kőanyagból készült, bíbor színű és porfír a neve

– Porfír amelyen a birodalom belsőbb részeibe egyiptomi bányákból szállítottak

» Ez a porfír már korábban a régi rómaiak művészetében is megjelenik egy-egy oszloptörzs, egy faldekoráció erejéig → De most a kereszténység uralomra jutásával és annak a császári házhoz való kötődésével, úgy tűnik, hogy ezt az anyagot a császári reprezentáció használja fel → És ebben a reprezentációba a temetkezési reprezentáció is beleértendő

→ Mit jelent ez? Ez azt jelenti, hogy a háromszázas éveknek az első felében két pompás porfír szarkofágunk is van

» Az egyik Nagy Konstantin lányának tartható, a Santa Costanza-ból származó, ez

» A másikat pedig a Szent Ilonáának gondolják →

– Ez is porfírból készült és ez is a vatikáni múzeumban van kiállítva

» És innentől kezdve a római császárok, akiket tudunk, azok a keletrómaik lesznek a későbbiekben, de azok mind porfír szarkofágokba temetkeznek (Persze itt még nincs kelet meg nyugat, de Constantinus átköltözik Konstantinápolyba) → És innentől kezdve, amit ismerünk császári szarkofágot a keleti részről, az porfír szarkofág

» A bizánci uralkodók is a porfírba szeretnek majd temetkezni, amíg be tudták szerezni, mert

» Egyiptom előbb-utóbb elveszett a birodalom számára, úgyhogy talán a XII. századig tudták ezt biztosítani, a későbbiekben már nem → A XII. században megjelent a konkurencia, porfírba temetkezni, majd Dél-Itáliának a norman uralkodói fognak

– A Magyarországi művészetben alkalmazott gerecsei vörösmárvány, egyes feltételezések szerint porfírt pótló szerepben jelenik meg, úgyhogy III. Béla feleségét Székesfehérváron vörösmárványba temeti, a szándék akkor tulajdonképpen az volt, hogy porfírba temesse → Ő maga is porfírba kívánt temetkezni, de hát itthon nem volt porfír és addigra már Bizáncba sem volt, de vörösmárvány volt

– A Nagy Konstantin lányának a szarkofágján hullámmintás kompozícióba törő indát figyelhetünk meg

» Vaskos, cső szerű maga az inda, és akantusz levelekre emlékeztető fedőlevelek borítják

» A hullámindák ívében pedig szárnyas kis génusz figurák jelennek meg, akik a nagy indáról lehasadó vagy leágazó kis kacsokról szőlőfürtöt szüretelnek → Azokat kosarakba gyűjtik össze és elszállítják, mert hogy bor készül ezekből is

» Itt a keresztény tartalom a szőlőnek, a bornak és Krisztus vérének az összekötése már jobban megfoghatóbb, egyértelműbb, mert hogy a keresztényi, császári család tagja számára készül ez a szarkofág

A másik szarkofág egy kicsit problémásabb, a Szent Ilonának a szarkofágja

– Ez is kockaszerű, magas arányú fedéllel

» A fedélnek a figurái egyébként ha igaz akkor későbbiek → Tehát ezek nem a háromszázad évekből származnak, rekonstruálták a felső részt valamikor a későbbiekben

– Ezen a szarkofágon se növényi inda, se génusz vagy angyal figura, semmi ilyen nem jelenik meg

– Itt két sávban csoportosul a díszítés

» A felső sávban lovas harcosok, lovas katonák vonulnak hosszú lándzsákkal, sisakkal a fejükön, diadalmasan és dicsőségesen, mert hogy diadalmaskodtak azok felett akik az alsó sorban féltérdre ereszkedett rabszolgákként, előre bukó hősi halottakként vagy összekucorodó sebesültekként jelennek meg → A felső részben még büszkén kiképzett formák is szerepet kapnak

» Az ikonográfia nem valami keresztényi → Az ikonográfia, a Szent Ilona keresztet elő kereső és feltáró, betlehemi születés templomot, jeruzsálemi anastasis rotunda-t építtető Szent Ilonához nem nagyon passzol

» Úgyhogy a hagyomány lehet, hogy azt tartja Szent Ilona szarkofág, de nem kizárt, hogy ez eredetileg a Nagy Konstantin számára készült → Csak aztán Rómából Konstantinápolyba annyi mindent átvittek, hogy ez így maradt → De az biztos, hogy a császári családhoz kötődik

– Jó, hát a császári családnak egy csomó tagja van Nagy Konstantinnak fiai is voltak, vejei is voltak → Az egyik fiát ő maga végeztette ki, vejét is meggyilkoltatta, szóval a családon belül is elég véreskező volt Nagy Konstantin, meg úgy általában a római császárok, nem szoktak az eszközeikben válogatni, függetlenül attól, hogy éppen keresztény vagy a pogány időkben uralkodtak e

» Az is lehet, hogy itt valamelyik családtagnak a szarkofágjáról van szó

– Szent Ilonának minden esetre a sírhelyét, a rómaiak úgy tartják, hogy az **Ara Coeli** templomban van, tehát ott van egy ilyen Szent Ilona emlékhely (ez a Campidoglio-val szomszédos)

– De egy velencei hagyomány szerint a Szent Ilonát is valahol Konstantinápolyban temették és onnan ők mint ereklyét szerezték meg és egy Velence közeli templomban helyezték el örök nyugalomra → Ez egy velencei hagyomány

» És akkor itt van még ez a szarkofág is, amibe az Ilona nem nagyon passzol

– Mindenesetre ezen a szarkofágon is meg a másikon is egy oldallap síkkal találkozunk, azt erőteljesen felfényezték és erre az alapsíkra, mintegy a plasztikus részek, mintha rá lennének

ragasztva → Tehát ilyen applikált formában jelennek meg → Az oldalakon is, tehát a rövidebb oldalakon is

– De ha ez nem, akkor milyen a keresztény ikonográfiát mutató szarkofág?

» Amíg a régi rómaiak elsősorban hamvasztásos temetkezésnek voltak a hódolói, addig a keresztények halottaikat megőrizték → Tehát a kereszténységgel párhuzamosan megjelenik a birodalom keleti részeiben, egyébként nagyon elterjedt és divatos szarkofágművészet → Tehát kőkoporsó művészet terjed el

» Ezek közül az egyik legismertebb római emlék, az a háromszázas évek közepén készült szarkofág

– Ez is a vatikáni múzeumban van kiállítva →

– Az úgynevezett Junius Bassus szarkofág

– A Junius Bassus-t ott írja rajta és a 354-es évszám is rajta van → Tehát ez egy felirattal jól meghatározható és datálható dolog (Volt olyan feltételezés is, hogy ez egy korábbi szarkofág és Junius Bassus csak egy másodlagos felhasználója)

– A keresztény tartalom a figurális jelenetek által jól megfogható

– Ennek két rövidebb oldala, meg az egyik hosszabbik oldala díszített, hátsó oldala nincs díszítve, valószínűleg valami fülkébe volt beállítva, nincs teljesen körül díszítve

» A nagy porfír szarkofágok körbe vannak faragva

– Ennek a fő oldalán, egymás fölötti két sávban láthatunk jeleneteket → Itt is tulajdonképpen volt az alapsík, és az alapsík előtt megjelenő figurákról van szó, de nincs az az érzésünk, mintha rá lenne applikálva az alapsíkra, hanem az alapsík előtt áll

» Olyan – főleg ennek az oszlopos architektúrának köszönhetően – mintha fülkében elhelyezett szoborcsoportokkal lenne dolgunk

– A felső sáv középső figurája (jobbról a 3.), oszloppár között egy fiatal férfiút látunk trónuson ül két oldalt férfiak állnak

» A trónus lába alatt is egy férfit látunk, meztelen félalakban figyelhető meg, és a köpenyét a feje fölé tartja és a trónoló figura erre a köpenyre helyezi a lábát → Ez a figura **Caelus**-nak az égboltozat antik istenének a figurája aki a köpenyét – tulajdonképpen az égboltozatot tartja – a feje fölött → A figura aki fölötté trónol (az égboltozaton fönt) szakálltalan ifjú alakként jelenik meg és tekercseket tart a kezében

» A figura, aki trónol Jézus Krisztus → Nem szakállas, a szakállas, bajuszos Krisztus típust szír típusnak ismerjük és majd csak később kezd elterjedni, korábban is van már, de itt a háromszázas évek közepén vannak ilyen fiatal Krisztus ábrázolásaink

» Amely Krisztus típust Apolló-i Krisztusnak szokás hívni → Tehát Krisztus úgy jelenik meg, sugárzó ifjúként, mint ahogy annak idején Apollón-t ábrázolták

» A két szakállas figurának adja tulajdonképpen ezeket a tekercseket → Ez a jelent az úgynevezett traditio legis, vagyis a törvény átadása

– A törvény átadása az keresztény egyházalapításra vonatkozhat és ha ez igaz akkor a két figura, aki jobbról és balról megjelenik, az Szent Péter és Szent Pál → Tehát a törvények átadása, a földi egyháznak az apostol fejedelmekre való, Péter és Pálra való bízása, két római főbb szentre való bízása

– Krisztusnak az Apollón-i szépségként való megjelenítése és **Caelus**-nak az ég istenének való szerepeltetése azt mutatja, hogy a keresztény környezetben ezek az antik áthallások, antik kompozíciók, antik mitológiai áthallások azok megmaradnak, érvényesülnek

– A felső sávban van három férfi (jobbról 4.)

» Vagy apostolok lehetnek és tulajdonképpen ennek a jelenetnek a részei → Megint Krisztus van középen

- » Ez a jelenet Krisztusnak a Pilátus elé való vezetését mutathatja → Tehát ő Jézus, megint csak egy iratkezcsele
- » Aki vezeti, az a katona karddal és lehet, hogy ők a kíséretébe tartoznak →
- Mindenesetre, hogy itt Pilátusról van szó, az egyértelmű (jobbról 5.)
  - » Trónolva jelenik meg, spekulál, az állát simogatja és a kézmosás → Megmosta a kezét, amikor az ítéletet meghozta, hogy őt az elítélésnek bűn érje → Úgy tűnik, mintha kézmosáshoz készülődnének már eleve
- Tehát akkor ezek szerint ez a négy ez újszövetség (jobbról 2-5) (a 2. nem biztos, valamivel az újszövetség utáni)
  - » De az első nem nem
- Itt egy szakállas figurát látunk kezében kés felét, a másik kezével egy féltérdre ereszkedett, hátrakötött kezű figurát tart a hajánál fogva (jobbról 1.)
  - » Ez Izsák feláldozása Ábrahám és Izsák → Ott az oltár és a bárány is, amit végül majd feláldoznak
  - » Tehát tulajdonképpen, ha innen olvassuk fentről, akkor itt megvannak a Jézus kereszthalálának, annak hogy Isten feláldozza a saját fiát az ószövetségi előképe → Tehát megadjuk Ószövetség előtt, ahogy az Ószövetségben Ábrahám feláldozni képes Izsákot, úgy Jézusnak a feláldozása is megtörténik (a Pilátus majd elítéli)
  - » De közbe van iktatva ez a traditio legis, ami ha úgy vesszük, hogy az egyháznak a megalapítása és az apostolokra való rábízása, az az utolsó vacsorán megtörtént, az része tulajdonképpen a passiónak → Egy passió jelenetet ezek szerint izoláltak és úgy mutatják be Jézust, ebből az izolációt követően, mintha az fönt égboltozaton trónolna
- Az alsó sávban ott szintén keveredik az Ószövetség és az újszövetség, csak még jobban keveredik
  - » Méghozzá az újszövetséggel és azon belül is a passióval
- Van itt egy jelenet (jobbról 1.), ami lehet, hogy a passióba tartozik, de lehet, hogy valami mártíromság történet, ezt nehéz azonosítani
- A középsőt (jobbról 3.) könnyű, mert ott olyan motívumok vannak, amelyeket a későbbiekben is alkalmaznak
  - » Fára felmászott figura üdvözli a szamárháton érkezőt, a szamár előtt pedig egy figura a saját ruháját helyezi le a földre, üdvözli az érkezőt → Ez a Jeruzsálemi virágvasárnap bevonulás → Ezzel kezdődik tulajdonképpen a passió, fiatal apollói szépségű Jézus most vonul be Jeruzsálembe
- Itt is valami elvezetés van (jobbról 5.), valószínűleg megint csak egy mártíromság történet, ahol a szentnek a mártíromsága a Jézus mártíromságával függ össze
- Amit itt látunk (jobbról 4.), az viszont megint azonosítható
  - » Oroszlánpár között egy figura → Dániel az oroszlánok barlangjában
  - Ez Ószövetség →
- És Ószövetség még Ádám és Éva (jobbról 2.)
  - » Amit Ádám és Éva elrontott a bűnbeeséskor, azt persze Jézus a kereszthalálával helyre hozza → Úgyhogy itt Ádám és Éva a passióhoz ily módon kapcsolódhat
- A rövidebb oldalakon egy-egy nagyobb kompozíció látható
  - Sávokba rendezett, nincs építészeti tere
  - » Bal oldal
    - » Megint csak megjelenik a szőlő szüretelés → Egymás fölött két sávban
    - Szőlőinda, fürtöket dézsmáló madarak, angyalfigurák akik szedik a szőlőt, ökrös szekérrel szállítják, taposókád (készül a must, készül a bor) → Itt a borra való utalás jelenik meg
  - » Jobb oldal

- » Ezen az oldalon látjuk, hogy aratnak ezek az angyalkák, kérébe kötött kalászokat figyelhetünk meg → Ez pedig a kenyérre utal → A kenyérre ami a miseáldozat folyamán Krisztus testévé lesz átalakítva
- » Az alsó sávban egy kicsit problémásabb a dolog
  - Ott is vannak szüretelők, de vannak vadászok is → Ezek nem angyalok, nincs szárnyuk
  - Ez az alsó sáv úgy tűnik, hogy sokkal többet őrzött meg a pogányság motívumai közül, lehet, hogy ennek is megvan a keresztény olvasata → A felső sor esetében egyértelmű, itt nem egészen egyértelmű →
- Dehát nem volt ez a korabeli keresztények számára se mindig minden egyértelmű
- Az, hogy egyértelmű legyen Nagy Konstantin 325-re egy nagyszabású zsinatot hívott össze, az új főváros, Konstantinápoly közelében, a kis-ázsiai oldalon Nicea-ban
- A birodalom minden részéről érkeztek püspökök, keresztény főpapok és ezeknek a nagy része olyan keresztény volt, aki az üldöztetéseknek is annak idején ki volt téve → Tehát voltak olyan püspökök, akik csonka kézzel adtak áldást, mert valamelyik keresztényüldözés alkalmával fél karjukat levágták, sebhelyekkel teli főpapcsoport jelent ott meg → És megvitatták, hogy a kereszténységben mégiscsak egyenrangúak vagyunk, akkor a tanításaink is egyforma legyen, és mi az amit megtűrünk a régi vallásból és mi az amit nem, mi a mi tanításunk és mi az ami eltér attól
  - » A görögöknél a teljes igazságot a múzsák ismerik, nincs olyan, hogy görög egyház és van egy tanítás és az attól való eltérés az eretnekséget jelent → De a kereszténység nem ilyen Múzsák nincsenek, egy tanítás és attól az egy tanítástól nem lehet eltérni, aki eltér, az eretnek
  - Na de melyik az az egy tanítás?
  - » Ezen a niceai zsinaton is az arianusok, Arius-nak az alexandriai követői megjelentek és az mondták, hogy amit a maguk ortodoxnak mondó főpapok tanítanak, hogy az Atya, a Fiú és a szentlélek az egy, azt mi úgy tudjuk, hogy nem egy → Hanem először volt az Atyaúrsten és tőle való a logos aki a fiú, aki aztán a földre született → De ő már teremtmény, tehát ő nem egylényegű az atyával, hanem ő már teremtmény, akinek ahhoz, hogy a mennybe kerüljön és újra egyesüljön az atyával keresztthalált kellett halnia
  - Az ortodoxok meg azt mondják, hogy nem, ez a három ez egy, ezt nem lehet szétszedni
  - Úgyhogy a niceai zsinaton pl. ilyen dolgon is vitatkoztak
- Nyilván, hogy az hogy valaki leszületik a földre, ez olyan pogányos
  - » Ez olyan, mint valami antik félisten, az istennek a fia megszületik a földön, olyan mint Héraklész, Zeusznak a fia félisten, aztán meg kellett haljon és úgy jutott fel az Olümposzra, öngyilkos lett → De hát Krisztus is átadja magát a keresztthalálnak
  - » Dionüszosz is félisten, a mámor révén jut fel az Olümposzra → A keresztények azt mondják nem lehet ilyen áthallásokat Arius tanításai nem jó nekik, az arianusok meg azt mondják, hogy de igen, nekünk ez jobban megfelel
  - Az arianus környezetben több az ilyen antikos, pogány áthallás, mint ahogy a szobrászatban és a képzőművészetben is lehet találkozni ilyen példákkal
- Nagyon sok irányzata volt ebben az időben a kereszténységben és ezek a zsinatok megpróbálták valahogy összehozni, nem mindig sikerült

(A Nagy Konstantin biztos vakarózkodott mondván, hogy hát ebben a vallásban akarom a birodalmat egyesíteni, és amikor megadok nektek minden jogot és lehetőséget, akkor megkiderül, hogy mégse tudtok megegyezni?)

- A pogány alapokon hogyan alakult a kereszténység, milyen jeleneteknek, ikonográfiai megoldásoknak van, vagy lehet keresztény olvasata?
  - » Az nem most a 300-as években, hanem még a 200-as évek katakomba művészetében alakult ki → Akkor amikor a kereszténység elég sűrűn találkozott az üldözőkkel, akkor amikor a keresztények a katakombákat használták temetkező helyül

- Katakombák több felé vannak, de a fő és legjelentősebb és a legnagyobb kiterjedést mutató katakombák, azok Róma városában, vagy Róma városa körül találhatóak
  - » Rómának és környékének az altalaja vulkanikus eredetű
- Nagyon vájható kőzet és ebbe az altalajba a keresztények temetkezési célokat kitűzve, olyan járatokat alakítottak ki, – keskeny, folyosó szerű járatokról van szó – amelyeknek az oldalfalába egymás fölötti több szinten – valahol 5 vagy 6 szinten is – a halottak eltemetésére szolgáló fülkéket (oldalfülkéket) holdszerűen kiképezve hoztak létre → Ezekbe temették a keresztények a halottaikat, oly módon, hogy a polcoknak a nyílását márvány, vagy más kőtáblával elfalazták
  - » A felső részen a lezárás dongaboltozat szerű, de ez nem dongaboltozat, hanem nyilván a járat kivájása alkalmával keletkezett
  - » Ezek keskeny járatok és labirintus szerű, bonyolult alaprajzot mutatva helyezkednek el Róma környezetében, és elsősorban keresztények használták → Más felekezetek is használhatták, akik a holttestek megőrzését célozták → A késő római világban elég sok vallás alapító kísérellettel lehet találkozni és azok között vannak olyan, akik használhatták még a katakombákat
  - » Ott ahol ezek a katakomba folyosók keresztezik egymást ott nagyobb kiterjedések is jöhetnek létre, és ott, ahol valaki fontosabb mártírt, püspököt, Róma város püspökét, vagy pápát temettek el, ott kis kultuszhelyek is létrejöhetnek → Úgyhogy a keresztény művészetnek a kezdetei azok itt lent vannak a katakombákban, ezeknek a kultuszhelyeknek vagy kis kápolnáknak a környezetében jönnek létre →
- Ilyen katakomba például Rómában a Sant'Agnese templom alatt, San Lorenzo templom közelében, a Callistus pápáról elnevezett temetkezőhely → Több ilyen létezik és ezekben ott ahol jelentősebb sír került elhelyezésre vagy kialakításra, ott megjelenik a falfestészet is
  - A falfestészeti emlékek általában fehér alapon készült, kevés színt használó és a késő római illuzionisztikus megoldásokat is alkalmazó festészetből vezethetők le
    - » Nagyon gyorsan, lehet mondani, hogy bravúros gyorsasággal megfestett falképekről van szó Ilyen jellegű képekről van szó, amelyek között megjelenik a jó pásztor ábrázolás is → Ami megint csak olyan dolog, hogy régi, pogány hagyomány, még az archaikus görög szobrászatból is ismerjük a moszkoforosz típusú ábrázolást, ami ugyan ez az ábrázolás, pásztor, vállán az eltévedt állatot visszaviszi a nyájhoz → A kereszténység viszont azt mondja, hogy a jó pásztor az Krisztus, aki az eltévedt, megtévedt és bűnbe esett híveknek is megbocsájt és visszatereli őket a nyájhoz → Úgyhogy megint olyan ábrázolásról van szó ahol a keresztényt kérdőre vonták:
      - Ez mi?
      - Hát a jó pásztor
      - Jó, hát ilyet a keresztényüldözők is láttak már, jó pár száz éve is voltak ilyenek → Ebbe nem lehetett nagyon belekötni, de keresztény tartalmat rá lehetett tulajdonképpen húzni, vagy bele lehetett magyarázni

Ilyen tulajdonképpen ez a Priscilla katakombának is az ábrázolása, ahol Héraklész jelenik meg, lernai hidrát püföli → Hát, a bűn ellen való küzdelem is valami hasonló képi formát adhat

- Ilyen ennek a katakombának egy nagyobb kiterjedésében alkalmazott szarkofág körüli díszítése is (a Junius Bassus szarkofágon látott Dániel az oroszlánok barlangjában ábrázolás is feltűnik, ez ószövetségi) → Tehát itt nem pogány áthallásról van szó → Vannak olyan ábrázolások is – továbbra is ószövetségi – ahol nincs áthallás, mert egyértelműen keresztény – Ádám és Éva, bűnbeesés
  - » Középen a paradicsomi almafa, kétoldalt a bűnbeeső első emberpárnak – ugyancsak fehér alapon, ugyancsak nagyon gyorsan és bravúrosan megfestett – figurájával számolhatunk
  - Ebben a környezetben jelennek meg a lakoma ábrázolások is, lehet rajta spekulálni, hogy itt az utolsó vacsorának egyik legkorábbi ábrázolásáról van szó, vagy a halottak tiszteletére végzett lakoma az ábrázolásnak a tárgya, tehát felmerül ez a lehetőség is
- A halottkultusz a keresztények számára nagyon erőteljes és élő kultusz volt és a halálzási évfordulóhoz kapcsolódóan a szarkofág tetején megterítve halotti lakomákat is folytattak

» Lehet, hogy egy ilyen lakomának az ábrázolása az amit itt látunk

Mária a gyermek Jézussal, még hozzá szoptató Mária - Vagy igen vagy nem, ennek az eredete a régi egyiptomi Izisz ábrázolásokig visszakövethető, a kereszténység ezt felhasználja és azt mondja, hogy ez Mária és a gyermek Jézus

Orante ábrázolás

» A keresztények számára az imádkozás formája, feltartott és széttárt kéz felfelé fordított tenyérrel és az égre emelt tekintet → Ez az orante típusú ábrázolás, szemben az összekulcsolt kezű imádkozás ábrázolással, ami tulajdonképpen későbbi megoldás → Tehát itt az orante ábrázolása egyértelműen keresztény

Itt is egy ilyen orante ábrázolást látunk

Veneranda sírjához köthető ez a fehér alapon megjelenő ábrázolás feliratokkal → Veneranda és Petronella ábrázolása

Ezek között jelenik meg egy olyan ábrázolás, ahol a trónoló Krisztust látjuk már, ezzel a szakállas, szír típusúnak mondható változatban, glóriával és az alfa és az omega betűknek, tehát kezdetnek és a végnek a jelzésével

» Rámutató – valószínűleg Szent Péterként azonosítható – apostol mellett és egy másik apostolnak a társaságában Ezek a kezdetek, nem reprezentatív, nem nagyszabású, nem drága, nem luxus, temetkezéshez közvetlenül kötődő – és nem is nagy méretű – ábrázolások

– Ami nagyobb luxus és nagyobb művészi igénnyel készül az a különböző szarkofágokon jelenik meg

– Ez is Róma város művészetéhez kötődik, de ezek már inkább a IV. században keletkeznek, úgynevezett jó pásztor típusú szarkofág, középen a jó pásztor, aki visszahozza az eltévedt bárányt (a jó pásztor Jézus, a keresztény tanítás szerint) És itt is kis figurák szőlőt taposnak a kádban, kis borléköpő fejeket látunk, szüretelnek, madarak – a mozaikokon látott megoldást figyelhetünk meg itt ezeken a szarkofágokon → A szarkofág művészet egy kicsit látványosabb

– Itt van például az a szarkofág, ahol megint csak ez a Junius Bassus szarkofágon látott építészeti keret jelenik meg, köztük a figurák mintha fülkékben szereplnének

» Megjelenik a Krisztus monogram, az azt körülvevő koszorúból leveleket meg bogyókat csipkedő madarakkal és alvó katonákkal, akik egyébként a feltámadáskor szoktak mellékszereplők lenni → Tehát itt tulajdonképpen a kereszt, a dicsőség és a győzelem koszorújával övezett Krisztus monogrammal a feltámadást jelentheti

– Ez valószínűleg Krisztusnak az elfogatása és Pilátus elé vezetése → Pilátus itt is spekulál, mint a Junius Bassus szarkofágon, és ha kell akkor a kezét is meg tudja mosni

Két emlék Dura-Europos-ból

– Ez a Dura-Europos az Eufrátesz partján helyezkedik el Bagdadtól északnyugatra

» Itt egy római város volt és a római város városfalainak megerősítések a városfalak közelében lévő épületek egy részét ebbe az erődítménybe valahogy beépítették vagy betemették, részben talán le is bontották, szóval ami nagyon közel esett a védelmi vonalhoz azt valahogy integrálták a városfalakhoz és ebből a sávból a régészek majd két kultikus épületet szabadítottak ki

» Az egyik az egy keresztény ház, templomféleség, a másik meg egy zsinagóga → A keresztény templom épület a 200-as évek első felében készült, a zsinagóga talán a század közepén

- A katakomba művészetén kívül ilyen típusú kezdeményezései is vannak a keresztény művészetnek a III. századból
  - » Itt az Eufrátesz, itt a Dura-Europos és itt van az a városfal, amelynek az erősítése alkalmával bizonyos részeket betemettek, illetve a városfalhoz csatlakoztattak → Az L7-es a zsinagóga L8-as a keresztény templom

Dura-Europos-i keresztény ház alaprajz

- Tulajdonképpen egy lakóház, ilyen lakóház típusú vagy ház típusú domusz otthon templomok Rómában is voltak Santa Cecilia in Trastevere közelében, ahol Szent Cecilia szenvedett mártíromságot
  - » Szent Ceciliának a háza szolgált például keresztény találkozóhelyként → A saját házát alakította tulajdonképpen templommá
  - » Általában ezek – ahogy lakóház római korban, szokásos lakóház is kinézett – középen egyfajta udvar volt és az udvarból nyíló helyiségek szolgáltak, nem csak lakás céljára, hanem liturgia céljára is – ez az 1.
  - » A 6. a fő kultusz tér, talán valami keresztelő kúttal ellátva
  - » A díszítés nagyon szegényesnek mondható, ilyen graffitire emlékeztető ábrázolásokkal lehet találkozni → Hajóféle, rajta figurák, hullámokon egy figura, meg egy másik – Jézus a vízen jár, valószínűleg
  - » Van egy jó pásztor figura
- A kereszténység ebben az időben szektaként működött, tehát nem nagy templom, főpapság – Ilyen volt a művészetük is → Lehet, hogy ez a betlehemi csillag, szűz mártírok jönnek és köszöntik a gyermek Jézust – Valami ilyesmi lehet (Nagyjából ennyi)

A zsinagóga építészetét és díszítését tekintve gazdagabb

- A régészek amikor meg találták
- Itt is egy háztípusú dologról van szó
- Gazdagabb és kvalitásosabb a képi program
- Két egymás fölötti fő sávot lehet megkülönböztetni
  - » A fő rész a zsinagógának ez a festett kagylódíszrel ellátott fülke, valószínűleg tóra fülkeként funkcionálhatott → Fölötte a tóra fülke ajtós változata, vagy a Jeruzsálemi templomnak valamilyen ábrázolása jelenik meg a templomi gyertyatartóval
  - » A másik oldalon egy fa, egy állat, egy figura aki hátat fordít és kést tart a kezében, egy oltárkö és a fölött kis figura → Ez valószínűleg Ábrahám, Izsák feláldozása
  - » Kétoldalt oszlopos, féloszlopos kiképzés, rajta a festés, valamint a fülkének a kiképzése, márványra nem jutott, hát megfestettük a márványt
    - » Ez a sötét szín lehet, hogy porfír akar lenni → Porfírunk nincs, de hát majd porfír színt festünk → De mégis sokkal elegánsabb és gazdagabb, mint a Dura-Europos-i keresztény templom → A zsinagóga gazdagabb képi díszítést kapott

Itt van a képi programnak az összefoglalója

- Tehát itt van maga a fülke, sérülés, a fölött ablakok lehetnek, egymás fölötti két-három sávban jelennek meg a különböző jelenetek
  - » Dávid Orpheus-ként, itt is van tehát antikos áthallás → Tehát Dávid, Mózes, Eszter könyvéből van jelenet → Mózes és Dávid a fő szereplője
  - » Salamon és Sába találkozása, ebből csak kevés töredék maradt fent
- Egymás fölötti két-három sáv

- Ez Mózes, a fáraónak a katonái, akik üldözik a zsidókat és Mózes először kettéválasztotta a Vörös-tengert, aztán amikor a zsidók átkeltek száraz lábbal, akkor megszüntette ezt a szétválasztást és a fáraó meg a katonái a Vörös-tengerbe veszttek
- Ez is Mózes, még hozzá mikor Mózes megtalálja a nílusi fürdés közben a fáraónak a lánya (Pontosabban meg találják és fáraó lánya fogja felnevelni) → Tehát itt a fáraó lányának az udvarhölgy környezete díszedényekkel, kenőcsös edényekkel jelenik meg
- Amíg Mózes felmegy a hegyre megszerezni a kőtáblákat addig a zsidók visszatérnek a bálványimádáshoz (Mózes estére, Áron vezetésével) → Itt ez a bálvány imádási jelenet és hát nyilván az égő áldozati hagyományoknak megjelenítése a témája ennek az ábrázolásnak
- Dávid kiválasztása és felkelése a próféta által
- Itt megint Áron jelenik meg – ahogy a görög betűs felirat mutatja – a templomi gyertyatartóval és a templom építménnyel
- Izsák feláldozása (ő ott van bent)
  - » És ami megjelenik valószínűleg isten keze
  - » Izsák először bent van, és utána oda van felfektetve egy ilyen kis kúpra (ő is hátat fordít)
  - A kés meg olyan mintha fénylene

– Ennek a pécsi rokonai is megvannak

- Pécszet akkor még nem Pécsnek hívták, hanem a római várost, ami itt volt korábban az Sopianae névre hallgatott → És ennek a Sopianae -nak a temetője az a mai székesegyháztól délre (nagyjából délre) elhelyezkedő területen, ma is nagyjából beépített területen tér alap részben helyezkedett el
  - » Pogányok által is használt temető volt, de szép számmal kerültek elő, és remélhetőleg kerülnek még elő keresztény sírok is
- A temetkezés általában tehát sírkamrában történt, amelyet a földben alakítottak ki, és a sírkamrák fölé – ha reprezentatív vagy gazdagabb temetkezésről van szó – (itt már a háromszáz évesekről van szó, tehát nem az üldöztetés koráról, kicsit későbből, de még ezt az ókeresztény hagyományt hozza nyilvánvalóan) kápolnát emeltek → Sírkamrák maradtak, sírkápolnák nem maradtak fent → Tehát a föld felszíne fölé emelkedő épületek nincsenek, kamrák azok vannak, régészeti leletek feltárva, és a Cella Septichora Látogatóközpontból lehet megközelíteni

Rekonstrukciós makett

- A sírkamra az lent a földben volt
  - » Itt domboldalról, enyhe lejtőről van szó, úgyhogy a sírkamrákat, amiket a földbe mélyítettek a domb lankásabb része felől meg lehetett közelíteni
  - » De általában ezeket elfalazták, tehát lentre nem mentek, fönt a kápolnában folyhatott a halottkultusz, amely kezdetben nagyon titkos templom formát mutathatott → Nem tudjuk, mert ilyen portikuszos részt nem, csak ilyen támpilléres oldalalapozások maradtak fent
  - » Nagyobb méretű temetői bazilikák is lehettek itt, vagy temetői templomok is →
- Valószínűleg az úgynevezett Cella Septichora
- Hét karéjos, tehát van egy ovális középtérrel és hét oldalsó karéjjal kiképzett épületrom, ez valószínűleg tehát egy temetői bazilikának készült és itt a fülkékben szarkofágokat állítottak fel
- Ha igaz akkor nem lett befejezve ez az épület
- A sírkamrák közül a legkorábban megismert, a XVIII. században feltárt, az úgynevezett Péter Pál sírkamra
  - » A Péter Pál sírkamra, amelyeket falképek is díszítenek → Egyrészt fönt a boltozatot – ezek ilyen dongaboltozattal fedett nagyon kis méretű részek → A dongaboltozaton fehér

alapon növényi díszítés és medalionok jelennek meg, az oldalsó medalionokban egy-egy porté szerű ábrázolás látható, a közükben meg egy-egy toboz ábrázolás

Rekonstrukciós rajz

- A tobozokat vagy páva párok vagy galambpárok veszik közre, középen győzelmi koszorú van Krisztus monogrammal
- Két oldalt három-három jelenet
  - » Van itt egy Ádám és Éva
  - » középen a Dániel az oroszlánok barlangjában
  - » És Jónás ahogy a tengerbe vetik
  - » Három ifjú a tüzes kemencében, megint egy ószövetségi dolog → De lehet, hogy nem a tüzes kemence, hanem Máriával kapcsolódnak össze és a három királyok imádása, ez nem egészen egyértelmű
  - » Mária a gyermek Jézussal
  - » És itt Noé, a vízözön után elbocsájtotta a galambot és a galamb jön vissza az olajággal
- Az oldalfalon megint csak egy Krisztus monogram jelenik meg
  - » Két fehér ruhába öltözött férfi, Szent Péter és Szent Pál az azonosítók szerint – nem 100% – és ők rámutatnak erre a Krisztus monogramra
- A nagyobb kamrák közül, az úgynevezett mauzóleum említhető
- Itt három szarkofágot is el tudtak helyezni
  - » Jobbról látszik egy, balról egy szarkofágnak az alapja és jobb oldalt volt még egy szarkofág → Itt is vannak falképek
  - » Itt is egy Dániel az oroszlánok barlangjában ábrázolás, egy Ádám és Éva ábrázolás, valamint a rövidebb falon megint csak ilyen fehér ruhába öltözött figura pár lehetett
  - És itt van egy szarkofág is amit a restaurátorok szépen összeraktak darabokból, de mutatja, hogy ezekben a kamrákban általában szarkofágokat, vagy épített, tehát falazott szarkofágokat állítottak fel →
- Ilyen a Korsós sírkamrának a szarkofágja is, amit darabokból állítottak össze, tehát nem egy nagy kőből lett kialakítva → Ez a kép fölülről készült, nincs meg a boltozata
  - » Itt a belső dekorációból lugas vagy kerti rácsra felfutott növényzetet jelenítettek meg fehér alapon, vörös kerettel közrefogva
- Szarkofágba temetkezettek úgy is egyébként, hogy nem tartozott hozzá sírkamra, – ha igaz – ha ez egy olyan szarkofág volt amit a földbe temettek → Az nem lehetett egyébként szokásos, mert ilyen nagy munkával kialakított szarkofágot földbe eltemetni, lehet, hogy helyettesítette a sírkamrát
  - » Egy üveg korsót találtak ebben a szarkofágban, a halottból nem sok maradhatott, de hát nem is csodálkozunk, mert a szarkofág azt jelenti, hogy húsfaló

Ravenna

(háromszázas éveknek vége, négyszázas évek, ötszázas éveknek az eleje)

- Itt van késő róma, meg van Róma utáni dolog is, tehát barbár és van bizánci dolog is
- Ravennának három fő művészettörténeti periódusa van
- Az első periódust a négyszázas évek elejétől szokás számítani, és ezt úgy hívják, hogy késő római periódus, és ezt 476-ig lehet tulajdonképpen számítani, tehát a Nyugatrómai birodalom bukásáig
  - » Nagy Theodosius birodalma az két részre fog majd tagolódni a halálával → A birodalomnak lesz egy nyugati és lesz egy keleti fel tulajdonképpen → A nyugati Róma központtal vagy itáliai központtal Honorius kezébe fog kerülni

Honorius-nak egy vésett drágakő ábrázolása

- Ő lesz a nyugati római birodalomnak a feje
- » Nagy Theodosius halálával a háromszázad évek legvégén, az idősebb fiú Arcadius az keleti Rómát öröklő, ott van a birodalom új virágzó fővárosa Konstantinápoly → Az lesz Arcadiusnak a székhelye → Ebből lesz majd Bizánc, a Bizánci Birodalom → Az most válik szét a háromszázad évek végén, 395-ben tulajdonképpen → Tehát lesz kelet meg nyugat
  - » A nyugati rész 476-ig létezik, akkor jön a herulok vezére Odoaker, az utolsó nyugatrómai császárt leteszi a trónról, tehát szétesik a nyugati rész, nem töltik be a császári trónust, nincs többé nyugatrómai császár egészen addig amíg a **Karoling** császárság el nem indul → De egyelőre még van
  - » Az igazi központ az nem Róma, hanem kicsit északra tolik át a birodalmi hangsúly, méghozzá Milánóba és Ravennába → Tehát Ravenna ebben az időben nem egy vidéki város, hanem – és ez a korai korszaka – tulajdonképpen császári székhely → Tehát az udvar elég sokat tartózkodik itt, udvari székhely, főpapi székhely is → Tehát Ravenna a püspökségnek a központja → Ez a periódus – a négy század évek elejétől számolják, de hát számolhatjuk akár rögtön háromszázkilencven évesektől is
- A második korszaka, az az úgynevezett barbár korszak vagy gót korszak (keleti gótoknak) a korszaka ez nem Theodosius-hoz, hanem Theoderik-hez köthető, gót királyhoz
  - » 476-ban a herulok vezére, Odoaker elmegy Rómába, a Romulus Augustulus-t likvidálja és elfoglalja Ravennát is és Itáliának jelentős részét
  - » Ez a Birodalom keleti részének nyilván nem tetszett, barbárok vannak Itáliában – bennünket is bántanak a barbárok Pannónia felől, Dácia felől jönnek le, ott vannak ezek a gótok → A mi udvarunkban nevelkedik az egyik gót főember Theoderik
    - Mi lenne ha ezeket a gótokat átküldenénk Itáliába?
    - Meglebegtetjük előttük, hogy lehetnek királyok Itáliában, és ez történik egyébként, a bizánciak a saját hátukból a gótokat átküldik Itáliába majd ott s belviszályokba beavatkoznak, lehet, hogy még jól jövünk ki ebből – gondolják a bizánciak → És tényleg ez történik, és ezt az Odoaker-t kiéheztetik és kiostromolják Ravennából
      - » Méghozzá ez a Theoderik, átmennek a gótok Itáliába és elfoglalják Itáliát a heruloktól – a másik barbároktól csellel – végül Odoaker megadja magát, kivonul, de nem tartja szavát ez a Theoderik és meggyilkolják a herulok vezérét → Ez a második korszak, amikor Ravennába beteszi a lábát a gót Theoderik és ő király lesz → A gótok már meg vannak keresztelve, tehát keresztény uralkodó lesz
- A keresztény udvar költözik Ravennába, 526-ban hal meg Theoderik és utána kevéssel a bizánciak Belisarius (Belizár) hadvezér vezetésével partra szállnak és csomó mindent visszafoglalnak a gótoktól és a Bizánci Birodalomhoz csatolják, Ravennát is Justinianus akkor a bizánci uralkodó, a birodalom határait kiterjeszti, ezt a harmadik periódust éppen ezért 540-től 741-ig számolják → Ezt úgy hívják, hogy bizánci periódus → Tehát a harmadik periódusa Ravennának az a bizánci periódus
  - » Akkor a longobárdok foglalják el ezt a területet
  - Tehát van a késő római periódus, ami Honoriusal kezdődik
  - Van a gótoknak a periódusa
  - És van a bizánci uralom alatti periódus

Előzmények

- Az előzmények a háromszázad évek második felében
- Megépítik a Ravennai székesegyházat - ugye Ravenna a püspöki központ
  - » A Ravennai székesegyházat valószínűleg Ursus püspök alatt építik, és igazából ez a XVII. századig van meg és utána lebontották és a helyére egy nagy barokk székesegyházat építettek → Sokáig megvolt, több mint ezer évig → Még a régi római időkben készült valamikor, Ursus püspökségének a korában

- Ravenna késő római periódusával párhuzamosan, Milánóban van két olyan épület, amelynek majd Ravenna felé lesznek meg a kapcsolatai
  - » Az egyik a Milánói San Lorenzo (alaprajz), a másik pedig a Milánói Santa Tecla templom

Milánói Santa Tecla templom

- Ez a templom sincs meg, de régészeti, illetve alapfalait feltárták, méghozzá oly módon, periodizációra is lehetőség nyílt
  - » Valamikor a 60-as években Milánóban építették a metrót és dóm előtt a főtérre, ott készítettek egy lejáratot a metróhoz és akkor találták meg ennek a templomnak maradék alapfalát, és akkor volt egy régészeti feltárás, és az alapján készült az alaprajz
- Úgy tűnik, hogy a Santa Tecla templom egy öthajós bazilika volt
- A keleti részen úgy tűnik, hogy nem kereszthajót alkalmaztak, hanem a keleti részen egy szakaszt fallal választották el a nyugatabbi részről → Tehát ez nyilván a főpapi szentély rész tulajdonképpen
- A főhajó nagyon széles, a mellékhajók keskenyebbek, úgy tűnik, hogy oszlopos bazilikáról volt szó
- A főhajó teljes szélességében, a keleti oldalon volt egy kívül-belül köríves apszis és két oldalt, de csak a külső mellékhajókhoz tartozóan volt egy-egy szögletes melléktér kialakítva → És mindehhez csatlakozott négy egy nyolcszögű építmény – ahogy a késő római időkben már láttunk különböző mauzóleum épületeket, azokhoz hasonlóan leginkább a Split-i Diocletianus mauzóleumhoz hasonló építmény – váltakozó íves és egyeneshátfalú fülkék, a köztükben oszlopokat alkalmaztak
- Ez a Santa Tecla alaprajzi típus majd Ravennában is előjön, méghozzá valamikor a 400-as évek elején tehát ebben a késő római periódusban és ez a San Giovanni Evangelista templom, tehát az Evangélista Szent János templom
  - A templom a II. világháborúban kapott egy-két bombát, úgyhogy ez romokban volt, szóval ma a helyszínen amit látunk újjáépítették, úgyhogy ma amit a helyszínen látunk az jórészt rekonstrukció
  - Ez csak háromhajós (Erre a templomra majd vissza lesz utalva, amikor Szent István korával foglalkozva megnézzük a Székesfehérvári Szűz Mária templomnak az alaprajzi elrendezését → ravennai előképekre vezethető vissza → Úgy tűnik, hogy a magyar egyháznak az alapjait, ravennai zsinatot lefektetve hozták létre → A magyarországi építészeti reprezentációt sokat köszönhet a ravennai építészetnek)
  - Az a lényeg, hogy Ravennában ez a tipikus megoldás nem független a milánói előzményektől → Bár igazából már az első periódus korában van a 400-as éveknek a 3-4. évtizedében
  - Santa Maria Maggiore templom Rómában, ugye ez is már a 400-as évek első felében épül, tehát párhuzamos tulajdonképpen Ravenna első periódusával
    - » De azt ne felejtsük el, hogy róban is folyik tovább az élet és nagyszabású építkezések folynak
    - » Ebben az időben, amikor Ravenna az első, tehát késő római periódusát éli és akkor épül a Santa Maria Maggiore hatalmas bazilikája, kereszthajóval és mozaik dísszel, amely az ablakok alatt, minden későbbi átépítés, hozzáépítés ellenére az mind a mai napig meg van a későbbi pilaszterek között → Ezek az ábrázolások szépen visszavezethetőek az építkezés körüli vagy utáni periódusra
  - Ebben az első periódusban van a Honorius, Theodosius-nak a fia – Arcadius nincs, mert ő Konstantinápolyban uralkodó → Ebben a periódusban a testvérpárnak van még egy féltestvére, Galla Placidia
    - » Galla Placidia aki itt egy meghatározó alak lesz méghozzá több funkcióban is visszaköszön majd a neve

Galla Placidia Mauzóleuma

– Ebben a mauzóleumban három szarkofág van

- » A bejáratnál szemben van egy, meg két oldalt az oldalszárnyakban is van egy-egy
- » A fő szarkofágra szokás azt mondani, hogy a Galla Placidia-nak a szarkofágja
- » És az egyikre azt mondják, hogy a Honorius, a másikra meg azt mondja, hogy a III. Valentinianus → De van olyan változat is, hogy nem Honorius-nak tulajdonítják ezt a szarkofágot, hanem II. Constantinus-nak

– Kik ezek?

» A Galla Placidia Honorius-nak és Arcadiu-nak a féltestvére → Ezt a Galla Placidia-t a barbárok elrabolták és valahol Galliában férjhez is adták valami gall fejedelem féléhez, talán még fiút is szült → Aztán a fiú is meghalt, meg a férjet is eltették láb alól → Mindenesetre hazakerül a Galla Placidia Itáliába

– Ez a késő római periódus, 410-ben Rómát is feldúlják, szóval ez a késő római periódus a nyugati világban, tele volt barbár betörésekkel → Szóval mindennapos volt a barbár támadás, meg a politikai viszonyok is a barbárokkal való kiegyezést is gyakran kabinetnek tartották → Tehát igazából az, hogy most a császárnak a lánya a barbárokhoz kerül az akár még diplomáciailag jól is elsülhetett, meg a barbárok addig esetleg nyugton maradnak – hát nem maradtak nyugton → A Galla Placidia-t hazaküldték (Ha minden igaz, akkor Róma kifosztásából származó kincseket, ékszereket meg edényeket használtak azon a barbár esküvőn)

» Honorius-nak a társcsászára, Constantinus már régen szerette volna és most elvette feleségül és mint császárné vagy társ császárné lett → Fia született és Honorius meg Constantinus halála után ez a fiú (még kicsi volt) lesz nyugatrómának a császára → Dehát kicsi volt még, úgyhogy a régensség, tehát az igzi hatalom az most Galla Placidia-nak a kezébe került, tehát ő mint anyacsászárnő uralkodik (Tehát először volt császárlány, aztán barbár fejedelemné, aztán volt társcsászárnő és az után pedig anyacsászárnő) → Úgyhogy nyugaton majdnem minden női pozíció, vezető rétegben betöltött (Élt ő Konstantinápolyban és Ravennában is, nemcsak a galloknál)

» Úgy tűnik, hogy művészi reprezentációjának a fókusza Ravennára esik – Honorius-sal kapcsolatban, nem hihető, hogy Galla Placidia ide temettette volna ebbe a mauzóleumba, úgyhogy inkább a férjet lehet gondolni, hogy az egyik szarkofágba van elhelyezve → Mert ugye Honorius-nak van egy mauzóleuma Rómában

A hagyomány azt tartja, hogy a Galla Placidia-nak az az épülete, amely Ravennában Santa Croce templom mellé épül

– Ez egy négyzetes központi részből álló épület, amely három oldalról szarkofágok elhelyezésére szolgáló fülkék, a negyedik oldalról keresztirányból kiterjedve egy hosszabb bejárat fülke egészíti ki → Tehát ez is egy centrális épület és oldalterek tartoznak hozzá, és egy kereszt alaprajzot mutat

» A tér a nem kereszt alakú, mert a térnek a középső része magasabb, a fülkezárak meg alacsonyabbak → Ezt az épületet a három szarkofággal együtt a hagyomány Galla Placidia és közelebbi családjának mauzóleumának tartja

– Az épület nem állt eredetileg egyedül – ma így néz ki →

– Egy tulajdonképpen kis méretű, téglából készült épület

– Ez az épület úgy tűnik, hogy egy nartex, egy előcsarnoknak a déli végében volt – Illet volna, hogy ennek északi párja is legyen, de soha nem folytatódottak a régészeti ásatások, nem tudjuk, hogy volt e párja → A nartex sincs már meg

» Ez a nartex a Santa Croce templomba vezetett

– Santa Croce templomnak egy rész megvan, de már nincs a két épület között térbeli, meg tömegbéli kapcsolat, egy utca megy el a Placidia mauzóleum és a Santa Croce templom között – Santa Croce templomoz is, ha minden igaz a Galla Placidia építtette → Tehát magát a templomot is az anyacsászárnő építtette és ezzel együtt elkészítteti ezt a mauzóleum épületet téglából

- A külső meglehetősen igénytelen
  - » Az alsó sávban téglából faragott vakárkádíveket lehet látni
  - » Ezeket a fülkéket háromszögletű, oromzatos kiképzésű tetőzetetek zárják
  - » Oldalt a téglából kialakítva, az antik párkánytagozatokra távolról emlékeztető formák jelennek meg → Ugyanígy az oromzatnak a keretdíszítésében is ilyen megoldásokat látunk
  - » És van a középső rész, ami toronyszerűen emelkedik ki (ebben majd egy kupolás lefedést fogunk látni) a száraz irányába egy-egy ablakkal → Ezeket az ablakokat nem üvegezték, hanem alabástrom lapot helyeztek bele
  - » És fönt sáttortető fedí
- A bejárat északról nyílik (a hosszanti szár), de eredetileg ez nem a külvilág felé, hanem az előcsarnokba nyílt
  - » Szóval a hagyomány úgy tartja, hogy ez a Galla Placidia-nak a mauzóleuma, hogy őt nem Rómába vitték a testvéréhez eltemetni – nem a Honorius mauzóleumba temették – hanem itt Ravennába, ahova a császárnő ezer szállal kötődött

Rekonstrukciós rajz

- Itt a Santa Croce templom
- Az előcsarnokának a déli végén ott van a Galla Placidia mauzóleum (lehet, hogy az északi végén is volt valami hasonló épület)
  - » A Santa Croce templomnak ez a szárnya és előcsarnoka nincs meg, ezen a képen még ennek az átépített templomnak a volt homlokzatát lehet látni → Mindenesetre ennek a templomnak az építtetője Galla Placidia
- Ha belépünk ebbe a kis méretű épületbe akkor, a központi részt – tetejét nem látjuk még – a kiemelkedő falat az alabástrom ablakokkal látjuk, meg azt, hogy a fülkék, – a három szarkofágot tartalmazó fülkék – meg a bejárat szár az alacsonyabb
  - » Ezeket a fülkéket dongaboltozat fedí
  - » Az alsó sávban, tehát tulajdonképpen a falakat márványlapok borítják
  - » A márványlapos borítást párkánytagozatokkal zárták le és minden e fölötti rész, íves rész, boltozati rész, valamint ennek a központi kiemelkedő résznek az oldalfalai is mozaik díszítést kaptak → A bejárat fölött egy jó pásztor ábrázolás van, szemben pedig egy Szent Lőrinc ábrázolás → Tehát a szemben lévő fülkének a hátfalán a boltozati homlokív alatt egy Szent Lőrinc ábrázolás van
    - » A Szent Lőrinc ábrázolásból úgy gondolják, hogy ez eredetileg nem is mauzóleumnak épült, hanem Szent Lőrinc kápolna vagy mártíriuma lehetett eredetileg → De az is lehet, hogy annak épült és a Szent Lőrinc mártírumban temetkezik az anyacsászárnő is
    - » Mindenesetre a fő ábrázolás Szent Lőrinchez kötődik → Ebben a sávban ezeket a dongás lefedéseket gazdag ornamentális díszítés borítja – növényi és geometrikus ornamentika
  - » A középső résznek, a toronyszerűen kiemelkedő középső résznek a falait apostolpárok díszítik Itt is kék az alap, az egész épületben kék alap megoldást látunk
- Középső fülke a Szent Lőrinc ábrázolással meg egy apostol párt a fülke fölött → Itt már érzékeljük, hogy a középső résznek a boltozatnak az indítása csegelyes és hogy ott is van valamiféle ábrázolás
- Ha fölnézünk, akkor egy kupolafélét látunk, de elég lapos → Félgömbformára megépített kupolaféle, az átvezetőformák ott ahol a csegelyek szoktak lenni ott evangélista szimbólumok láthatók → Tehát Máté, Márk, Lukács, János evangélistáknak a szimbólumai
  - » Máté az angyal
  - » Márk a szárnyas oroszlán
  - » Jánosé a sas
  - » Lukácsé a szárnyas ökör

→ Ezek színes felhőfoszlányokból látszanak kiemelkedni, az alap itt is kék, közepén a kereszt látható arany szemekből kirakva és azt koncentrikus körökben elrendezett csillagokkal vették körbe → Ez van a középső magasabb részen, amelynek az oldal falain, az alabástrom táblákkal lezárt ablakok két oldalán nyolc apostol helyezkedik el, ezen a kiemelkedő részen – A másik kettő pár az oldalsó szárnyakban jelennek majd meg

– Ha megnézzük a két fő figurális mozaikot – az egyik a Szent Lőrinc, a másik a jó pásztor

» A jó pásztor a bejárat fölött

» Ebben a fülkében geometrikus ornamentika látható, ez is kék alapon jelenik meg, és körkeretbe foglalt nagyobb rozetták jelennek meg rajta, és a közük pedig kisebb, de keret nélküli rozetták töltik ki → Keleti selymeknek a díszítését szokás itt kronológiaként felhozni – A római művészetben a dongaboltozatnak a plasztikus, szobrászati eszközökkel kiképzett díszítésében a különböző kazettákat is ilyen rozettákkal szokták kitölteni → A kazetta keretet jelent a rozettáknak, tehát nem kell a keleti selymek után kutatnunk, de persze elképzelhető, hogy azok is hatottak

→ Jó pásztor ábrázolást már a katakombák művészetében is látunk – megjegyezve, hogy az ábrázolási típus meg van a görög szobrászat archaikus periódusától kezdve, igen elterjedt → A kereszténység ezt a régi ábrázolást a katakombák korában felhasználja arra, hogy az igazi pásztor, a Jó pásztor jelezve ábrázolja vele, úgy hogy esetleg csak a beavatottak tudják, hogy ők mire is gondolnak → A jó pásztor Jézus, aki az eltévedt bárányt visszahozza a nyájhoz és hogy egyáltalán vigyáz a nyárra → Itt is ezt látjuk

» Sziklás, tüskés, bozótos, pálmás tájban ül maga a jó pásztor és a bárányaival foglalkozik

» Hat bárány veszi körül, a bárányok figyelnek rá

→ A jó pásztor ábrázolás megszokott képi megjelenítése az amikor a vállán hozza vissza az eltévedt bárányt

– Ez a jó pásztor kényelmesen elhelyezkedve arany keresztet tart arany ruhában, és ez az átvett köpeny bíbor színű → Császári öltözetben van, uralkodói tartásban, úgyhogy ez az ábrázolása a jó pásztornak az uralkodói ábrázolásokkal függ immár össze

» Glóriája is arany szemekből van kirakva

» Az arc típus az apollói Krisztus-típus (Szakáll nélküli, fiatal, sugárzó szépségű ifjú)

» A háttere ennek a mozaiknak is kék, de világosabb kék

» Az arc finom bőr színébe bizonyos helyeken piros színű kockákat tettek, hogy egy kicsit villódzó megjelenése legyen az arcnak, impresszionisztikus → Nem merev, hanem a fényviszonyoktól függően változó, mit ha élő lenne

→ Ezek a mozaik szemek, nem egy síkba vannak berakva, hanem különböző kiállásúak ezek a mozaik szemek, amelyek lehetővé teszik, hogy a fényviszonyok változásával úgy tűnjenek a mozaik szemek, mintha mozognának → Tehát nem egy merev valami, hanem egy mozgó

– Gyertyák fényére is változik, meg a természetes megvilágítás is ahogy változik úgy tűnik, mintha ezek a figurák élők lennének → A mozaikszemeknek a különböző síkokba nyomottsága, meg a különböző színű köveknek a használata és alkalmazása tette ezt lehetővé

» A jó pásztor ábrázolással szemben helyezkedik el Szent Lőrincnek az ábrázolása

» Fölötte a boltozatot ugyancsak rozettás díszítés jeleníti meg

» Középen egy alabástrom táblás ablak egészíti ki a kompozíciót

» Az ablak alatt egy tűzet látunk és tűzbe egy rács van beleállítva → Ez az a rács vagy rost, amin a Szent Lőrincet meg fogják sütni, így szenvedett ugyanis mártíromságot, hogy megsütötték → Szent Lőrinc egyébként – bár viccesen hangzik, de nem az – a szakácsok

védőszentje → És az beszélnek, hogy amikor az egyik oldalát megsütötték, azt mondta, hogy tessék megfordítani, hogy a másik oldal is süljön tovább

» Szóval ezek a mártírok nagyon bátor emberek voltak, és ennek a mártírnak a bátorságot az adja, hogy – a vállán ott van a kereszt – ő most úgy szenved mártíromságot, hogy méltó lesz Krisztushoz → De nem csak azért mert ő egy elvakult hívő, vagy fanatikus és hogy elhivatottság tudata van, hanem az ő hite az tudományosan is meg van alapozva → Tehát ő tudja, hogy most miért fog mártíromságot szenvedni és tudja azt is, hogy miért és hogyan fog üdvözülni

» Nem csak a keret van a vállán, vállalva a Krisztusi mártíromságot, hanem nyitott könyv van a kezében és vidáman lépdél, a köpenyének a szárnyai – mintha fentről alálíbbenne – a szél alakítja a köpeny széleket és így vonul mártíromságot szenvedni, és nem csak a kezében van a könyv, hanem a túoldalán ki is van nyitva egy komplett könyvtár → Ebbe a komplett könyvtárba nem akármit lehet olvasni, hanem a négy evangélista könyveit → Tehát tudományosan is meg van ő győzve, hogy itt a mártíromság az ő üdvözülését fogja jelenteni

» Ezek fölött ott vannak az apostol párok az alabástromablakok két oldalán

» Fönn illúzionisztikus hatást keltve kagylódísz vagy kagyló motívum jelenik meg → Olyan mintha egy kagylóval a fedett vagy lezárt fülke tartozna ehhez az oldalhoz – Ez viszont a síkban van, nincs a falnak hajlása És ezek fölött már megjelenik a kék ég csillagokkal és színes felhőfoszlányokkal

» A különböző sávok között hullámmintát látunk szőlőlevéllel (amely motívummal már korábban is találkoztunk a Santa Costanza-ban vagy a szarkofág díszítésénél is) → És mindehhez járulnak még geometrikus sávok a díszítésben

» Az apostol párok között kis szökőkutakat, csorgó kutakat lehet látni és ezeket a vizes ábrázolásokat galamb párok veszik körül

– A galamb korai keresztény megőkeresztény szimbólum

» Az apostolpárok fehérben vannak öltözve és fölfelé tekintenek – és fönt a négy evangélista szimbóluma jelenik meg és a keresztnek az ábrázolása és mindez kék alapon aranyban ragyog → Az arany meghatározó az evangélista szimbólumok esetében is (a felhők világoskék és pirosas színekben jelennek meg)

– Hagyományosan a középsőt tartják a Galla Placidia szarkofágjának, ha igaz még valamikor a XVII-XVIII. században még benne volt a mumifikált holtteste a császárnőnek és ha igaz akkor kíváncsi gyerekek gyertyával bevilágították, hogy megnézzék és akkor lángra kapott az egész és elhamvadt

– A jobboldali szarkofág építészeti motívumokat alkalmaz keretdíszként, két oldalt egy-egy keresztet, középen bárányt látunk

» Ez tulajdonképpen egy típus amit látunk középen a bárány, mögötte a keresztben galambok vannak, a kereszt vízszintes szárán

» Két oldalt pilasztereket, amelyeken fő párkány van építészeti jellegű, sőt a szarkofág fedél is tetőcserepet mintáz → A szarkofág a túlvilági lakhelye tulajdonképpen

» Ezt az építészeti keretezést láttuk a Junius Bassus szarkofágon is érvényesülni

» A szarkofág fülkének a hátfalán szarvasok is vannak, aki vízhez jönnek inni → A szarvas a hitre szomjazó léleknek a szimbóluma a keresztények szerint

» Itt nem csak ez geometrikus ornamentika van, hanem nagy akantusz-töből kinövő indás díszítés is, de még figurális motívumokat is elrejtettek

– A másik szarkofágon nincs ez az építészeti keretezés, ott csak bárányok vannak

A másik mozaikgyűttes és építészeti alkotás az az Ursus által épített és ma már nem létező székesegyház melletti keresztelőkápolna, olaszul battistero

- Ravennában kettő battistero is van → Van ebben a korszakban is és lesz majd a gótok korszakában is → Tehát ebben a korszakban épült battisterot úgy hívják, hogy ortodox battistero, tehát az igaz hitűeknek a battisteroja
  - » Ez az ortodox tulajdonképpen a katolikust is jelenti, megkülönböztetésül a gótok által épített battistero ami arianus, tehát Ariust követő vallásnak a képviselői voltak a gótok, ők használták ezt az arianus keresztlő kápolnát → A római rítust követők, pedig a székesegyház mellett felépült battisterot használták
- Úgy tűnik, hogy ennek a battisteronak – Több periódusban épült és a kezdet, tehát a battistero megépítése az valószínűleg még az Ursus korához kötődik → Tehát amikor a székesegyházat megépítik a 300-as évek végén valamikor, akkor építenek hozzá egy battisterot is → Ezt a baptisztérót Neon püspök alatt, valamikor ennek a korszaknak a vége felé 450-es 60-as években ez a püspök újjáépíti és mozaikokkal díszíti → Tehát a mozaikok Neon periódusából származnak és ennek a késő római periódusnak a végén keletkeznek még 476 előtt (A Galla Placidia akkor már nem él, ő még a régi battisterot ismerhette)
- Az épület a székesegyház mellett emelkedik → Egy nyolcszögű épület, ahogy a battisterok általában centrális épületek → A battisterok mindig centrális épületek, általában nyolcszögletűek, mint ahogy a mauzóleumok is ezek
- Kívülről borzasztóan egyszerű, téglá és tagoló elem, itt is vannak olyan vakarkád ív félek, mint a Galla Placidia-n, de ezek csak a felső részen jelennek meg és ilyen faltükröket zárnak le kettésével, ez a felső sávban van
- A középső sávban ablakok vannak, úgy tűnik, hogy minden oldalon és a legalsó sávban valahol van, valahol nincs félköríves fülkeszerűség csatlakozik az épülethez, de nem a falvastagságba, ahogy ezt régen csináltak, hanem kívülről önálló tömeggel rendelkezve jelennek meg ezek a fülkék
- Az eredeti, tehát az Ursus -féle battistero talán az ablakok magasságáig épül meg → Tehát van az alsó sáv, van az ablakos sáv és valamennyivel az ablak fölött, tehát ez a vakarkádíves dolog ez egy olyan megmagasítás, ami valószínűleg azzal függ össze, hogy a Neon püspök az épületet preparálja
- Nem volt benne kupola eredetileg, megépült a nyolcszög, lefedik fával – Nyilvánvalóan valamilyen fa lefedés készül rá, ebben a magasságban nagyjából, jön a Neon és azt mondja, hogy:
  - „Hát még a Római Birodalomnak van öt perce, barbárok itt vannak, Odoaker már megettette a katonáit, a lovait, mindjárt fel fogják dúlni, de én akkor is megépíttetem a battisteromat, akkor is teszek rá kupolát és telerakatom mozaikkal” – meg is csinálja
- A belsőbe ha benézünk, akkor ezt a két periódust ott is érzékeljük
- Ez se nagy
  - » Valahol az ablakos szint fölött indul az a megmagasítás, amely ezt a kupola megépítést lehetővé tette, az egész belső teret lefedő kupoláról van szó
    - » Valószínűleg úgy történt a dolog, hogy kívülről megtörtént magasítás, vagyis egy toronyszerű – a kupolának így is kívülről a tömegben megjelenése – építménybe zárták → A belsőben valószínűleg úgy történt a dolog, hogy kibélelték a belsőt
      - Egy kupolát megépíteni, ahhoz kell valami falvastagság → Mit csináljunk?
      - Meg kell vastagítani a falat
      - Na, és akkor itt vastag falak lesznek... – Nem tetszett a Neon-nak
      - Nem, hanem majd a kupola alá valami lábakat tegyünk
      - Lábakat?
      - Lábakat
  - » Betették ezeket az oszlopokat, az oszlopokra falazatot, falköpenyt építettek, ez által a következő szinten az ablakok előtt egy szélesebb, vastagabb fal jött létre, egy járat tulajdonképpen, arra is oszlopokat tettek és átboltozták → És erre a vastagabban kiképzett falra ültették rá a kupolát, tehát a falvastagságot belülről megtoldották, kibélelték ezzel az oszlopos, átboltozott szerkezettel, ami egymás fölött két szinten jelenik meg

» Az alsó szintnek ez a kibélelése nyilván ezekhez a fülkékhöz van igazítva, ami már eredetileg is ott lehetett → De természetesen a fülkék közét is áthidalták → A felső szintnek a kiképzése meg nyilván az ablakokhoz igazodott → És erre készül a boltozat
– Mi az ami a 300-as végéről vagy az utolsó harmadából, az Ursus korából származhat? → Az alaprajz, a négy átlós fülke, az alsó szinten a díszítés: márvány lapok és porfír betétek határozzák meg ezt a díszítést és erre a díszítésre ez az átfalazás, átboltozás ráfed → Tehát az eredeti battisterot nem mozaikkal díszítették, hanem ilyen márványlapokkal (ami rendben is van, mert a függőleges részeket mindig márvánnyal szokták díszíteni)

» Az ablakok két oldalán – nem az árkádos szerkezet, hanem ami a hátfalon van, tehát ez az ablakos fal, ez az oszlopos, jón fejezetes, átboltozásos dolog, ugye ez tartja a felső részt (még van egyébként még egy vastagítás) – ilyen perspektivikusan megszerkesztett építészeti keretbe egy-egy álló figura jelenik meg

» Az építészeti kerethez kagylómotívum tartozik, és a keret fölött további figurális ábrázolások jelennek meg → A bal oldali a Dániel az oroslánok barlangjában → Tehát valami keresztény tematika jelenik itt, meg ezen a falsávon

» Itt a díszítés az oszlopok mögött is szépen átfut, az ablakot is keretezi → Tehát az ablakot is a két oldali lapos domborművet egységes kompozícióra tervezték, és erre az egységes kompozícióra, ezek az oszlopfő félék rátakarnak → Úgyhogy talán ez a betét Neon püspök kupolájához tartozik, de a hátfal még az Ursus-hoz tartozik, tehát ez még a 300-as éveknek a vége, a késő római periódust megelőző periódusa Ravennának (A régi római periódusból a márvány és porfír borítás, meg ez a domborműves sáv eredeztethető)

» Középen van a keresztelő kút, azt körbeveszik ezek a nagy ívek, minden másodikkhoz kis mélységű fülke tartozik, Magasabban az ablakos szerkezet és fönt pedig egy kupola → A mozaik, ami a Neon alatt készült a kupolának a mozaikja, meg az alsó átboltozásnak az íveit díszíti

– A kupolán három sáv van: a keresztelés jelenete, az apostol galéria, meg ezek az architektonikusan kialakított sávban a templom szentélyek

– Középen a körkeretben Jézus keresztre feszítése, alatta apostol galéria és alatta ilyen oszlopos architektonikus szerkezetek jelennek meg, mintegy egy-egy templomnak a szentélybe látnánk bele (Ez a szerkezet egyébként emlékeztet arra ami az ablakok két oldalán, mint örökség jelenik meg)

– A szentélybe belátva oltárra, felolvasó pultra és trónusokra lehet rálátni

» A párnás trónust úgy hívják, hogy hetoimasia görög szó, ez Jézus második eljövételére előkészített trónus → Tehát templomszentélyekbe látunk be, felolvasó pultokat és hetoimasia ábrázolásokat látunk ebbe az alsó sávban

– A legalsóban ahonnan az ívek között kompozíció, akantosz növénynek a gyökereit, tehát ornamentális díszítésnek a tövét lehet látni → Még lejjebb, ez egy festett díszítés, valószínűleg ez is mozaikot helyettesített

– A középső Jézus megkeresztelése

» A keret az az antik tojássoros párkányra emlékeztet, azon belül van az arany alap

» Balra sziklás talajon Keresztelő Szent János jeleneik meg a Jordán folyóban (oda van írva), Jézus áll, alászáll a szentlélek galambja → Itt megjelenik a vízben egy félmeztelen, szakállas férfi, törölköző félét tartva, ez a Jordán folyónak az istene

» A Keresztelő Szent János profilba fordított fejjel látható és jelenik meg, Jézus szembe nézetben ábrázolják

– Erre a keretre, amely körbeveszi ezt a jelenetet függönyféle van felfüggesztve füzér módjára és a felfüggesztés helyéről függönyszárak lógnak le, azok elé kerültek az apostol fejek

– Az apostolokat is felirattal jelezték, névvel azonosíthatók → Álló figuráról van szó és diadémot vagy koronát tartanak a kezükben és azt hozzák Jézus elé → Köztük az

elválasztást növényi elemek biztosítják → Akantosz többől kinövő, karcsú, szamárkóró szerűség növények biztosítják a tagolást
– Még lejjebb valahol megvan a mozaik, de valahol már festéssel pótolták

– A késő római periódus a nyugatrómai birodalom bukásáig tart, tehát addig az eseményig 476-ban amikor Odoaker elfoglalja Ravennát és az utolsó római császárként számontartott Romulus Augustulus-t letette a trónról és utána nem töltötték be → Korábban is volt ilyen, 410-ben amikor elfoglalták Rómát, akkor is elkapták a császárt és utána kineveztek egy császárt a nyugati gótok
» Maradt a császári cím, maradt az államforma, de nem maradt császár → Nem töltötték be
→ Odoaker nem akart császár lenni, bábcsászárt nem jutott eszébe megnevezni, ennyi volt a történet, nem érdekelte a dolog → Ravennában megpróbált berendezkedni
» Ravenna volt az államalakulat félének a központja (mert hát az ott az utolsó császári székhely)

– Közben a keleti gótok a Balkán félszigeten „barbárkodtak” és garázdálkodtak, és a keletrómai császárság szerette volna a saját területétől a barbárokat minél távolabb tudni → ezért a vezetőjüket Theoderiket azzal bízták meg, hogy menjen ő csak el a nyugatrómai birodalom területekre és ha ott rendet tud tenni, kiűzi onnan a nyugati gótokat, akkor még alkirály is lehet belőle vagy Itália királya, és a keletrómai uralkodó majd kinevezi → És akkor Theoderikék fogták magukat és valóban előzönlöttek az itáliai félszigetet, és ez a Theoderik Ravennát is körbezárta

» Úgyhogy a keleti gót uralkodó körbezárta Ravennában a nyugati gót uralkodót → Itáliát elfoglalták a keleti gótok és a ravennaiakat éhezették, végül megegyeztek, hogy az Odoakernak nem lesz bántódása → Beeresztették Theoderikéket Ravennába, néhány napig bírták egymás mellett aztán Odoakert meggyilkolta Theoderik, és most ő rendezkedett be
» És mivel a kelet rómaiak azt ígérték neki, hogy Itália királya lesz, föl is vette ezt a címet → Tehát királyként rendezkedik be Ravennába

→ Ravennának ez a második periódusa 490-es évektől 526-ig számolják, (mert addig élt Theoderik) de számolhatjuk 540-is, mert 540-ben fogják majd a bizánciak elfoglalni, és az lesz Ravennának a harmadik periódusa

– Három főbb emléket kell megemlíteni a második periódus ideje alatt

– Az egyik az ariánusok keresztelő kápolnája, tehát az Arianus battistero

» A keleti gótok ebben az időben már keresztények voltak, de nem ortodox keresztények, hanem Arius követői voltak, tehát az ariánus keresztények

» A művészetükben megjelenő ábrázolások, azok nyilván valóan az ariánus tant hirdették az ikonográfiájukban (niceai zsinat, a szentháromság másként való megfogalmazása)

» Ha a battisterojukat megnézzük, ez is egy nyolcszögű építmény, ez is téglából épült és ehhez is csatlakoznak mellék fülkék → Ebben is kupola található, de ez eredetileg is úgy épül, hogy kupolával tervezett → Az építészeti kialakítás tehát kívül-belül teljesen egyszerűnek és visszafogottnak mondható

– A belsőben láttuk az ortodox battistero esetében a kupolát tartó, oszlopos, faloszlopos, falíves szerkezetet → Itt ebben az esetben nem találkozunk ilyen szerkezettel, itt a belső is teljesen egyszerű

» Ám, itt is alkalmaztak mozaik díszet, fent a kupolában (Most nincs lejjebb mozaik, csak a kupolán van)

– Az ortodox battistero az alsóbb szinteken is mutat mozaikot, vagy a korábbi díszítésnek bizonyos szakaszokon kimutatható márványfelületei vannak → Itt nincs, itt az alsó felület teljesen díszítetlen, hogy voltak e mozaikok, az nagyon jó kérdés, mert amikor 540-ben Belizár vezetésével megjelenik a bizánciak, akkor a bizánciak azokat az ábrázolásokat, amelyek nagyon erőteljesen az ariánus tanítást mutatták eltüntették, és vagy raktak helyette

mást vagy nem raktak helyette mást → Itt ha volt korábbi mozaik és leszedték, nem raktak helyette mást → A kupola mozaik maradt

– A kupolában nagyon hasonló kompozícióval találkozunk, mint az ortodox battisteronak a mozaikjai → Tulajdonképpen azt másolja egyszerűsített formában és az ortodoxok nem érzékelték, hogy itt valami más fajta tanítás jelenne meg → Annyi talán, hogy a Jordán folyót megjelenítő isten méretben akkora mint a Jézus és Keresztelő Szent János (a másik esetben azért különbségek voltak érzékeltetve, itt nincs)

» Itt is itt van a Jordán bal oldalt, jobb kéz felől Keresztelő Szent János, közében Jézus, amint rászáll a szentlélek galambja – Ez fönt van a kupola legtetetjén a záradékban

» Egy koszorú motívum veszi körbe és azon túl pedig fehér ruhába öltözött apostolfigurák jelennek meg, ugyanúgy ahogy a másik kupolában is, és a dicsőség vagy mártíromság koronáját tartják a kezükben és vonulnak közép felé

» Vonulnak közép felé, ahol egy gyöngyökkel és drágakövekkel díszített, bíbor párnával ellátott és alacsony táblával kiképzett trónus helyezkedik el → És a trónuson egy kereszt jelenik meg, ugyan csak crux gemmata típusú → Tehát drágakövekkel díszített keresztről van szó és azon a feltámadásra utaló lepel helyezkedik el

– A trónus Krisztus számára előkészített trónus → Ezt hívjuk, úgy, hogy hetoimasia, tehát a második eljövétel, Jézus számára előkészített trónust látunk itt ábrázolva

» Az alap itt nem kék, hanem arany, tehát arany háttérrel látunk, a figurák lába alatt kékeszürkés, illetve zöldes díszítéssel találkozunk, amelyből pálmafa szerűségek nőnek ki, ezek tagolják az apostolok tömegét → Minden egyes figura között egy-egy ilyen pálmatorzs szerű motívum jelenik meg → És ezt zárja alul egy fríz, ami megint csak ezt a drágaköves, ötvös művészeti megoldása idézi vagy arra vezethető vissza (mintha drágakövekből lenne ez a sáv kirakva) → És ennyi, lejjebb nincs tovább díszítés

– A részletek egyszerűsödés felé mutatnak, ami az ortodox battistero esetében az arcokba rakott egy-egy színes, általában piros kő az arcnak illúzionisztikus megjelenését eredményezte

» Amíg a figurák plaszticitása megfogható volt, addig itt az ariánus battisteróban síkszerűbb az ábrázolás, merevebb és típusok megjelenítésére szorítkozó

→ A feltételezés az egyébként, ahogy az ortodox battistero esetében, úgy az ariánus battistero esetében is a mozaikrakó műhely ravennai volt

– Az ortodox battistero esetében mi más lenne? → Nem valószínű, hogy a Theoderik is máshonnan hozat mestereket, ha ott helyben talál Igazából ennek a kérdésnek az értelme majd a bizánci korszakban lesz különösen jelentő, hogy vajon a bizánciak küldtek e Bizáncból mozaikrakó mestereket, vagy megszakad ez a helyi hagyomány

→ Mindenesetre ez a hagyomány úgy tűnik, hogy egyszerűsödést mutat és az ariánus tanoknak megfelelő ábrázolási formákhoz igazodó → De itt fönt a kupolában úgy tűnik, hogy nincs olyan, ami Krisztusnak az isteni személlyel való azonosságát megkérdőjelezte volna → Úgy tűnik, hogy az ariánusok ezt a képi ábrázolást, amit itt alkalmaztak átvették és leegyszerűsítették azt amit az ortodox battisteróban láttak

A hetoimasia szemből:

– Két figura jelenik meg az egyik egy göndör hajú, tömött fehér szakállú figura kulcspárral a kezében, ő Szent Péter

– A másik oldalon egy hosszú karcsú fejű, hosszú szakállú figurát látunk – Szent Péter típust mutat – iratkeercseket hoz a kezében, ő is meg a Péter is, az atribútumokat a köpenyének a szélével fogja, az úgynevezett manu velata, lefedett kézzel való tartást látjuk a tisztelet jeléül

» A tekercsek a tanításra utalnak, a hatalom megosztásra

- Láttunk a Junius Bassus szarkofágon is utaló kulcsok, amiket a mennyország kulcsaival szokás azonosítani, jelennek meg Péternek a kezében
- A trónust is szemben látjuk bíborpárnával, crux gemmataival, gyöngyökkel

– A másik esetben úgy tűnik, hogy voltak problémák → A másik eset a Sant'Apollinare Nuovo templom, tehát Apollinaris tiszteletére szentelt templom van szó, méghozzá az Új Apollinaris templomról

» Lesz majd még egy Apollinaris templom kint Ravenna kikötőjében, Classeben, azt a templomot úgy hívják, hogy Sant'Apollinare in Classe → Az ekkor még nem volt meg, azt majd a bizánci korszaknak az elején, gót korszak legvégén építik – a bizánci korszakban fogják majd befejezni és felszentelni

» Úgyhogy igazából az az új és ez a régi

– Hogy van ez?

– Hát ez úgy van, hogy eredetileg ez nem Apollinaris templom volt → Hanem ezt a templomot eredetileg – ha igaz – az ariánus udvar, Theoderik gótjai, ezt a Megváltónak szentelték (Domini Nostri Jesu Christi), tehát ez a megváltó temploma volt

» Amikor majd jönnek a bizánciak 540-ben akkor ők azt mondják, hogy a megváltónak nem szentelünk templomot, ezt szenteljük akkor Szent Mártonnak → Szent Márton az eretnekek, az ariánusok ellen küzdő szent, ő testesíti meg → Innen kifüstöltük az ariánusokat, akkor legyen ez egy Szent Márton templom

» Tehát még akkor sem lesz Apollinaris templom Hanem valamikor a VIII. században mindenféle kalóztámadások veszélyeztették az Adria partot, Classe városát is, és jobbnak látták abból a Sant'Apollinare in Classe templomból Apollinaris ereklyéit behozni a városba

– *Hova tegyük, hova tegyük?*

– *Hát, itt van a Szent Márton templom, akkor tegyük oda*

– *De akkor már ne Szent Márton templom legyen, hanem legyen Apollinaris templom*

→ Ez az Új Apollinaris templom → A régi a Classe-beli és innentől kezdve – tehát a VIII. századtól kezdve – nevezik úgy, hogy Sant'Apollinare Nuovo

– Szóval Sant'Apollinare Nuovo templom, korábban Szent Márton templom, még korábban Megváltó templom

» Amikor megváltó templom volt, akkor az ariánusok temploma volt, és úgy tartják, hogy ez volt Theoderik gót uralkodónak az udvari temploma → Nyilván az udvar hivatalos istentiszteleteinek a helyszíne, az udvarnak a legfőbb épülete (nyilván nem az ortodox székesegyházat használták ha volt valami fontos az uralkodó család életében esemény, hanem ezt a templomot használták) – Nyilván nem az ortodox baptisterot használták, azt használják csak az ortodoxok, megvagyunk velük, de mi nem úgy gondoljuk a dolgokat, mi saját baptisterot építünk (és saját székesegyházat is építettek)

Legújabb műemlékvédelmi rekonstrukciókat megelőzően készült fotó – ma nem így néz ki a templom

– Az árkádsorba téglapillérek vannak beépítve

» Ugye Ravenna mocsaras terület, közel van a tengerpart is → Ez a későbbiekben jól jött, mert nehéz volt Ravennát megközelíteni (Mocsárban, ingoványban nem szeretnek a hódítók sem derékig csatakosan csatagolni)

» Ezek a mocsarak jól jöttek Ravenna védelmére, de az épület állomány megmaradása tekintetében jelentettek ezek problémát is, azt hogy süllyed a talaj

→ Ez is megsüllyedt oly módon, hogy muszáj volt ezt a pillérsort, ilyen befalazott vagy újonnan épített téglapillérekkel megerősíteni → Aztán a műemlékvédelmisek megerősítették az alapokat, úgyhogy ezeket a téglapilléreket ki lehetett szedni

– A szentély falon nem maradtak meg mozaikok

» Az ariánus mozaikok azért nem maradtak meg, mert a bizánciak (a battisteróban, hogy a kupola alatti részt bántották-e...passz, nincs nyom) itt biztos, hogy leszedték

– Az a kérdés, hogy a cserét követően mi történt? → Mert a cserét követő mozaikok sincsenek meg (a bizánciak az apszisba biztos, hogy raktak, nem hagyták üresen, de nem maradt meg)

» Annyi bizonyos, hogy a XVIII. században – lehet, hogy nem teljesen függetlenül az új székesegyház építésétől – a szentély megújították, úgyhogy itt mindenféle stukkót meg domborműveket raktak oda, akkor már nyilván nem voltak meg a mozaikok

Most meg a műemlékesek úgy gondolták néhány évvel ezelőtt, hogy azért valamit rekonstruáljunk, rekonstruáljunk, rekonstruáljunk. Mozaikot nem tudunk rekonstruálni mit rekonstruáljunk? Hát ezt a XVIII. századi barokkos, rokokós stukkót ragasztották vissza valamilyen ábrázolás alapján (lehet, hogy még fotók is voltak). Úgyhogy most marcipános-habos torta van a szentélyben. Nem eredeti, de hát ha eredi lenne, akkor azt mondhatnánk, hogy történeti hűség, köszönjük szépen, legfeljebb nem nézzük meg. (Ezt a Tanár Úr csak elmesélte, képet nem volt hajlandó mutatni erről a „csodálatos” látványról)

– A szentélyrekesztő mellvédnek bizonyos elemei, ha csak nem az egész, eredetinek mondható

– Egy bazilikáról van szó itt is

– Egy háromhajós bazilika, melynek hajói között oszlopsor helyezkedik el

– Az oszlopok fölött árkádívek láthatók, de az oszlopfők és az árkádívek között van egy átvezető párkányelem, ami összeköti a fejezetet és annak a kör formáját átvezeti a felső részek szögletes formájához

» A bizánci építészet fogja egyébként az oszlopfő és a fölötte lévő átvezető fejlemez-félét összeolvasztani és egy úgynevezett vállkő fejezet formává → De az a forma ami ott elterjedt lesz, az ilyen típusú megoldásokból származik

– A főhajó oldalfalán ott vannak a mozaikok, méghozzá két sávban

» Az alsó sáv teljesen egységes – tehát ott nincs építészeti tagolóelem

» A felső sáv pedig az ablakok közötti részeket jelenti tehát az ablakok közti, meg az ablakok fölötti részeket jelenti → Tehát van egy alsó sáv az árkádívek fölött és van egy felső, amely az ablakok közti nagy álló figurákat jelenti, és azok fölött még van egy jelenetes sáv

» Az alsó sávban, az árkádívek fölött balról nők vonulnak, jobbról meg férfiak vonulnak a szentély felé

» A férfiak menetét Szent Márton vezeti, a nőknek a menetét pedig a három királyok → Tehát a nők beálltak a három királyok mögé és a három királyok menetében részt véve vagy ahhoz csatlakozva vonulnak a szentély felé → Nyilván a szentélyben volt egy olyan ábrázolás, egy olyan Krisztus ábrázolás, amihez vonultak → Szent Mártont követve pedig férfi szentek mennek a szentélybe

– A női szentek arany alap előtt jelennek meg, köztük itt is ilyen pálmatorzszerű formák jelennek meg tagoló elemként (ezek tényleg pálmák, ott vannak a pálmalevelek és a fának a datolya termése is ott lóg alá a törzsnek a koronájáról → Ezek tagolják a menet oly módon, – de nem úgy mint fönt a battisteróban látható volt, hogy egy figura egy pálma – hogy a pálmák egy hátsó síkban vannak és a női figurák közelebb vannak a nézőhöz → Így az előre tartott kezük – amelyek közül a bal ugyancsak fedett, nem a köpenyük, hanem a hajdíszről alálógó fátyolként azonosítható ruhadarab, azzal tartják a vértanúságuknak a koronáját, tehát manu velata tartják (valaki úgy tartja, hogy mind a két kezére ráfekszik ez a fátyol, valaki meg úgy tartja, hogy a bal keze fedett és a jobb kezével meg megtámogatja) – kitarja a fatörzs alsó részét → Mindannyian a szentély felé fordulva mennek, de az

- arcok szembe nézetben vannak ábrázolva, néhány esetben kissé előrehajló pozícióban látjuk a fejet, de az arcok mind szembe vannak fordítva → És a testek is szembe vannak fordítva, de ahogy átnyúlik a jobb kéz, úgy néz ki mintha kissé elfordulnának a szentély felé
- » Arany ruhát viselnek, drágakővel és igazgyönggyel hímzett és díszítettet → Nagyon hasonló, tehát a háttérnek, meg a ruhának megkülönböztetése, a körvonalaknak, meg a fehér fátyolnak köszönhetően megkülönböztethető, de egyébként a háttérnek az aranya és a ruhának az aranya nagyon hasonlít → Glóriás szent női figurákról van szó
  - A másik oldalon férfiak vonulnak ugyancsak pálmatorzsektől elválasztottan, ugyancsak arany háttér előtt, de fehér ruhában vannak → Nem aranyruhában és nincs drágakövekkel hímzett részű ruhájuk, de a kezükben ott van a vértanúság koronája, amit nagyrészt manu velata tartanak
  - » A pálmák itt is egy kicsit úgy tűnik, hogy háttérben vannak, de kevés a takarás, egy kicsit merevebb a kompozíció, mint a szemben lévő oldalon
  - » Ők is szembe nézetben vannak ábrázolva, néha a lábtartás utal arra, hogy itt egy menetről van szó, meg néha a fejtartás és a tekintet iránya utal arra, hogy a szentély felé vonulnak
  - » Arany háttér és lent pedig a térdmagasság fölött kékes-zöldes, egy-egy növényvel vagy virággal jelzett altalaj jelenik meg
- » A férfiak menete mögött itt is van egy ábrázolás → Egy olyan épület amin ott van a felirat „Pala tium” palota
- Középső része timpanonos formát mutat, a timpanon alatt oszlopos árkádíves szerkezetet látunk függönnyel az árkádívek alatt, és függöny dísz jellemző az oldalsó emeletes részen is
  - Az emelet részen palettás ablakok láthatók, tetőcserepek és belátunk a palota udvarába, ahol van egy bazilika épület → Talán háromhajós bazilika, olyan -féle mint ez a Sant'Apollinare Nuovo templom
  - A mellékhajó falon is nagyon nagy ablakok vannak – egyébként itt a Sant'Apollinare Nuovo mellékhajó ablakai is hatalmasak → Itt az udvari templom ablakok majdnem leérnek a padlóig, teljesen nyitott, csarnok hatását kelti és nagyon világos
  - » Általában a mellékhajó ablakokat magasra szokás tenni, védelem, biztonság és statika is van a világon → Itt vékony falak, könnyű szerkezet – úgy tűnik, hogy a biztonságot nem a mellékhajó falakban látták, hanem másban
  - » Nyitott, szinte áttört az egész, és ilyen -féle bazilika van itt is ábrázolva, meg egy centrális templom → A földszinten a külső körüljáró is nagyon nyitottnak tűnik
- » Van egy palota, és a palota üres → Ez a palota nem volt mindig üres
- Észrevehető az egyik oszlopon egy kar, egy kéz ami előre mutat (nem csak egy, több kézfej is látszik)
  - A függöny mögötti formák fej formák helyei, vagyis ott eredetileg, az árkádívek alatt figurák álltak → Amely figurákat eltüntettek, nem csináltak helyette másik figurákat, lehetett volna de nem, hanem függönyöket biggyesztettek föl az árkádívek alá
  - » Nyilván valóan ilyen figurák – a körvonaluk valahol, ezen a képen csak sejthető, de a helyszínen eléggé kivehető – középen is álltak és talán két oldalt is figurákkal lehetett számítani → A pala tiumban Theoderik állhatott meg az udvartartásának a tagjai
  - Amikor jöttek 540-ben a bizánciak akkor azt mondják, hogy:

Jó annak idején mi küldtük ide ezeket a keleti gótokat, kiűzték a nyugatiakat, de hát ariánusok maradtak. Most ki tudjuk őket füstölni, ideiglenes volt az ittlétük, a mozaikban is legyen az ottlétük ideiglenes, tessék leszedni őket.

- Úgyhogy Theoderiket meg az udvartartásának a tagjait szépen kiszedegették, és ha már itt szedegették akkor nyilván az ariánus vonatkozásokat is a mozaikokról leszedgették, vagy eltüntették → Úgyhogy itt ideológiailag ami nem volt megfelelő azt átalakították, Theoderik udvarát pedig eltüntették
  - » A pala tium maradhat, de a pala tium lakóit el kell tüntetni Valahova függőnyt tettek, valahova még azt sem → Ahol maradt egy kis kéz, nyilván siettek
  - De azt tudjuk, hogy ez a pala tium ábrázolás Theoderik korából származik, függönyök nélkül, de maga az architektúra Theoderik korából származik
- » Jó kérdés, hogy a fehér figuráknak, férfiaknak a menete meg a pala tium ábrázolás az hogyan függ össze? Mert ennyi erővel azt is mondhatjuk, hogy a pala tiumban ekkorák voltak a figurák, a menetben lévők pedig nagyobb, kétszer akkorák, hogyan lehet ez?
  - Ez valószínűleg úgy lehet, hogy a fehér ruhás figurák meg a túloldalon a nők, mind a bizánci korszakba tartoznak, tehát 540 körül vagy után
  - Az az állapot ami most itt van, az a bizánci periódusból származik → És ebben a bizánci periódusban amit meg lehetett tartani Theoderik korából azt megtartották, amit nem azt meg kiszedték
  - » Ami leghitelesebben Theoderik korában megragadható vagy elhelyezhető, az ez a palota ábrázolás
- » A nőknek a menetét a három királyok vezetik, itt az arany alap egyébként pirosas → Az altalaja sokkal díszesebb, mint a mögötte lévő szakaszokon, több a növényi elem
  - Három figuráról van szó, és három ajándék tárgyat – arany, mirha, tömjén - hozzák a menet elején ábrázolt Krisztusnak, illetve valószínűleg a főszentély ábrázolására vonatkozik ez a dolog
    - » Ők profilba vannak fordítva, tehát amíg a nők és a férfiak menet szembe van fordítva és merev frontális nézetben, addig ezek a figurák elfordulnak és a fejük pedig profilban vannak ábrázolva
    - » A mozaikrakók az öltözetek ábrázolásában is valami -féle változatosság bemutatására törekedtek → Tehát itt sokkal változatosabbak a ruhák és a részletek, mint a menet esetében → Tehát van stílusbeli különbség is, bár ugyan abban a sávban jelenik meg ez az ábrázolás
- A legfelső szakaszon jelenetes ábrázolásokról van szó → Tehát az ablakok fölött álló figurák vannak és a fölött pedig jelenetes szakaszokat lehet megfigyelni
  - » Például Júdás csókja, illetve Krisztus elfogatása jelenetet látjuk
  - A beállítások itt is nagyrészt frontálisak, merevnek mondható és a sematikusság irányába elmozdul
  - » A jelenetek Krisztus csodatételeire és Krisztus passiójára tagolódnak → És hogyha a bizánciak valahol belenyúltak ideológiai szempontból a mozaikokba, akkor itt biztos, hogy belenyúltak Tehát ezeknek az átdolgozásával is lehet számolni
    - » Úgyhogy a jeleneteknek a számát meg az elrendezését passióra meg csodatételekre, az talán még származtathatók az ariánus korból, de a részletek tekintetében valószínűleg itt azért alaposan belenyúltak a bizánciak a kialakításba (és esetleg még a kompozícióba is)

– Van még egy építészeti alkotás

Nincs mozaik, csak építészet van, ez pedig Theoderik mauzóleuma

– Theoderik szépen berendezkedett Ravennában és itt tartotta az udvarát, és itt is halt meg, és ide is építtette a mauzóleumát (itt is akart maradni)

- Annyira nem szerették aztán őt a bizánciak, hogy amikor megjöttek az volt az első, hogy a hamvait kiszedték a sírjából és szétszórták, likvidálták innen → És ha igaz akkor a mauzóleumot felszentelték templommá
- A mauzóleum olyan, ahogy egy mauzóleumnak ki kell néznie a késő római korban → A gótok igazodnak a késő római hagyományokhoz, úgyhogy a mauzóleum egy centrális épület → Így építik meg Theoderik mauzóleumát is
- » De az a helyzet, hogy két szintes épületben gondolkodnak
  - » Az alsó szintet 16 szögbe törik és ebbe a tömbbe egy kereszt alakú teret hoznak létre, úgy, hogy a külső felől az oldalakba egy-egy falfülkét képeznek ki (a falvastagságon belül)
  - » A felső rész tere belülről kör alaprajzú és olyan mintha kupola fedné, de igazából, ha minden igaz, akkor egy nagy kőtömbből kivájt lefedés → A belső kialakítás kupola szerű, itt fenn a tér egységes
  - » Egy oltárt állítottak be ebbe a fülkébe, a fülke eredetileg is ott volt de, hogy volt e benne oltár, azt nem tudni
  - » Mindenesetre ez a felső rész szolgált eredetileg temetkezésre, ha igaz akkor Theoderiket a felső részen temették el

Itt van két fotó, egy keresztmetszet meg egy homlokzati rajz az épületről

- A homlokzati szakaszon azt látjuk, hogy a külső faltömegbe ezek a fülkék, hogyan mélyülnek – falvastagságból van kiképezve
- Az alsó rész nagyobb tömegű, tehát annak a tetején körbe lehet járni
- A függőleges falszakasz fölött van egy párkány, a fölött kis ablakok és arra fektették a kő fedelet
- Azt mondják, hogy a Theoderiknek a hamvait kiszórták, hát... van a felső részben egy szarkofágként felhasznált kád → Ha a Theoderiket kidobták, akkor minek tartották volna meg ezt a kádat?
  - » Ez egy porfír kád és nagyon valószínű, hogy valami római fürdőből származik, mert ez kád nem szarkofág → Dehát kádba is lehet temetkezni, erre vonatkozóan vannak más példák is → Lehet, hogy Theoderiknek életében is jó volt a kád, halálában is jó lesz

Lefedésről kép (kívülről)

- A felső szintnek a faltömegét itt is fülkékkel tagolták, a fölött van egy háromrészes párkányként kiképzett lezáró rész
- A fríz részben vannak az ablakok, és legfölül furcsa geometrikus ornamentika jelenik meg és erre rakták rá azt a nagy kőtömböt, amelynek úgy tűnik a merevítését is szolgálhatja, meg a szállítását is az a fül sor amely körben tartja
  - » Ezek a fülék a szállítást, meg az emelést is szolgálhatták → De nyilván nem csak funkcionális elemek ezek, mármint szállítással összefüggő funkció, hanem a merevítéssel is összefügghetnek → Mert a szállítást és a helyrerakást követően lefaraghatták volna
  - » Nem faragták le, nyilván itt a tömeg megtartása érdekében meg kellett tartani
- Ezt a Theoderik mauzóleumot, ha igaz akkor Mária templommá alakítanak a későbbiekben
- Centrális kialakításában a késő római mártírom, illetve mauzóleum épületet idézi
- Részletekben nincs igazán jó kapcsolata a rómaiak építészetéhez
- Anyagában kő, tehát ez kváder épület, eltérően a ravennai épületek téglá anyagától Ravennában minden téglá
- A boltozatot helyettesítő nagy fedőkő Isztriából származik, a tengeren keresztül hozták az Adria túloldaláról
- Nem nagy épület, de egy mauzóleumnak nem kell, hogy nagy legyen, mondjuk Diocletianus Split-i mauzóleuma négyszer ekkora, a Galla Placidia pedig fele ekkora

- Jön a harmadik periódus, 526-ban meghal Theoderik és egy kis időnek el kellett telnie amíg Bizáncban Justinianus-ék rendezték a soraikat, keletrómai birodalom megerősödött és azt mondta:
  - Mi az, hogy csak kelet római birodalom vagyunk, hát mi egész akarunk lenni, amint lehet foglaljunk vissza a nyugati részekből is* → Ehhez volt egy jó hadvezére Justinianus-nak, úgy hívták, hogy Belizar (Flavius Belisarius)
- Belizar egy csomó mindent Itáliából is visszafoglalt, Észak-Afrikában is, Hispániában is, szóval a Római Birodalom újra feltámadni látszott Konstantinápolyi központtal → Ravennát is visszafoglalták → Ravennát – nem rögtön, de a későbbiekben – megtették helytartói székhelyé, tehát a bizánci exarcha Rómában tartotta a székhelyét és innen próbálta Itáliát szemmel tartani és a bizánci birodalom területén belül megtartani
- Ezek a bizánci állapotok a VIII. század közepéig 741-ig tartottak, akkor a longobárdok foglalták el Ravennát
  - » Akkor már nem nagyon volt Bizáncnak itt egyébként területe, eléggé visszaszorult, Ravenna még Bizánc volt, hát a longobárdok elfoglalták → Tehát a bizánci uralom 740-es évekig tart, de hát a művészeti korszak sokkal rövidebb, mert az lényegében a VI. század közepe tája körül koncentrálódik, aztán már nem nagyon történetek nagyszabású műalkotások
- Tehát a harmadik periódus is rövid, még akkor is ha történetileg kicsit tovább tart mint a többi
- Harmadik periódus, bizánci periódus, ahol a főszereplő és akire már hivatkoztunk az Justinianus
- Justinianus a Bizánci Birodalom legnagyobb uralkodója (nem testmagasságban vagy testtömegben, nem is okvetlenül tudásban, bölcsességben és művészet szeretetben, hanem abból a szempontból, hogy a bizánci uralkodók közül az ő kezében összpontosult a legnagyobb hatalom) → Tehát hatalmi szempontból a legnagyobb
  - » Ezzel összefüggésben a bizánciak legmonumentálisabb művészeti vállalkozása és építkezése is hozzá köthető (konstantinápolyi Hagia Sophia)
- Volt pár jó hadvezére, Belizart is ilyennek mondják
- Volt egy nagyon hatalomszerető, nyilván nagyon ügyes, de gonosz és cselszövő felesége is, aki a hatalomban segítette őt megmaradni
  - » A bizánci pártokat a császári pártok alapján nevezték el, a kék és a zöldek
  - » A kék és zöldek csatározásai jelentették a belpolitikai szempontból a legveszélyesebb vállalkozásokat
    - Justinianus ellen szerveznek egy felkelést és Justinianus már ott tartott, hogy akkor menekül, és a felesége mondta neki, hogy inkább fogja a harci köpenyét, mert az még mindig jobb, mint a halotti szemfedő → És ha elmenekül akkor úgy is halotti szemfedője lesz, ha meg itt helyt áll, akkor lehet, hogy még lesz belőle énekes halott
    - » Úgyhogy nem engedte a feleség, hogy elmeneküljön és hogy hogy nem leverték a felkelést és onnantól kezdve olyan egyeduralmat vezetett be Justinianus, hogy megmukkanni sem lehetett → Ezt onnan tudjuk, hogy volt egy udvari történetírója, úgy hívták, hogy Prokopiosz (Procopius Caesariensis)
      - És a Prokopiosz egy ideig magasztalta az urát, úrnőjét, aztán megunt a (lehet, hogy megsértődött vagy valami), és gondolta, hogy az asztalfióknak majd ő megírja az igaz történetet – meg is írta → Ebből azt is megtudjuk, hogy Justinianus felesége Theodora cirkuszi táncosnő és prostituált volt eredetileg és kegyetlen gyilkos lett belőle császárnéi címmel felruházva
- Ebben a periódusban is van építészet, mozaikművészet és van még elefántcsont faragás is
- Az építészet két templom jelenti, az egyik egy centrális, a másik hosszanti
  - » A centrális, a San Vitale templom, Basilica di San Vitale

Belső összkép a szentély felől nézve a bejárat felől

- Van egy kinyúló szentély, van egy kupolával fedett központi rész amelyet karzatos, emeletes körüljáró vesz körül
- A szentélynégszögben és magában a szentélyben is mozaikok vannak

– A kupolával fedett centrális részben nem maradtak fönt ilyenek, valószínű, hogy nem is készültek el, ott mindenféle későbbi korból származó falfestmények vannak → Nem egy korból, több korból származó falképek vannak és itt a centrális részben a márványburkolat is nagyrészt hiányzik → Az viszont valószínűleg volt eredetileg, utólag hámozták le az épületről

Alaprajz és keresztmetszet

– Az alaprajz azt mutatja, hogy az épület egy nyolcszögű, centrális részből áll, tehát a fő része az épületnek az egy nyolcszögű centrális rész, amelyhez a bejárat felől egy előcsarnok (nártex) csatlakozik → Ez egy hosszú előcsarnok keresztirányban elfektetve, a rövidebb oldalaihoz apszisok csatlakoznak

– Kétoldalt az előcsarnok mögött van egy-egy hengeres lépcső torony → Ezek a lépcsőtornyok azért vannak, mert a nyolcszögű épületrész bizonyos szakaszai kétszintesek vannak kialakítva, tehát a közlekedést szolgálják

– Az előcsarnokból átvezető tereken keresztül jutunk a nyolcszögű résznek a körüljárójába → Mert a központi rész is nyolc szögű, meg azt egy nyolcszögű körüljáró veszi körül

» A körüljáró kétszintes (ott látszik a metszeten) A nártexnek a tere, az mögött az átvezető tér és ott lehet bejutni a nyolcszöget körülvevő körüljáróba és ez a körüljáró a két szintes → Tehát van a földszintje és van az emelete

– A középső nyolcszög, tetővel együtt majdnem kétszer olyan magas, mint a körüljáró földszintje meg az emelete, magasan kiemelkedik → Olyan magasan, mint ahogy a bazilikák főhajója szokott kiemelkedni, itt is van egy ilyen gádorfal, tehát körben a középső nyolcszögű rész ablakokkal világítják meg → Ez a magasság ami itt van a kupola záradékáig olyan magas, mint lent a körüljáró-földszint, meg a körüljáró emelete

– Az alaprajz meg a keresztmetszet megmutatja tehát, hogy a középső nyolcszögletű részt egy emeletes körüljáró veszi körül, de a középső nyolcszögű résznek a tér határa, tér lehatárolása nem merev, nem síkszerű, hanem karéjos módon oldották meg

» A nyolcszögű részt hét esetben, → tehát a hét oldal esetében, félköríves fülkékkel – ha úgy tetszik apszisokkal – vették körül Olyan mintha egy nagy rozetta lenne közepén, egy nagy nyolcszögű közepű rozetta, hét szirommal vagy hét karéjjal

– A szirmok között erőteljes pillér tömbök helyezkednek el, más faltartó elem ott nincs Ezek az erőteljes pillérformák azok, amelyek a gádorfal szerúséget, meg a kupolát tartják → A kupolának a lábai tulajdonképpen

– Mi van a pillérek között? Az alaprajz szerint ott vannak ezek a fülkék, a földszinten is meg az emeleten is (metszet) megvan ez a fülkésedés, oly módon, hogy fönnt ezeket a fülkéket le is boltozták félkupolásra, úgy ahogy a szentélyeket szokás

» Mintha körben mellékszentélyek vennék körbe az épület középső részét → De ezeknek a fülkéknek a hátfala, a földszinten is, meg az emeleten is nem is létezik, tehát két-két oszlopra redukálódik meg a köztük lévő kis átboltozó nyílásokra

» Tehát nincs hátfaluk, hanem két-két oszlopra támaszkodik lent is és fönnt is

» Az alsó és felső szint között persze van egy falsáv, nyilván valóan, mert az alsó körüljáró boltozva van, tehát a falsáv mögött ott van a körüljárónak a boltozata → Tehát olyan, mint ez a kupola egy rozetta szirmok, áttört rácsára lenne felállítva és nem csak föntről jön világosság, hanem a fülkék nyílásán, nem létező hátfalán, tehát az oszlop közén keresztül

– Az épületet körülvevő, tehát külső körítő falnak az ablakai is, ha nem is közvetlenül, de közvetett megvilágítást biztosítanak a középső rész számára → És ez van hét oldalon (a nyolcadik oldal fölöttünk van a kép szempontjából és a szentélybe vezet)

» A nyolcadik oldalon nincs földszint és nincs emelet, nem lehet körbemenni, ott megszakad a körüljáró

→ Ott a körüljáró a szentély előtti úgy nevezett szentély négyszögre, vagyis hát a bizánci építészetben presbitériumba torkollik

→ Ott nincs emelet és nincs földszint, ott egységes a tér, tehát a presbitériumnak az íve olyan magas mint egy fülkének az íve, tehát ott kivették ezt a rács szerkezetet
→ Ott a szentély és a központi kupolás tér közvetlenül érintkezik egymással, vagyis az alaprajz és a keresztmetszet ezt jól megmutatja → Tehát itt nincs fülke, itt jön a presbitériumnak a tere, valahol ott is két-két oszlop van, tehát az alsó körüljárón idáig eljutunk át lehet jönni nincs akadály, az emeleten nyilván nem lehet átjönni, mert akkor leesnének → Innen nyílik a főszentély és annak két oldalán még mellékszentélyek is vannak, de azoknak a tere le van választva → És még két melléképület csatlakozik az épülethez, ezek a melléképületek ezekből a mellékszentélyekből nyílnak → Tehát a tér nem olvad bele a külső körüljárónak a terébe

– A szentély egy szintes

Itt van egy olyan kép ami a főszentélybe való belátást mutatja

– Az első jobb oldali karéjt vagy fülkét, amelynek ugye van földszintje és emelete, hátfala nincs két-két oszlopból áll, fönt boltozata van, olyan magasan zárul, mint amilyen magasan a szentélybe vezető presbitériumra vezető ív

– A presbitérium holdsüvegekkel fedett, tulajdonképpen él-keresztboltozatos lefedést kapott

– Az apszis maga valamennyivel alacsonyabb és ott pedig egy félkupolás lefedés van és a félkupolába úgy íródna vagy vágódna be az ablakok íve – a három ablaknak az íve – mint ahogy a karéjt alkotó vagy a központi oktogont körülvevő szíromszerű fülkéknek a boltozatába ezek a nyílások

» Ugyan ez a szerkezet van itt is, csak ott oszlop van, itt meg fal a nyílások között

– Az alsó szakaszokon, tehát a függőleges részeken lent márványborítás van a szentélyben → És ilyen márványborításnak bizonyos helyeken az oktagonban is megvannak a felületei vagy a nyomai vagy a helyei

» Tehát a körbejárónak a külső falán ma már nincs semmi márvány borítás, de sok helyen ott vannak a nagy fémkampók, amik arra utalnak, hogy a márványlapokat egyszerűen leszedték onnan

– A felső részen a szentélyben meg a presbitériumban mozaik van, egész föl a boltozatig mindenütt mozaik van

– A nyolcszögű részen falképek vannak, egy-két helyen mozaik nyom arra utal, hogy talán ott is elkezdték a programot (valószínűleg nem fejezték be a mozaik programot)

– Az épület, tehát az alaprajz és a felépítmény is gyönyörű bizánci kapcsolatokat mutat

– Az épületnek a megépítését Ecclesio püspök kezdte el és Maximilian alatt, aki érsek lesz itt Ravennában, tehát a püspöki rangú Ravennát Bizánc alatt emelik érseki rangra

– Ecclesio korában most már megvoltak a bizánci kapcsolatok (már 540 előtt is megvoltak) és egy konstantinápolyi templom lenne itt a bizánci kapcsolat →

Ez Hagios Sergius Bacchus, tehát Sergius és Bacchus temploma Konstantinápolyban

– Ez is VI. századi, tehát egyidős, kevéssel talán korábban épült, de ez a bizánci kapcsolat

» Úgy hívják a törökök, hogy Küçük Ayasofya, ez azt jelenti, hogy Kicsi Hagia Sophia → Mert, hogy hasonló, mint a Hagia Sophia szerkezetben meg hatásában is, és hát ez is Justinianus kor meg az is Justinianus kor, egyikből is mecsetet csináltak meg a másikkól is

» A különbség az, hogy – itt is van egy központi nyolcszögű tér → Itt váltakozva íves és egyenes formájú fülkék bővítik szíromszerűen ezt a központi oktogont

– Itt is áttört a hátfal és itt is két szintes, mert ez is emeletes körüljárós, és itt is megszakad a körüljáró, mert itt is van egy presbitérium, amiből kis szentély öblösödik

– Itt is van egy előcsarnok, de az egy rövidebb és íves hátfal nélküli, és a befoglaló forma az nem nyolcszög, hanem négyzetes → Tehát itt a formákat, bár a nyolcszögre szerkesztik, de mégis a négyzetes, négyzetesre próbálják az egészet felépíteni

Kép: Küçük Ayasofya, a szentély felé fordulva

- Tehát a presbitérium tere, szentély és ezek az íves meg egyenes hátfalú fülkék
- Mások az arányok, tehát lehet, hogy alaprajzban jó a kapcsolat, de a felépítményben, szerkezetben. megvannak az alapformákban az összefüggések, de stílusban más
- Itt a fülke boltozatokba íródó nyílás megoldás, nincs ott a szentély, Ravennában az ablakok is föl mennek
  - » Két sorban vannak ablakok, az alsók lehet, hogy újabbak, de felsők azok nem, tehát a párkány az megvan
- A presbitérium sokkal kisebb, egész összenyomott tér
- A karzatnak a torkolata máshogy van kialakítva
- Nagyon erőteljes három részes párkányt raknak be, és a fejezet ornamentika is más
  - » Van összefüggés, de nem ugyan az a tervező mester és nem ugyan az a kivitelező mester
- Az arányok is egyébként mások, ez ilyen tömb szerű, tömöttebb, alacsonyabb, a Ravennai sokkal magasabb arányú → Tehát az építészeti terv alaptípust tekintve van benne rokonság, stílusában viszont teljes más
- Itt a karzat is sokkal keskenyebb, de egyébként itt is megvannak a magas szinten az ablakok
- Egyidősek a Ravennaival
- Azt állítják, hogy bizánci az alaprajzi megoldás, lehet, de a felépítmény, meg a kialakítás az nem

San Vitale mozaikok

- Tehát a San Vitale templomról elmondtuk, hogy az egy centrális épület, aminek van egy nagyon közeli rokona, Konstantinápolyban az Agios Sergius Bacchus templom, tehát a két építmény kialakítása, építése egymással párhuzamosan történt
  - » Bár az alaprajzi összefüggés nyilvánvaló, a felépítményben, tehát a téralakítás és a tömegalakítás tekintetében azért különbségek is megállapíthatók
  - » Nyilván valóan hasonló építészeti tervben különböző építészeti és különböző épületmesterek dolgoztak itt
- A Ravennai épületen fennmaradtak a mozaikok is, pontosabban a mozaik díszítés ami a presbitérium, tehát a szentély előtti tér, illetve ami az apszist jelenti → Tehát a mozaikok erre az épületrészre, terület részre koncentrálnak
- Apszis, valamint presbitérium, vagyis a főszentély és az előtte lévő boltozott tér oldalfalain, valamint fent a boltozatán jelennek meg a mozaikok → Még az épület többi részében nem maradtak fenn, illetve nincsenek mozaikok
- Van egy olyan kép, amely a szentély felől mutatja az épület belsőnek kupolával fedett nyolcszögű részét, amelyet karéjosan, virágszirom szerűen vesznek körül a fülkék
  - » Itt festet díszítés figyelhető meg, különböző korokból származó, de a mozaik díszítés vagy nem készült el, vagy azóta már elpusztultak
- Amit itt látunk, az a diadalívnek a mozaikja
  - » Középen fent Krisztus mellképét látjuk, két oldalt, pedig az apostolok ábrázolásával találkozunk → Tehát mellképekről van szó, sötétkék alapon jelennek meg aranyos keretben, valamint a régi, tehát antik művészetben is megfigyelhető virágmotívummal kiegészített ábrázolásról van szó → És mindezt még egy nagyon aprólékosan díszített keretbe foglalva figyelhető meg
- A fő ábrázolást a szentély boltozatán láthatjuk
  - » Az apszis boltozata egy félkupola, amelynek a három ablaknak a záradéka, mintegy belevág
  - » Középen a világmindenség kék gömbjén trónoló sötét bíbor színű köpenyben Krisztus
    - Szakálltalan ábrázolást látunk, tehát az apollói típusú Jézus ábrázolás látható itt, keresztes glóriával a feje körül

- A bal kezével irattekercset tart, illetve támaszt a térdéhez
- A másik kezében pedig egy gyöngyökkel és drágakövekkel kirakott diadémot nyújt át annak a férfiúnak, aki itt a kompozíció bal szélén jelenik meg és akit latin betűs név felirat jelöl Sanctus Vitalis → Ez San Vitale, az a szent akinek a tiszteletére ezt az épületet felszentelték, akinek a tiszteletére megalapították, megépítették és felszentelték ezt az épületet → Díszes ruhában jelenik meg és a köpenyét a kezére borítva nyúl, manu velata kívánja megfogni ezt a Jézus által átnyújtott a szentség jutalmaként megjelenő vagy járó drágaköves diadémot

» Jézus és San Vitale között egy angyal alak jelenik meg, szétterjesztet szárnyal, glóriával → Ő a szent felé néz és jobb kezét a szent vállára helyezi, ő az aki Krisztus elé vezette a szentet, ő az akinek a szent a protezsáltja, ő protezsálja be Jézushoz, rajta keresztül jut el a szent Jézushoz

» A másik oldalon is van egy protezsáló angyal, ugyancsak fehér ruhában, ugyancsak hosszú pálcával jelenik meg glóriával

- Figyeli a San Vitale-t kitüntető eljárásra, arra figyel, hogy most Jézus azzal van elfoglalva, hogy a szentet fogadja és átadja ezt a diadémot, várja, hogy ő is bemutathassa Jézusnak a saját jelöltjét → A gesztus már megvan, az angyal a saját jelöltje felé mutat, de hát vár sorára, ugyan úgy, mint a bizánci udvarban, a korban megtapasztalható volt szertartás szerű, a császár elé járulás → Ez nyilván szertartások folyamán történt és szigorú szabályok határozták meg annak a mikéntjét, fontos szereplői voltak azok a személyek akik a császár körül tevékenykedtek és akik révén a császár elé lehetett járulni → Ez az angyal is ilyen szerepet játszik és vár a sorára, mert hogy akit itt Jézusnak be szeretne mutatni, annak még nincs glóriája, ő még nem szent, de nagyon reménykedik valamiben, kezében egy komplett templomot tart

→ Ez a komplett templom ami itt megjelenik maga a San Vitale templom, ő az építető, pontosabban ő az eredeti építető, ami itt a névfeliratából is kiderül, mert hogy itt azt írja, hogy Ecclesius epis → Az epis rövidítés, az episcopus rövidítése → Tehát püspökről van szó, Ecclesio püspökről, aki a templomot elkezdte építtetni → Tehát ő a templom alapítója, a templom építetője, ő az aki ezt a templomot San Vitale tiszteletére felajánlja és ezért, mint templom építető reménykedik abban, hogy a túlvilágon az Úr színe elé bocsájtják majd, hát ha van ilyen protezsáló angyal, akkor reménykedhet ebben

» A mozaik arany alapú, tehát arany a tér

» Fenn a közép rész, tehát a boltozat záradékában rózsaszínes és kék felhő foszlányok jelennek meg

» Az altalaj sziklás, úgy tűnik, mintha lépcsősen lenne kialakítva, közepén pedig négy forrás fakad, ezek tulajdonképpen a paradicsomi folyókként azonosíthatók → Ezt a sziklás altalajt fű és moha borítja és virágok sarjadnak belőle, két oldalt lent pedig madarak láthatók

» A madarak közül a bal oldali pávaként azonosítható, amit láttunk már, elterjedt ókeresztény motívum és itt a bizánci művészetben is látjuk, hogy megjelenik

– A keretdíszítés, tehát itt a boltozat, félkupola előtét tagján, ívén az antik bőségszaru motívum díszíti, közepén egy Krisztus monogrammal, illetve madár ábrázolásokkal találkozunk

» A madarak, különösen kedvelt a páva és a galamb motívuma az ókeresztény művészetben és nyilván a korai keresztény bizánci művészetben is igen elterjedt

– A diadalív díszítésében megjelenő zöld motívumok között is vannak bőségszaru motívumok

– A figurák, tehát Ecclesius és San Vitales latin betűkkel jelölt névvel szerepelnek, tehát nem görög betűsek, ez figyelmeztet arra, hogy a környezet, amely számára a mozaik készül, bár bizánci fennhatóság alatt van, de latin nyelvű lehet → És még egy dologra figyelmeztethet, hogy a mozaikrakók, is ravennaiak lehetnek – ezt az irodalom is feltételezi – hiszen láttuk, hogy Ravennában az előző korszakokban mennyire kiterjedt volt a mozaik művészet

- » De a két oldalsó mozaik esetében egy-egy Bizáncból jött vezető mestert feltételeznek → Ha ezt a Justinianust és a feleségét Theodorát ábrázoló mozaikot, ha közelebbről is megnézzük, ezek is bent vannak a szentélynek az apszis részében és nem sík falfelületen, hanem a szentély görbületének megfelelően kialakított felületen jelennek meg → Tehát tulajdonképpen a szentélynek azon a részén van, amely az ablakok magasságában jelenik meg és a boltozatok alá beforduló részről van szó
  - » Fölötte ott van ez a bőségszarvas, Krisztus monogramos ív és előtte pedig a presbitérium tere ahova két oldalt a földszinti, meg az emeleti körüljáró betorkol → Ez presbitérium tér magasabb, mint az apszis, olyan magas, mint amilyen magasak a középrészt körbevevő fülkék és négysüveges boltozattal van lefedve
- A boltozatnak a közepén, fönt egy bárány jelenik meg, Krisztust jelképező bárány, sötétkék háttér előtt, és csillagos, virágos motívumok díszítik ezt a sötétkék hátteret
  - » A bárány ábrázolást leveles, gyümölcsös füzér veszi körül és ilyen leveles, gyümölcsös dísz jelenik meg ahol a holdsüvegek találkozó éle mentén kialakított sávban is → Ezeknek az alján, ahonnan a boltozatnak a merevítő vagy díszítő elemei indulnak, egy-egy szembe nézetben ábrázolt, kiterjesztett farkú páva látható
    - Mind a négy sarokban megjelenik egyébként ez a pávamotívum
  - » Magát a középső koszorú félét feltartott karú angyalok látszanak emelni, ezek a feltartott karú angyalok ugyan olyan kék gömbön állnak, mint amilyen a Jézus ül lent az apszis boltozatban
  - » A szemben lévő két boltozatfelület arany alapú, – tehát a szentély felőli és a diadalív felőli arany – a másik kettő zöld alapú
    - A díszítésük annyiban hasonló, hogy a kompozíciót mind a négy esetben egy közös akantosz gyökér jelenti, amelyből két oldalra indák indulnak és ezek az indák hullámszerűen kanyarodnak, és az indaszárakhoz a zöld alapon arany színű, az arany alapon meg zöld és kék színű rátételek csatlakoznak → Az indák ívében pedig különböző állatalakok jelennek meg (fönt csupa madár, lejjebb halak és négylábúak láthatóak, félalakok, fekvők, ágaskodók)
    - Az angyalok fehér ruhába öltözöttek és glóriával ékesek
- A homlokfalon, tehát az apszis ív vagy az apszisnak az íve fölötti falon van egy hármas ablak, szintén mozaik jelenik meg
  - » Repülő angyalok, de vízszintesen elfekvő, oldalnézetben megjelenő angyalokat látunk, akik megint csak egy kék gömböt hoznak és a kék gömbben a Krisztus monogramra emlékeztető kompozícióban, de küllő szerűen elrendezett motívumot röptetnek → Mögöttük egy-egy ciprusfa -féle meg egy-egy város
    - » A város drágakövekkel, meg igazgyöngyökkel kirakott falakkal, tornyokkal és mindenféle épülettel jelenik meg → Az egyik az Jeruzsálem, a felirata szerint, a másik pedig Betlehem → Tehát Jézus születésének a helye, illetve a tanításának, kereszthalálának és feltámadásának helye
    - Alatta ugyan az a sziklás forma, mint ami a szentélyben, zöld és alattuk egy-egy pálmafa, datolyapálma → Fölötte egy-egy kosár és ami a boltozaton fönt az akantosz gyökérből indásodik az innen a kosárból nő ki
      - » De itt a mintához szőlő levelek csatlakoznak, meg szőlő fürtök és szőlőt csipegető madarakkal találkozunk
      - Fönt közepén pedig nem kosár, hanem díszvázapár látható
  - Az ablak béleteknek az élét pedig úgy rakták, mintha drágakövek és igazgyöngyök lennének (tehát egy szögletes drágakő, két igazgyöngy, egy ovális drágakő, megint két igazgyöngy) → Fenn a béletében pedig növényi motívumokat látunk, a középsőnek a leveles díszítését elég jól lehet érzékelni Az oldalsók nagyon nagyon stilizáltak, szinte geometrikus formákként hatnak Fönt közepén egy körmotívum
- Kétoldalt a presbitérium oldalfalain, fönt ez a kosaras, szőlőindás motívum folytatódik, az ablakok fölött pedig kagyló forma, záradék motívumot alkalmaznak

» Oldalt figurális mozaikkal is találkozunk, azok pedig a miseáldozat ószövetségi előképeit idézik → Tehát Ábrahám és a három angyal, illetve Ábrahám áldozata/Izsák feláldozása jelenetek láthatók, valamint Mózes életéből és történetéből vett jelenetek láthatók

» Megjelenik Isten keze, Mózes felfelé néz és itt az égő csipkebokorként látja meg az Istent

» Mózes a nyáját őrzi, Mózes átveszi a kőtáblákat

– jelenetek láthatók Mózes életéből, két oldalt, ahogy a presbitérium oldalfalán vannak ezek az ábrázolások

(Kép: összkép, ami a presbitérium terét mutatja, Krisztust és az apostolokat, a négy angyalt a báránnyal, a presbitérium keleti falát a két várossal és az apszis boltozatát a két protezsáló angyallal, meg a két fontos szerepet játszó személyekkel, az oldalfalakon Mózes és a miseáldozás előképei)

– Az apszis boltozata:

» Az arany dominál és a másik nagyon domináló szín a bíbor, a legelegánsabbnak tartott szín, tehát a szín hierarchiában ez a legfontosabb → A császári öltözetnek a színe – innen jön egyébként a katolikus bíborosoknak is a színe, ez a színe a porfir kőnek, vagy erre emlékeztető színe van

→ Tehát ez a legelegánsabb szín, amely nem csak Krisztusnak a ruháját jellemzi, hanem az angyalok szárnyán is ennek a színnek a különböző árnyalatait találjuk meg – És mint püspök talán nem lenne jogosult a bíborosi szín használatára Ecclesia, de itt van a nyakában a bíborosi pallium, tehát ő mint bíboros jelenik meg

» Ő még csak püspök, de 540 után amikor a bizánciak elfoglalják Ravennát, akkor Ravenna egyházi központként egy szinttel magasabb lesz, és érseki rangra fogják emelni → De egyelőre Ecclesia még csak püspök volt

» Az angyalok ruhája fehér, de a szárnyuk szintén bíbor

» Keresztes glóriát visel Jézus → A keresztes glória igazgyöngyökkel kirakva jelenik meg

» Az arcokat ha megnézzük, Jézus szakálltalan apollói szépségű és fiatalságú, hatalmas tágra nyitott szeme van, kissé oldalra néz, nyilván az angyal által bemutatott San Vitale felé fordítja a tekintetét

– Az angyal is kicsit oldalra és enyhén felfelé tekint San Vitale középre néz, figyel, hogy mikor kerül sorra, Ecclesius inkább előre tekint

– A gót korszakban épített és Theoderik udvari templomként működő Sant'Apollinare Nuovo mozaikjain azt láttuk, hogy sorban vonulnak a férfi és női szentek, mártírok az apszis felé és megállapítottuk, hogy valószínűleg azok a mozaikok részben a bizánci korszakban keletkeztek

– Ez is valamikor a bizánci korszakban keletkezett, de teljesen más a stílusa

» Ott szinte sablonszerű, egyforma meglehetősen merev arcokat figyelhettünk meg, itt minden arc más, kifejezéssel teli, életszerű és a hellenisztikus hagyományok követőjeként jelenik meg → A kor mozaikművészetének ez az egyik legkvalitatívusabb alkotása

– Most, hogy máshol is voltak e ilyenek, a bizánciakat nem ismerjük, mert a bizánciaknak a nagy része nem része nem élte túl

» Sok minden nem élte túl, lesz majd itt egy nagy képrombolás, meg majd jönnek a törökök, úgyhogy nagyon nagyon sok mozaik Bizánc városában meg a szűkebb környezetében elpusztul, ezek meg megmaradtak → Sőt a képrombolást is valahogy megúszták, de akárhogy is nézzük, a legmagasabb minőségűek

– A VI. század első felében vagyunk, azt látjuk, hogy van egy olyan tendencia, amely sorozatgyártásra állt be, merev és egyforma arcokat és figurákat mutat, itt változatos mozgásmotívumokkal, változatos redőkezeléssel találkozunk – bár abban van valami merevség, de mégis változatos ahhoz képest, amit a Sant'Apollinare Nuovo templomban láttunk → Az arcok szinte portrészzerűen hatnak

» Az a különbség, ami egyébként itt a kissé merev, de változatos redőzetben megjelenik és az arcoknak ez a nagyon látványos egyéniesítése és portrészzerű megjelenítése között az

különbség van → Ez valószínűleg azzal függ össze, hogy az arcokat a vezető mester vagy mesterek készítették és az egyéb dolgokat pedig a követők vagy a segédek munkájaként lehet azonosítani → Ilyen típusú megkülönböztetés később majd a freskó festészetben lesz, sőt a táblakép festészetben is vannak ilyen típusú dolgok

– Két nagy kompozíció, ami az uralkodópárt ábrázolja és oldalról veszik közre a középrészt

– Az egyik, a bal oldali Justinianust ábrázolja még hozzá drágaköves keretben, piros alapon kék köveket látunk fehér igazgyönggyel és azon belül van egy építmény szerűség vagy egy tér

» Oszloppár határolja, aranyos fejezet van fönt, de az oszloptörzseket ugyan drágakövek és igazgyöngyök díszítik (nem márvány vagy fa, hanem drágakövekkel díszített oszlopú csarnok) → Tehát olyan -féle mint amit fönt látunk a homlokíven, az apszis boltozat előtti homlok íven → Tehát olyan típusú, mint a mennyei Jeruzsálem vagy Betlehem → Ilyen típusú csarnokban áll a Justinianus és a kísérete

» Justinianus is bíbor színű ruhát visel, hatalmas csattal, amely a vállán összefogja a köpenyt, drágakövek, csüngő igazgyöngyök egészítik ki ezt a csatot

» Egy tálat hoz, manu velata tartja ezt a tálat

» Merev, frontális beállásban jelenik meg – a lába frontális, a teste frontális, a kéz mozdulata oldalra mutat, a váll és a fej megint csak frontális nézetben mutatja az uralkodót

» Glóriával van ábrázolva és korona ékesíti a fejét

» Oldalra mutat, mert itt tulajdonképpen egy menetről van szó, amely menet, mintha egy pillanatkép erejéig megtorpant vagy megállt volna, az összes szereplője egyébként → Ha a lábakat nézzük, arcokat, fejeket, mindenki merev frontalitásban jelenik meg

– A Maximianus névvel – megint csak egy latin betűs feliratot látunk – illetett férfiú keresztet tart, ő Ravennának az érseke

» Az ő mozdulatában ahogy a kezét tartja és a keresztet fogja, ez a justinianusi mozdulat ismétlődik és jobb kéz felé viszi a menetet, és a testőrség katonáinak, meg a két férfiúnak is kar tartása a menet irányát mutatja, úgyhogy ennek a két diakónus a karja is azt mutatja, hogy a szentély felé haladnának tovább, de egy pillanatra megállanak, szembefordulnak

– Két diakónusról van szó, az egyik az evangéliumos könyvet tartja, drágaköves fedőlapú luxustárgyról van szó → A másik egy füstölőt tart, és ő mintha mutatna is a szentély felé, hogy arra fog menni a menet

– A mozaik bent van az apszisnak a boltozata alatt, az íves falon és lehet egy kicsit érzékelni, hogy ívelődik befelé a fal → Hiába van ott a mozaik, a menet még nem érkezett meg a szentélybe

» Még nem tart ott, ugyan is a Justinianus fején fönt van a korona, és a koronát le kell venni a császárnak is, amikor belép a szentélybe → Tehát itt még nem vették le, valószínűleg itt a két férfiú közül az egyik prepozitus – valószínűleg a fiatalabb lehet az – akinek egyedül áll jogában az uralkodóról levenni a koronát, meg amikor fel kellett tenni, akkor feltenni ezt a koronát → A másik férfiú talán az a hadvezér, aki Ravennát elfoglalta a bizánciak számára, Belizár vagy a másik

» Az arc ábrázolás portré szerű, tehát ő is valaki, a bizánci udvar nagyon fontos személyei közül valaki

– Lehet, hogy ő a Belizár, ha tényleg ő az, nincs hozzá név, egyedül

Maximianust azonosítja a név → Az ő ábrázolása is egyébként portré szerű

– Egyedül itt a testőrségnek a katonái mutatnak egymással hasonlóságot, bár bizonyos egyénítő vonások az ő arcukon is egyébként megjelennek → Mintha egy közös pajzs lenne, amit a középső tart, Krisztus monogramra emlékeztető motívum jelenik meg

– Tehát jön az uralkodó, a császár, szentélybe kíván lépni, a két diakónus vezeti a menetet, de még nem léptek be valószínűleg a szentélybe → Ajándékot hoz a szentélybe az uralkodó

– Maximianus volt az aki Ravenna új érsekeként a San Vitale templomot felszentelte, Eclesius kezdi (ő van fönt ugye az apszis boltozaton), de Maximianus korában jönnek a bizánciak, Maximianus korában fejeződik be a templom építése részben a mozaikoknak az elkészítése is ehhez a korszakához kötődik, úgyhogy Ő mint megrendelő, mint donátor és mint felszentelő és mint érsek tetette fel magát erre a mozaikra

– Justinianusnak nem írták föl a nevét → Hát, neki koronája van, meg még glóriát is készítettek az ő számára és bíbor ruhát visel, ő nem lehet más csak a császár → A császárt föl lehetett ismerni

(Itt van egy kép ami közelebbről ábrázolja)

– Látjuk, ezt a dísz csatot, úgyhogy jól megfigyelhetjük, hogy ez a bíborköpeny előtt megjelenő és részben a mandzsettáknak is megjelenő arany díszítés keleti, mintha rozetta motívum lenne, de nem rozetta, mert kis kék madarak vannak benne → Szóval ilyen apró díszítő motívumok is megjelennek

– Aranytálat hoz Szóval a tokásodó arc, a húsos pofi, a kis bajuszszerűség, a mérges szemöldökök és csapzott haj, ezek mind egyénítő vonások, tehát itt is portréről van szó → Tehát nem csak azért ismerik föl, mert koronája van, glóriája, meg bíborköpenye van, hanem mert ez a Justinianus arcra is

» Valószínűleg portrékat küldtek szét birodalom szerte, hogy hiteles legyen az ábrázolás

– A bizánci művészetben az arc és a portoré hitelességének a fontossága rendkívüli volt (a későbbiekben a Krisztus ábrázolások esetén is) a törekvés erre irányult, hogy portrészzerű legyen az ábrázolás

» Nem lehetett eltérni, nem lehetett máshogy festeni, mert, ha másképp néz ki a Jézus, akkor az egyház nem fogja azt a szent képet, azt az ikont hitelesíteni →

Hiteles portré szerű ábrázolásokban gondolkoztak, és ez nem csak a Krisztus ábrázolásokra lesz majd érvényes, hanem itt a VI. században a császárábrázolások esetében is kimutatható a nagy fokú hasonlóság → Tehát a birodalom különböző helyein fennmaradt Justinianus ábrázolások, vagy ábrázolás töredékek nem azért hasonlítanak egymásra, mert véletlenül minden mozaik rakó ismerte Justinianust – Hát egyik sem ismerte, vagy egy valaki ismerte és annak alapján készített, birodalom szerte szétküldött portrék voltak a hiteles portrék

» A portrék terjesztésében persze a pénzérmék is szerepet játszhattak

– Tehát a testőrséggel, katonai arisztokrácia vezető embereivel, Maximianus-sal és diakónusokkal a szentélybe vonul az uralkodó

– Vele szemben pedig ott van a felesége, akiről, már korábban volt szó és Prokopiosz-ra hivatkozva említettük, hogy elég botrányos múltja volt

→ Lévéen cirkuszi táncosnő és fizetett szajha fiatalabb korában, Prokopiosz szerint a szajhaságot később is művelte, csak más módon fizettek neki → Ő tartotta kezében a hatalmat és a Justinianus elleni lázadás alkalmával, ha igaz ő mentette meg végül Justinianusnak a hatalmát → Prokopiosz minden borzadályt leírt, kit hogy tettek el láb alól, milyen politika gyilkosságok voltak az udvarban és hogy hogyan ragaszkodtak a hatalomhoz

– Itt is csupa szembe nézetben ábrázolt figurát látunk, a lábak, a testek, az arc, minden frontális, egyedül a Theodora-nak a karja mutat bal felé, a szentély belseje felé → Egy-két hölgynek bizonyos mozdulatai megfigyelhetők, de azok nem annyira egyértelműek

– És van itt egy férfiú, aki a menetszerűséget idézi, azzal, hogy egy ajtónak a függönyét félre húzza, hogy majd arra menjenek tovább

– Zöld altalajon állnak, két oldalt itt is itt vannak ezek a gyönyörű, drágaköves, igazgyöngyös oszlopok vagy pilaszterek, fönt pedig antikos tojássor is végigfut, körben meg az a drágaköves, meg gyöngyös, piros alapon alkalmazott díszítés, ami a túl oldalon is megfigyelhető volt

» Itt nagyobb a tarkaság, gazdagabb díszítésű ruhák jelennek meg

» Nagyobb az egyformaság is, tehát ezek az arcok teljesen egyformák, méretre, kő színre, kő számra, arckifejezésre

– Van két hölgy aki különvállik a tömegetől

» Az egyikről azt mondják, hogy Belizár-nak, tehát a híres, nagy hatalmú hadvezérnek a felesége, a másik meg a lánya → De nincs név felirat, úgyhogy nem lehetünk biztosak benne, a hagyomány ezt tartja

– A császárné glóriával, koronával, bíborköpenyben jelenik meg és mögötte van egy építészeti hangsúly → Justinianus-nak ilyenje nem volt → A feleségét, Theodora császárnét még egy építészeti hangsúly, egy kagylódíszes keret is kiemeli

– A két férfiú valószínűleg az ő testőrségének a tagjai, valószínűleg eunuchok, ők vezetik a menetet

– Theodora is ajándékot hoz → Justinianus egy nagyobb tálat hoz, ő egy kehely szerűséget hoz és emel és viszi a szentély felé

» És itt van a bíborköpenyének az aljára arannyal hímezve a három királyok menete, ami tulajdonképpen az előkép, hogy amit ő és a férje tesz milyen előképet követ, mi a minta → A három királyok a megszületett megváltónak, a kis Jézusnak vittek Betlehembe ajándékot és most a császári pár ugyan azt csinálja → Fönn a szentély boltozaton ábrázolt Krisztusnak visznek ajándékot

» Ő sincs még bent a szentélyben és nem is lehet a szentélyben, mert a nők helyzete a bizánci templomokban fönt volt a karzaton az úgynevezett matrónéumon → Úgyhogy valószínűleg ez az ajtó a matrónéumra vezető ajtó

– És a luxus netovábbja – még így templomi környezetben is megjelenik – egy kis szökőkút kanellúrással pillérrel, korinthoszi fejezet, azon egy edény és benne a felbugyogó víz jelenik meg

– A női ábrázolások egy kicsit sematikusabbak, mint a férfi ábrázolások, amik kifejezetten portré szerűek → Szóval, ha megnézzük a női arcokat, a rózsaszínes, hús színű, fehéres kockák dominálnak → A férfi arcokon sokkal több a szín, elevenebbek és impresszionisztikusabb az amit látunk

» És mindehhez azt is hozzá kell tenni, hogy ezeknek a mozaikoknak egy szakasza enyhén görbült felületen van

» De nemcsak ez térbeli variáció és változatosság jellemzi ezeket a mozaikokat, hanem ezeknek a felülete, akármilyen alaprétre teszik föl, ezek nem egy síkba nyomott mozaikkockákból állnak, hanem a mozaikokat különböző mélységben szokás benyomni az alapba → Tehát a felületi vibrálás jellemzi ezeket a mozaikokat, valamelyiket jobban, valamelyiket kevésbé, mindenesetre korabeli leírások arról tanúskodnak, hogy a néző számára ez a vibrálás azt jelentette vagy úgy érezte, mintha ezek a figurák élő alakok lennének, és mintha ezek mozognának → Tehát ahogy az épület, akár a természetes megvilágítás az ablakokon keresztül, akár gyertyafények esetében, ugye változó fényhatásoknak van kitéve, ezek a változó fényhatások vibráltatják a mozaik felületét → És ez a vibráció nemcsak a fényes és csillogó felületű mozaikszemekből következik, hanem abból is, hogy nincsenek egy síkon a mozaik kockák benyomva

» A mozaikok nagy része nem sík falon volt, hanem valahogy mindig a boltozatokhoz kötődő, de ez a megállapítás a San Vitale-ban nem teljesen érvényesül, mert látjuk, hogy a presbitériumnak sík oldalfalai vannak → Az apszisokon, a boltozatokon, meg az íveken lévő mozaikokon viszont az építészeti görbület nagyon sokban hozzájárul ehhez a vibráláshoz

– Justinianus és Theodora ha minden igaz, akkor sose jártak Ravennában, tehát itt egy elképzelt fikatív jelenetről van szó

Maximianus trónusa

- Maximianus Isztriában volt főpap, és onnan jött át Ravennába és lesz belőle érsek → Nyilván az ortodox székesegyházat még a késő római, még a Galla Placidia előtti korból származó székesegyház volt a székesegyháza → Székesegyház volt korábban is, püspöki székesegyház, ott volt a püspöknek a trónusa → Azt mondja a Maximianus, hogy jó, de én érsek vagyok, nekem érseki trónus jár
  - » A püspöki trónokról nem tudunk semmit, de Ravennában őriznek egy elefántcsont lapokkal díszített trónust, az érseki múzeumban van kiállítva és arra mondják, hogy az Maximianus trónusa → Tehát csináltatott magának egy érseki katedrát → Ugye a székesegyház rangban előre lépett és ő is az egyházi hierarchiában egy magasabb pozíciót töltött be és ehhez méltó, elefántcsont lapokkal díszített trónust készíttetett
- Nincs meg minden elefántcsont dombormű, tehát a hát oldali domborművek között pótlások vannak → Úgyhogy ami teljes az az előoldal, a karfának a külső dísz, meg a hátoldalnak a díszítése
- Ha igaz, akkor az elefántcsont lapok különböző eredetűek → Tehát nem úgy szolt a megrendelés, hogy akkor most elefántcsont faragók csináljanak egy trónust, hanem elefántcsont faragók rakjanak össze egy trónust, de itt már vannak elefántcsont domborművek, lapok, használják azt is fel, vagy ha nem akkor ami hiányzik szerezzék be
  - » Különböző eredetűek, nem mindegyik, de két nagyobb csoport van → Az egyik talán ravennai, tehát helyi, késő antik hagyományt folytató, és a másik csoport ha minden igaz szíriai eredetű vagy szíriai tanultságú mesterek dolgoztak rajta
- Az előoldalon növényi díszítés, nagyon áttört, aláfaragott, csipke szerű díszítésről van szó fönt is, meg lent is
  - » Közében egy monogram jelenik meg, ami Maximianus nevét jelenti
  - » Két oldalt egy-egy páva és a mozaikokról már jól ismert hulláminda → A hulláminda íveiben pedig különböző állatok vannak elrejtve
  - » Lent pedig egy közép vázából indul két oldalra a hulláminda és itt ágaskodó oroszlánpár látszik
  - » Középen pedig figurákat látunk, álló, egész alakos figurákat → Ezek különálló lapok, nem monumentális méretű lapokról van szó
    - Félköríves forma fülkékben vannak elhelyezve, a fülkének kagylómotívumos boltozata van, két oldalról csavart díszes oszlopok támasztják alá, antikos fejezettel vannak ezek az oszlopok ellátva
    - A középső figura frontálisan van ábrázolva, manu velata tart egy korongot, rajta Isten bányája és erre hívja fel a figyelmet → Hosszú ruhát visel, de ezen a ruhán van egy köpenyszerűség, ami elöl meg van csomózva, egy csimbókos állati szőrt próbál meg érzékeltetni, úgyhogy ez az állatbőr utal a kilétére → Ő keresztelő Szent János Jézusnak a előhírnöke
    - Két oldalt két-két figura, evangéliumos könyvet tartanak, valaki a hóna alatt, valaki manu velata → Nincsenek hozzájuk attribútumok
      - Gondolhatunk a négy evangélistára is (őket attribútumokkal szokás ábrázolni), de lehetnek más apostolok is
      - A kerek fejű, kerek, göndör szakállú figurát a későbbiekben Szent Péter ábrázolására sajátítottak ki, tehát ez lesz a Péter típus
      - A hosszú fejű, hosszú szakállú figura pedig Szent Pál ábrázolásnak lesz majd az alaptípusa (Szent Péter és Szent Pált közvetlenül Jézus mellé szokás berakni, de most miért rakják középre, amikor nem Jézus áll középen?)
    - A ruházatuk antik, tóga szerű köpennyel, tehát itt nem csak az építészeti környezetnek, keretnek a stílusa, hanem a beállítás is és a ruhaviselet is erőteljesen antikosnak mondható, holott a VI. század 40-es 50-es éveiben vagyunk

- Ő szembe nézetben van ábrázolva, az oldalsók, bár a test nagyrészt frontális, de az arc és a fejek, meg a lábtartás arra utalnak, hogy közép felé fordulnak és közép felé figyelnek
- Jelenetes ábrázolás → Jézus születése
  - » Antik motívumként ez a nagyon lapos és merev gyöngysor jelenik meg lenn is meg fönt is
  - Egyébként a stílusban nem sok antikizálás van
  - » Két egymás fölötti sávban jelenik meg az ábrázolás
    - Alul Máriát látjuk, a szülés után jelenik meg egy segítő társaságában, aki valamit átnyújt neki
    - Fönt a jászolba fektetett és bepólyált gyermek Jézus Szent József társaságában, meg a leheletükkel melegítő állatoknak a társaságában, fölül pedig a csillag
  - » Glóriák nincsenek
  - » Egy – talán a világi ikonográfiából származó – nőalak is megfigyelhető, érdekes köpenymotívummal, mintha a szél hátrafújna → Egészen kicsi és egészen lapos
  - » Szóval erre mondják, hogy más mester, más stíluskör, mint amit lent az előoldalon lehet látni, az a nagyon elegáns, nagyon finom és érdekes, áttört faragásokat is mutató alsó-felső peremdíszítésben → Tehát itt két fő stílusáramlat jelenik meg
  - Főleg Jézus gyermekségére vonatkozó jelenetek vannak

Sant'Apollinare in Classe

- Apollinaris ereklye testét a VIII. században bemenekítették a városba, eredetileg itt volt kint a Sant'Apollinare in Classe templomban
  - » A közbiztonság megromlásával, a kalózkodás megjelenésével jobbnak látták a kinti, védtelen faluból bevinni a városba a szent ereklyéket → A Sant'Apollinare in Classe ott maradt ereklyék nélkül, de az épület az megmaradt, ma is megvan
- Háromhajós bazilikáról van szó és ha igaz akkor ez is Ravennának a bizánci periódusában épült
- Tehát itt VI. század 40-es, 50-es, 60-as éveiben, téglából
- Mellette van egy későbbi hengerforma harangtorony, előtte egy előcsarnok
- A mellékhajó oldalfalakat is, meg a gádorfalat is nagy méretű ablakokkal törték át, úgyhogy ez is nagyon világos, nyitott, áttört, szellős, könnyed épületnek hat, pont mint a Sant'Apollinare Nuovo templom → Ez is egy olyan típusú épületként határozható vagy fogható meg
- Itt is vannak mozaikok, pontosabban az apszisban
  - » A Sant'Apollinare Nuovo-nak az oldalfalain vannak mozaikok, az apszisokban nem maradt meg → Itt viszont az oldalfalak mozaikmentesek és az apszisnak a díszítése megmaradt
- Fent nyitott fedélszék, semmi boltozat
- Széles lépcsősor vezet fel az apszisba
- Az apszist alul ablakkoszorú világítja meg és az ablakkoszorú fölött ott van ez a hatalmas negyed gömb boltozat, félkupola
  - » A félkupolát, meg az apszisnak a homlokfalát díszítik mozaikok → Ami itt a homlokfalon van ezt későbbinek mondják, mármint, hogy nem a bizánci periódusból származik, ami itt fönt van, hanem VIII. vagy IX. század → Tehát itt a bizánci uralom végén, vagy még attól is később keletkezett
    - Jézust látjuk, de a szakállas, szír típusú Jézust az evangélista szimbólumokkal → Tehát Máté, Márk, Lukács, János teriomorf szimbólumaival sötétkék háttér előtt, rózsaszín és kékes felhőfoslányok között megjelenve → Úgy, hogy feljűk bárányok igyekeznek, fölfelé, mintha a dombra kaptatnának föl, Jeruzsálem és Betlehem városából kiindulva mennek ezek az apostolok
    - Kétoldalt egy-egy datolyapálma, sötétkék alapon jelenik meg
    - Ott van az apszisnak a boltozata, meg az ablakközöknek az ábrázolásai → Hasonló fülkék jelennek meg, csak egyszerűbbek, mint a Theodorának az ábrázolása fölött →

- Valamennyivel egyszerűbb, de függönyök tartoznak oda, a függönypárokat félre vonva jelennek meg a szentek egész alakos ábrázolásai
- Lent az alsó zónában márványborítás jelenik meg
    - » Fönt a boltozat alsó sávjában van egy hatalmas álló figura orante tartásban jelenik meg, van neki név felirata is, és tudjuk, hogy ez az Apollinaris, tehát az a szent, akit ebben a templomban temettek el, itt őriztek, aztán persze innen elvitték → De ez a fő szent, Ravennának a leghíresebb szentje
      - Mellette tanítványokat vagy apostolokat jelképező bárányok jelennek meg
        - » Kicsit sablonos és egyszerű kompozíció (egy bárány, egy virágzó cserje, egy bárány...stb.)
      - Mögötte kitárul a táj, fákat, bokrokat látunk és még három bárányt, kettőt jobbra egyet balra, és fönt a táj fölé aranyos ég borul
      - Az aranyos égben nyílik egy piros keretes medalion, benne kék ég csillagokkal és egy crux gemmata (a gemmata drágakövekkel, ékkövekkel díszített kereszt) → Két oldalt Illés és Mózes próféta felhőfoslányok közötti félalakja jelenik meg
        - Ez tulajdonképpen a Jézus színeváltozása, úgy, hogy nem Jézus jelenik meg középen, hanem a kereszt (Én személy szerint látom a kereszt közepén megjelenni a szír típusú Jézus portréját egészen kis méretben ábrázolva, de, hogy az pótlás e vagy sem, nem tudom) → Jézus színeváltozásakor jelent meg
      - Illés és Mózes két oldalt és tanítványok közül három is megy föl a hegyre és ezeket a tanítványokat jelezhetik ezek a bárány figurák
      - Bizánci korszakban készült a templom, bizánci korszakban készült ez a mozaik → A bizánci művészetnek van egy olyan periódusa a 840-es évek előtt, valamikor a 700-as évek második fele és a 800-as évek eleje, amit úgy hívunk, hogy képrombolás
        - » A képromboló mozgalom rengeteg Krisztus ábrázolást eltüntetett mondván, hogy Krisztust nem lehet, nem szabad, lehetetlen ábrázolni és nagyon sok ikont, mozaikot Krisztus ábrázolást megsemmisítettek és kereszt ábrázolással helyettesítették Krisztusnak az ábrázolását → Nagyon sok helyen a későbbiekben a Krisztus ábrázolásokat visszapótolták
        - Nem feltételezi senki, hogy a Krisztus ábrázolás a San Vitale-ban a maga szakálltalan, apolloni jellegével, hogy az valami későbbi pótlás lenne, nyilván nem az, tehát ott nem volt képrombolás, hogy kint Classe-ban volt e, azt nem tudni

Bizánc (Konstantinápoly)

Hagia Sophia

- Trallészi Anthemiosz Milétoszi Iszidórosz nevet ismerünk el, mint építész nevek maradtak ezek fent, de ők csak a kupolához kötődnek
  - » Az épület alaprajzi elrendezését, tömegelrendezését kinek köszönhetjük azt nem tudjuk, de hogy mi hajtotta Justinianust, amikor ennek az építésébe belefogott, azt onnan tudjuk, hogy az épület építéséről egy krónika, szöveges forrás is fent maradt
- (Kép)
  - Justinianus, aki magyaráz az építésznek, hogy mit hogy csináljon → Az építész fönt a tetőcserepeket rakja, lehet, hogy a kupola építéssel foglalkozik, lehet, hogy a két előbb említett építész közül az egyik
  - A krónika megőrizte azt a történetet, hogy ahogy felszentelték az épületet az 500-as évek közepe után, akkor a Justinianus felkiáltott és azt mondta: „Túl szárnyaltalak Salamon!”

» Nyilván az volt a cél, hogy Salamon bibliai templomához képest nagyobb, szebbet, az Úrhoz méltóbbat építsenek fel → Tehát nem akárkivel akarta ő összemérni a lehetőségeit, tudását, az épületét, hanem a bibliai Salamonnal és a Jeruzsálemi nagy templomot akarta fölülmúlni ezzel az építkezéssel → Nem az építésszek voltak érdekesek, hanem a szándék, meg az építető

(kép)

– A négy minaret, amik két oldalt vannak, török kori hozzátételek

» A törökök 1453-ban elfoglalták Konstantinápolyt és hát ott volt Konstantinápoly császári palotástól, azt alaposan kifosztották, ott voltak a templomok, biztos azt is alaposan kifosztották → Bár ezeket már a latin keresztények is kifosztották 204-ben amikor elfoglalták Konstantinápolyt

– A törökök azt mondták, hogy jó, épület, legyen belőle török templom, ahova minaretek is kellene, és megépítették a minareteket → Aztán a törökök a XV. században lemásolták, szóval van ennek egy török másolata is → Úgyhogy ezt a formát aztán használták

– A bizánci építészet sokfelé hatott, a görög építészetre is hatott → Amit viszont középen látunk, az a hatalmas tömb, Justinianus korabeli

– A hatalmas tömb közepén van egy kupola, körben nagyon sűrűn támpillérfélék, amik körbefutnak, és a támpillérfélék között íves átboltozások vannak, ott pedig ablakok nyílnak → Tehát egy ablakosorú vonul körbe a kupolának az alsó sávján

– Két oldalt, a nagy kupola mellé húzódva és azt két oldalt megtámasztva – tehát a két hosszanti oldalon – ott egy-egy félkupola jelenik meg → Itt is sűrűn alkalmazott támpillérek vannak és köztük ott vannak az ablakok

– A másik két hosszanti oldalon iszonyatos tömegű támpillérek jelennek meg (kettő), köztük hatalmas ív burkolódik át → Az ív alatt két egymás alatti szinten ablakok jelennek meg

» Ehhez a nagy kupolát két oldalról megtámasztó félkupolához, ugyancsak egy lépcsővel alacsonyabb szinten egy ugyancsak félkupolás rész támasztja meg a hosszanti oldalról a két végét, és az átellenes oldalon meg ott vannak ezek a nagy támpillérek

Alaprajz és keresztmetszet

– Látjuk, hogy ez félig gömb kupola, csak a külsőn – a kupolának az felső részét látjuk, az alsót nehezen lehet érzékelni, mert ott fut körbe az ablakosor, de ahhoz, hogy az ablakosor fölött a kupola statikailag biztosan boltozódjon minden ablakközbe oda kellett rakni a támpilléret

– Két oldalt, a hosszanti tengely mentén, egy-egy félkupolás épületrész támasztja meg a kupolát, a hosszanti tengellyel merőlegesen, pedig ott vannak azok a nagy támpillér tömbök, amelyeket kívülről látunk

– A két oldali félkupolás, félköríves alaprajzú teret további mellékfülkék bővítik, tulajdonképpen három-három, úgy, hogy a bejáratnál szembeni maga a főszentély és az ezzel szemben lévő szögletes, a főbejáratnak a fülkéje

» Úgyhogy ha az alaprajzra ránézünk úgy tűnik, mintha ez a kupola a levegőben lebegne, mintha ennek nem lenne alátámasztása és a belsőbe lépve is úgy tűnik, mintha ez a kupola fent lebegne egy fénykoszorú fölött → Mintha föntről alászálna ez a kupola, holott az egész épület másról nem szól, minthogy ez a kupola ott legyen fönt magasan és lebegni látszik → És ezt úgy oldották meg, hogy ezt a kupolát fönt a főtengely mentén két oldalról egy-egy mellék félkupolával támasztották meg és a mellékfélkupolákat meg a még alacsonyabb fülke építményekkel körbe véve szintén megtámasztották, egymás alá rendelve a félkupolás megoldásokat

» Ez olyan, mint a San Vitale csak van benne egy hossz tengely (egy hosszirány)

– A San Vitale-ban láttuk azt, hogy a központi nyolcszögű rész köré hét oldalról, köré, karéj szerűen vagy szírom szerűen fülkéket építenek, amelynek a hátfala is áttört, de van boltozata és a középső elemet, középső kupolát megtámasztják, itt ezt

széthúzzák → Széthúzzák ezt a kupolát tulajdonképpen és középre beraknak egy centrális motívumot, így aztán hossz tengelye is van, meg centrális is az épület

- A középtér egy tér, a nagykupola alá vonva, két mellékkupolával és az alacsonyabb kupolás fülkékkel bővített tér
- Az oldalsó, tehát a fő tengellyel párhuzamos oldalsó mellékhajó szerű és két szintes, merthogy karzatosan van kialakítva → Ez a karzat befordul a bejárat részhez is, még hozzá úgy, hogy a nártexnek az emeleti részét is bevonja a térképzésbe
- Bordás szerkezetű és merevítésű a kupola, tehát nem csak a támpillérek támasztják, hanem a bordák is merevítik
- Főnt török kori díszítés, a bordákon talán bizánci mozaik maradványok is megfigyelhetők
- A nagy szeráf ábrázolások bizánci eredetűek, tehát azokat megtartották a törökök, az összes többi figurális ábrázolást eltüntették → Vannak olyan mozaikok amelyeket csak lemeszeltek vagy levakoltak

» Az 1930-as években a Hagia Sophia-t múzeummá alakították és akkor lehetőség nyílt ezeknek a vakolatoknak és meszelés rétegeknek az eltávolítására, úgyhogy elég sok mozaik került elő, főleg a karzatokon főnt, meg az előcsarnoki részekben, Jézus és uralkodói ábrázolások, de ezek későbbiek, nem Justinianus korából származnak, hanem képrombolás utáni → Főnt és a főapsziszban sincs meg a Jézus ábrázolás

– A közeljövőben visszaalakították templommá, de ha igaz akkor nem festették le vagy meszelték le a mozaikokat, hanem csak eltakarták

- Nem egy székesegyház vagy egy templom, hanem a császári palotához csatlakozó udvari templom, ha tetszik a császárnak a magán kápolnája, mindenesetre a kereszténység legfontosabb ereklyéinek az őrzési helye → Krisztusnak a keresztjét, Máriának a köpenyét, a kenőkövet amelyik Krisztus holttestét megkenték, Jézusnak a tövis koronáját, a szöveget amelyekkel átütötték Jézus kezét és lábát, a lándzsát amelyikkel átszúrták Jézus oldalát, mindent

» Ezt a bizánci uralkodók mind begyűjtötték és ezeknek a nagyon fontos ereklyéknek a számára, egyfajta házi kápolnaként épül a Hagia Sophia → Ezeknek nagy részét egyébként nem őrizgették itt, amíg a törökök meg nem jelentek 1453-ban, ezeknek a nagy részét a nyugati keresztény seregek 1204-ben, amikor elfoglalják Bizáncot ki is fosztják

- A Hagia Sophia mozaikjai közül vannak amiket ismerünk, azok főnt a galériákon, meg a nártexben maradtak fent, mert azokat csak lemeszelték → De ezek későbbiek, tehát ezek ilyen XI. XII. XIII. századiak, nem Justinianus korabeliek

» A képrombolás előtti figurális mozaikoknak a nagy része ezeken a területeken nem is maradt fent, ami jó és fennmaradt azok Ravennában vannak

- Szóval a Hagia Sophia a Justinianus által a császári palotához épített császári kápolna, a kereszténység legfontosabb ereklyéinek, Krisztusnak és Máriához köthető ereklyéknek az őrzési helye → A nyugati seregek amikor 1204-ben kifosztják Bizáncot, akkor egy csomó testereklyét is megszereznek a nyugati világ számára

» Velencében például Keresztelő Szent János apjának a a múmiáját komplett egészében őrzik mind a mai napig – Ki van rá írva, ha elhisszük elhisszük, ha nem hisszük, nem hisszük

» Krisztus tövis koronájának a provenienciáját például 1204-ig lehet vissza vezetni, akkor a velenceiek szerzik meg → És a velenceiek eladják a francia királynak, ha igaz akkor egy tövist letörnek belőle és a franciák által megvásárolt korona számára pedig majd IX. Lajos (Szent Lajos) megépíti a Sainte-Chapelle kápolnát, tehát mint egy ereklye tartó kápolna, de az is egy uralkodói magánkápolna

Hagia Eirene templom – A Szent Béke temploma

- Szintén Justinianus korában épül és ez egy két kupolás épület, tehát ott is centrális elemekből építkezik (kép: szentély felőli rész)

- Ez is mind a mai napig meg van
- Van egy magasabb kupolája és a magasabb kupolának van még egy alacsonyabb kupolája, tehát két kupola követi egymást tulajdonképpen a szentély előtt → Tehát centrális elemekre építkeznek, de itt is van ezek szerint egy hosszanti irány
- Ez is téglából épül és a kupolának az ablakos megvilágítása esetén is, itt is ott vannak ezek a kis pillérek vagy törpepillérek, mint a Hagia Sophia esetében is pillérekre bízta a kupolának a megtámasztását

Agioi Apostoloi - Szent Apostolok temploma

- Ami viszont már nincs, de van róla rekonstrukciós alaprajz, az az Agioi Apostoloi, tehát a Szent Apostolok temploma
- A Szent Apostolok temploma, ami szintén Justinianus korában épül, tehát Justinianus az építtetője, és egyébként a saját mauzóleumát, temetkezési helyét ehhez a templomhoz csatlakoztatva építteti fel
  - » Feljegyezték egyébként, hogy a szarkofágját az 12 apostol szobrával vetette körül, tehát iza apostolos-ként, tehát apostolokhoz hasonlóként mutatva magát, sőt igazából nem is iza apostolosként, hanem Krisztusként jelenik meg középen, pontosabban Krisztus helytartójaként → A bizánci uralkodók egyébként valóban így tekintettek magukra
- A templom nincs meg → A templomot a törökök, ha minden igaz akkor a 1470-es években lebontották, ezt nem használták fel utána (lehet, hogy romos volt)
- Lehet róla tudni, hogy görög kereszt alaprajzú volt az épület és a görög kereszt szárainak az átmetsződéseiben is, meg a szárak fölött is egy-egy kupolát alkalmaztak, tehát ez egy öt kupolás épület volt
- A kupolák tartásában nagy pillércsokrok játszottak szerepet
- Ez az épület alaprajz, és nem csak az alaprajz, hanem nyilván az épület is lemásolásra került a velenceiek által az XI-XII. században
  - » Velence megint csak olyan terület, mint amilyen Ravenna volt, hogy bizánci fennhatóság alá tartozott, később az alól függetlenedik, de a bizánci előképek a művészükből nagyon sokáig jelen voltak
  - » A bizánci kapcsolatok nagyon sokáig élők voltak és a Bizánc örökébe való lépési szándék → Tehát Bizánc örökébe akart Velence is lépni minden áron, de sikerült is neki 1204-ben el is foglalja Bizáncot → Szóval ennek a törekvésnek a jegyében is úgy próbál fellépni, mint az új Bizánc →

San Marco templom

- Ennek az elérése érdekében a Velenceieknek az egyik legfontosabb temploma a San Marco templom, ami egyébként megint csak egy uralkodói magánkápolna
  - » Ez az uralkodó nem császár, nem velencei dinasztikus öröklési rend értelmében trónra került valamilyen uralkodó, hanem csak választott herceg, mert a velenceiek választották a dózsét, de akkor is az a dózsének a magán kápolnája
- A dózse a saját magán kápolnája számára, miután leég a második San Marco (az I. San Marco-t újjá építik Orseolo alatt → ez az Orseolo az a família akiből István utóda is való, Péter) és utána a III. San Marco épület az nem más választ előképként, mint a Konstantinápolyi Szent Apostolok templomát
  - » A Konstantinápolyi apostolok temploma Justinianus korában épül, tehát VI. század első fele, annak is a vége fele talán → Tehát 520 éves mintát vesznek alapul
    - » A középkorban egyébként ilyen dolog, hogy épületet átmásolni, hogy nekünk is meg legyen, nem ritka dolog → Tehát a Jeruzsálemi Szent Sír templomnak a másolatai a középkorban sokfelé ott vannak → Sőt, az is elképzelhető, hogy minden

valamiféle centrális épületet, legyen az három karéjos, vagy köralaprajzú, rotunda vagy bármi az valahogy a Jeruzsálemi templomra akar visszautalni
» Lehet, hogy ránézésre nem is hasonlít, de ha volt valami azonos számszerűség, utalhat egy ilyen dologra → Ez a velencei épület nem ilyen másolat, az az alaprajzot és a szerkezetet is átveszi → Nem csak hasonlítani akar, és akkor a szellemiség megvan és ez már az új Szent Apostolok templom → Hanem itt átvesz alaprajzot, szerkezetet, mindenfélét, persze a részleteket nem tudjuk összevetni, hogy mennyire hiteles

– Nem csak a velenceiek használták fel a bizánci előképet, hanem van másik előkép is, a Périgueux-i Saint Front alaprajza

» XII. századból való a templom, Franciaországban van

» Ott is megvan ez a görög kereszt alaprajz, megvan az öt kupolás szerkezet és áll ma is az épület

» Bizonyos részletei máshogy néznek ki, mint a Velencei San Marco, más a stílus, de alapvetően ez is a bizánci templomnak a lemásolásából származik

» A kupoladobok formája, a szentély megnyújtott formája, a nagy harangtorony szerepeltetése nyilván egy más stílus körben megvalósult példája az eredeti elképzelésnek → A velencei nem más stíluskör, hanem bizánci stíluskör, bizánci hatóterület a XI. században amikor megépül

San Marco alaprajz

– Görög kereszt alaprajz, a középső kupola egy kicsit nagyobb és a szarak fölött pedig ott van a további négy kupola

– Azt látjuk, – és ez meg van a francia példában is – hogy a kupola teret, vagyis a keresztcsárat szegélyezve itt is megvannak az orozatos épületrészek, amely alatt egy vagy két szinten ablakokat alkalmaztak → Ezek a szarakban alkalmazott mellék terek fölött tetők

» Tehát a keresztcsárnak csak a közepe fölött van kupola és kétoldalt, meg a bejárati oldalon, meg a következő kupolával való találkozást megelőzően van egy sáv és ez körbeveszi a keresztcsárákat → De nem teljesen, mert vannak részek amiket beépítettek, a szentély három apszisosan van kiképezve, de lehetséges, hogy ez a rész örökség az Orseolo -féle templomból, tehát megtartották a szentély rész alaprajzi formáját, de a többi nem

– Szóval a kupolákat mellékterek veszik körbe, amelyek a kupolát tartó pillér szerkezetnek a szélességében lettek kialakítva → Tehát nem egy nagy pillér tömböt építettek, hanem a pillért kisebb egységekből állították össze, úgy, hogy a kisebb egységek között el lehet sétálni

» Olyan mintha ott mellékhajók lennének

» Vannak olyan leírások, hogy a szarak háromhajósak, de nem háromhajósak → Kupolásak, de a kupolát tartó pillérszerkezetnek a szélességében el lehet sétálni

– Tényleg mintha mellékhajók lennének, de nem mellékhajók, mert itt nem hajós vagy bazilikális szerkezetéről van szó, hanem egy görög kereszt alaprajzú kupolákkal fedett épületről

» Tehát a pillérszerkezet szélességében kialakított melléktereket két szintesen alakították ki

» Ha igaz eredetileg a régi bizánci Apostolok templomában, tehát volt benne fönt egy karzat és ezen a karzaton körbe lehetett sétálni

– A San Marco-ban nincs karzat, hogy miért nincs karzat azon lehet spekulálni, lehet, hogy volt, de utána kibontották

» Viszont egy karzat nagyon fontos merevítő szerkezeti elem, ha egyszer megépítik, akkor nem célszerű kiszedni, mert statikai és szerkezeti problémák lehetnek belőle → Úgyhogy valószínűleg kőből, téglából ide nem épült karzat, de hogy volt e valami fa szerkezetű karzat, annak a nyomait nem lehet látni, mert a falakat mindenütt mozaik borítja

– De az biztos, hogy itt ugye oszlopsor állt és az oszlopsor fölött és a pillérszerkezet emeleti részén a mai napig megvan egy keskeny körüljáró → Nem matróneum, de a személyzet akár, használhatja

- Karzat egyedül a nyugati bejárat fölött van, méghozzá úgy megoldva, hogy az előcsarnoki tér is be van vonva → Tehát az előcsarnok felső része be van vonva a felső karzat szinten a tér alakításba, de oldal felé nem voltak ilyen karzatok
  - » Az Apostolok templomában nem tudjuk ott se, hogy volt e karzat
- De Bizáncban eddig még nem láttunk olyan templomot, ami ilyen centrális elemekből építkezik, hogy ne lett volna karzat → Úgyhogy szépen átveszik az alaprajzot és a szerkezetet Velencében, ha volt karzat akkor azt úgy tűnik nem vették át
  - » De bármennyire is Bizánc vonzáskörzetébe tartozik Velence, de Velence a velencei patriarcha alá tartozik → A velencei patriarchátust viszonylag később hozzák létre és ha igaz eredetileg Velence az Aquileiai egyházhhoz tartozott → És ez nem bizánci, hanem nyugati, tehát katolikus
- Ma a San Marco tényleg székesegyház, tehát a velencei főpap beköltözött
  - » Miután Napóleon átrajzolta Európa térképét a velencei köztársaságot is felszámolva az egyházi dolgokat is átalakították → Nincs dózse, nem kell, hogy már házi kápolnáik legyenek, jó lenne, ha a velencei főpap beköltözne Velencébe
    - Hol legyen a székesegyháza? Legyen a San Marco-ban → Úgyhogy Velencének főpapja bent Velencében 1804-től van, addig ez nem volt székesegyház, hanem magán kápolna volt a dózséknak
- Ezek szerint meg tudták úgy oldani a statikát, hogy nem tettek bele karzatot → Könnyedebb lett a szerkezet, könnyedebb a hatás, lehet, hogy az is szerepet játszott, hogy Velence kis szigetekre és cölöpös alépitményekre épült
  - » A San Marco egy része is cölöpökön áll, lehet, hogy itt az építés technikát e miatt is módosítani kellett
- A régi templomból talán a szentély rész, vagyis a keleti rész megmaradt, Orseolo templomából és a szentély előtti görög kereszt szár alatt van még egy altemplom is
  - » Valószínű, hogy ez az altemplom is örökség a régi templomból → A falvastagságból fülkéket is kialakítottak, lehet, hogy az is az első templomból maradt → Viszont az összes többi rész, valamint az előcsarnok, amely a nyugati szárát körülveszi a bizáncias tervek alapján készült, de úgy, hogy az előcsarnoknak a déli szárnyát leválasztották az előcsarnoki térből és itt van a kincstár és a battistero
    - » A San Marcoban van temetkezés is, kint az előcsarnokban, de egyébként a dózsék végül mégsem ide temetkeznek
- 1063-ban kezdik építeni, az egész XII. században építkeznek és még később is, szóval ez egy hosszú folyamat
  - » 1063 már a romanika hajnala → Tehát a román korban vagyunk már az európai nyugaton, de ez nem román, hanem bizánci
  - » A romanika és a bizánci művészet a XI. és XII. században kortársak
  - » A bizánci művészet majd a gótikának is kortársa lesz a XII. században
- Ha megnézzük a felépítményt akkor ez bent van Velence közepén, tőle délre helyezkedik el a dózse palota – jelen formájában persze későbbi, mint maga a San Marco templom, de a dózse palota elődje az eleve itt volt a San Marcohoz építve
- Amit a homlokzaton látunk az egy öt kapus megoldás
  - » A középső kapu a kupolás résznek a szélességében jelenik meg, a mellékkapuk pedig a mellékterek szélességében, az oldalsók meg az előcsarnokok (beépített előcsarnokok) szélességében jelennek meg
  - » A ötkapus rendszernek az ívei az emeleti részen megismétlődnek, ez is az eredeti koncepció, bizáncias stílusú részei → De ami e fölött van, fiatorony, szobor, stb., majd a gótika fogja hozzá tenni a XIV. században → Az már nem Bizánc ami az oromzatokon megjelenik az már mind gótika, de maguk az ívek és az öt kapus rendszer az eredetinek a részei
- Az előcsarnoknak a kiképzése a XIII. századra áthúzódik

» A XIII. század legelején, amikor Bizáncot kifosztják, minden ami mozdítható volt azt elviszik a nyugati lovagok (főleg a velenceiek)

– A velenceiek azt mondták, hogy ők az új Bizánc, de nekik nemcsak ereklyék kellene – és ha már itt van az épület, megépítettük az előző két évszázadban – nekünk más is kell

» Minden mozdítható, oszloptörzs és oszlopfő nekünk kell, úgyhogy az előcsarnokot teljesen körbevéve, Konstantinápolyból zsákmányolt bizánci épületekből kiemelt, kimetszett vagy azok romjaiból elhozott oszloptörzsekből építették fel → Nemcsak törzsekből hanem fejezetekből és minden -féle szobrászati, kőfaragói elemekből is

» És mint hadizsákmányt és a kontinuitást jelentő anyagot, tulajdonképpen ereklyét beépítették a saját épületükbe → Ez a gondolat nem új, tehát, hogy az építőelemek valamiféle kontinuitást biztosítanak nem csak épület számára, hanem intézmény számára, azt nem a velenceiek találják ki, hanem a karoling uralkodók, Nagy Károly az Aacheni palotakápolnán → Tehát az épület rész, épület anyag az nemcsak épület és reprezentációs kontinuitást, hanem intézmény kontinuitást is hitelesíthet

„Ez olyan, mintha alapítanék én most egy egyetemet Dunaszerdahelyen képzőművészeti karral, zeneművészetivel. És hogy legyen hitelessége, innen Pécsről elvinnék zsolnai díszítő elemeket, meg ezt az ajtószárnyat is elviszem, mert nekem jó zsákmány is, meg be tudom építeni nem kell újat csinálni, de bizonyítom, hogy az egyetem az innen ment. Anyagában hiteles lesz, ugyan azt csináljuk ott és ugyan azt folytatom és engem, mint intézményt is hitelesít.” – A Tanár Úr konstrukciója saját egyetem alapításához

» Először csak tervet hoznak, meg építész hoznak, későbbi épületanyagot is hoznak és ahhoz megépítik tulajdonképpen ezt az előcsarnokot → Sőt az a négy bronz ló, ami a bejárat fölött van (ma már csak másolatban, az eredetik bent vannak) azokat is valószínűleg Bizáncból zsákmányolták

» Az tényleg zsákmány, nem építészeti anyag, nem ereklye → Valószínűleg egy császárkor quadriga lovairól van szó, valami diadalívnek a tetejéről szedhették le

» Pillér szerkezetet is hoztak, azt nem építették be, hanem a déli homlokzat előtt van

– A templomot mozaikkal díszítik belül és részben kívül is

– A kapuk félköríves fülkékhez tartoznak, a fülkék oldalát oszlopokból és fejezetekből rakták ki → A boltozatukra pedig mozaikot készítettek

» A bal oldali első kapunak a mozaikja a XIII. század elején készülhetett a többi a későbbiekben cserélni kellett, tehát az összes többi kapu fölött már nem eredeti a mozaik, régi, de nem eredeti

– Tehát minden kapu egy félköríves alaprajzú, negyedgömb boltozattal fedett fülkéből nyílik, de ezek a mozaikok amik itt vannak később újították fel, lecserélték őket → A baloldali első kapu az az előcsarnok építési korából XIII. századból származik és megmutatja azt, hogy ez a templom homlokzat abban az állapotában, ahol az ívek fölött még nem voltak ott azok a gótikus elemek

» A négy bronz ló már ott van

» Középen egy Krisztus mozaik volt eredetileg → Krisztus félalakos mozaik és egy ünnepi szertartást látunk egyébként

» Ez a sok nép azért van itt, mert azt mutatja, hogy a 800-as években a velenceiek megszerezték Szent Márknak a komplett testereklyéjét

– Szent Márk a négy evangélista egyike, Egyiptomban halt meg és Egyiptomban volt a sírja, és a velenceiek, amikor Egyiptomot elfoglalták az arabok, akkor úgy gondolták, hogy megszerzik ezt az ereklyét → Az arabok nem engedték volna ki egyébként, hanem a velencei kereskedők a múmiát

magát disznóhús közé rejtették (amit az arabok nagyon nem szeretnek, ránéznek és rosszul vannak) → Úgyhogy kérdezték a vámon, hogy:

– Mit visztek?

A velencei kereskedő:

– Ó, csak disznóhúst

→ Nem túrtak bele, pedig ott volt a Szent Márk → És innentől kezdve Szent Márk lett a városnak és a velencei köztársaságnak a fő védőszentje, úgyhogy ennek az uralkodói dózse magán kápolnának nagyon fontos ereklyét szereztek

» És Szent Márk holttestének a templomba való beszállítását mutatja tulajdonképpen ez a mozaik

» Valószínűleg itt a homlokzati mozaikok Szent Márk életéhez kötődő ikonográfiákra épültek – ez az egy maradt fent XIII. századi állapotában

– A belsőben is mozaikok vannak

– A lábazati részen márványborítás, de a felső részeket mozaikok borítják XII. XIII. századból jórészt, de vannak későbbiek is, és itt minden felületre kiterjed

» Tehát megmutatja, hogy a bizánci, görög kereszt alaprajzú, öt kupolás templom típus, az hogyan néz ki, úgy, hogy nincs egy része lemeszelve, leverve meg lekaparva → Ami hibás volt azt persze a későbbi századokban kijavították, úgyhogy reneszánsz kori mozaikok is vannak – ami egy nagyon speciális dolog, de műfajhoz a velenceiek ragaszkodtak

– Oldalt a kupolák közötti átvezető szakaszokat, mellészakaszok dongaboltozatosak és látjuk azt, hogy a pillér szerkezet tényleg lábakon áll és két szintes, csak mögötte nincs apszis, hanem ez a keskeny átjáró vagy körüljáró van

– Azt látjuk, hogy a kupoláknak a vállvonala fölött itt is ablakosorú van, tehát ez a Hagia Sophia elrendezése → A különbség az, hogy ezek kisebb kupolák és nem erősítették bordákkal, tehát félgömb felület, de az alsó részen körbefut az ablaksor

Érdeemes a francia emlékekkel kapcsolatban még egy lábjegyzetet tenni → A Poitiers Notre Dame la Grande (homlokzataról egy kép)

– Egy hajós a szerkezete és a hajó fölött végig kupolasor jelenik meg

– Nem Bizánc, de bizánci művészetnek a hatása vagy ható területként jelenik meg

– Ilyen hosszanti tér fölött elhelyezett kupola sor van a Poitiers Notre Dame, a Fontainebleau-i templom (???) és Angoulême székesegyházon → De ez már mind a romanikához tartozik, bizánci hatás

» Más szerkezethez alkalmazva vagy boltozati formaként vagy megoldásként tekintve rá, de alkalmazzák

Ephesus-i St. John - Szent János templom

– Justinianus korában fejezik be, nem az első épület, a korábbi épületet görög kereszt alaprajzon tervezik, de másféle szerkezetet építenek

Alaprajz

– Régi épület: (feketével jelölt)

» Van egy három hajós bazilika, van egy előcsarnok, van egy speciális – talán külön épületrészként kezelt – négyzeti rész, és a mögött van még egy öthajós szentély, meg háromhajós keresztház szárjai vannak

» Tehát ez az eredeti templom a 400-as évekből

– Justinianus korában megépített épület: (szaggatott vonallal jelölt)

» Tehát sokkal szélesebb és egy kicsit hosszabb is lesz a templom amit ide építenek

- » És nem pillérekkel vagy oszlopokkal tagolt bazilika elemekből építik meg a négyezeti tér körül a keresztszárakat, hanem nagy pilléreket építenek és a pillérek fölött kupolákat építenek
  - » Ez nem is öt kupolás, hanem hat kupolás, mert ezt a hajós részt megtartják → Tehát nyugat felé a görög kereszt meg van toldva és így latin kereszt formájú lesz
  - » A kupolák megint csak olyan lábakon állnak, mint a velenceiek → Tehát a kupolatér mögött van egy melléktér és ott el lehet menni
- » Előtte még egy előcsarnokot is létrehozna
- » Az északi oldalon meg a császár korból ismert alaprajzi rendszer szerint egy mauzóleumot is létrehozna 565-ben fejezik be az épületet ha igaz
- » Nincs meg, romjai vannak, de a felépítmény csak rekonstrukciós rajzon maradt meg
- » A hajórész fölött kettő kupola, a szárak fölött egy-egy (Az előcsarnok fölött is vannak kis kupolák, de az nem olyan rendszernek számít)
- » Itt külső támpilléreket rekonstruálnak → Tehát ezeknek a pilléreknek az oldalnyomását támpillérekkel és támívekkel lehetett megoldani
  - A Hagia Sophia-n is már vannak ilyenek, de ott csak fönt a középső kupolánál van, itt az egész szerkezetet ilyenekkel próbálták meg körülvenni

Qal'at Sim'an Simeon – Szent Simeon templom

- A Szent Simeon templom is valami hasonló alaprajzi és felépítményi rendszert mutathatott, mint a régi Ephesus-i Szent János templom
- Volt egy középső része, ez nyolc szögű volt és ehhez a nyolcszögű részhez négy oldalról egy-egy háromhajós bazilika szarát tapasztottak hozzá → Ennek egyébként majd megint csak a román korban lesz folytatója, ha igaz, akkor a Pisai Székesegyház → Az egy ilyen típusú épület mintájára épült
  - » Ez a Szent Simeon ez nem a Szent Simeon aki Jézus bemutatásában megjelenve szokott szerepelni, zsidó főpap, aki a körülmetélést végzi
  - » Ez a személy egy oszloplakó szent volt
    - Bizánci egyháztörténetből tudjuk, hogy voltak olyan szerzetes remeték, akik egy-egy oszlop tetején élték le az életüket → Tehát nem kolostorba, vagy barlangba, vagy pusztába elvonulva, hanem egy-egy oszlop tetejére kúsztak fel és ott élték le a szent életüket
      - » Sőt az első ikonábrázolások a VI. században ilyen oszlopszenteket ábrázoltak
    - Ha igaz, az az oktagon ami ott van középen egy ilyen oszlop, Szent Simeon oszlopa köré épült
- Ennek a templomnak is csak romjai maradtak meg
- Elég hiteles a rekonstrukció, mert jelentős magasságig megvan ez az épület

Thessaloniki Hagios Demetrios – Szent Demeter templom

- A centrális elemeket használó épülettípusok mellett van még egy bazilikális szerkezetet továbbvivő bizánci épület
- 1917-ben volt ott egy tűzvész, tehát a templomot újjá építették, szóval amit ma ott látunk az nagyrészt rekonstrukció → Ez a templom Thessaloniki-ben van és Hagios Demetrios templom
- Van egy fő hajója, meg van egy kereszthajója
- A főhajó mellett van két mellékhajó
- A keresztterek úgy vannak kialakítva, mintha két hajósak lennének → Tehát valószínűleg itt valamiféle körüljárót akartak a szentély körül létrehozni
- Előcsarnoka van
- A szentély pedig félköríves és oszloposan áttört a hátfal

(kép a keleti részről) – Maga a szentély, a kereszthajó külső szakasza és a kereszthajó magasabb szakaszai emelkednek itt ki, a főhajó oromfala és a vége

A belsőben ez úgy néz ki:

- Oszloposan áttört, ablakkoszorúval vagy összefüggő ablaksávval kiképzett főszentély
- És azt látjuk, hogy a belső mellékhajó fölött karzatot képeztek ki → Tehát a matróneum, az asszonyok számára tartott hely, a hosszanti templomokban is megvan, kiképzésre kerül, oly módon, hogy a mellékhajó tér fölé kerül
- A nyugati előcsarnok terét a kompozícióba bevonva ez is három oldalról, a főhajó teret körülvevő szerkezetet alkot
- A kereszthajóba ez a karzat tér szintén befordul
- A hosszanti terek fölül a bizánciak ebben az időben – hacsak nem kupolákat (Ephesus-i Szent János templom) – nem raknak boltozatot, tehát nyitott a fedélszék
  - » Ezt összevetve Ravennai hosszanti elrendezésű templomokkal, (például a Sant'Apollinare Nuovo és a Sant'Apollinare in Classe templom) a régi rómaiaknak a bazilikális típusát viszik tovább és azokra nem volt jellemző a karzat → Maga Róma városában – persze előfordult néha – sem jellemző egyébként a karzat → Tehát a bizánci építészetéhez kell sorolni a hosszanti elrendezésű, bazilikális elrendezésű templomok karzatos változatát is, ilyen a Thessaloniki Szent Demeter templom

Milánói San Lorenzo – Szent Lőrinc templom

- V. – VI. századra mondják, Nagy Konstantin századára is előfordult már, hogy datálták, tehát Nagy Konstantin és Justinianus kora között ingadozik
  - Az épület még megvan, de a késő reneszánszban, barokkban elég sok szerkezeti elemet kicseréltek benne
    - » Az alaprajzot nem bántották, úgyhogy az alaprajz az jó és hiteles
  - Itt megint csak ezt a két térrétegűséget látjuk
    - » Van egy középső rész ami kupolával fedett, ez négyzetes, úgyhogy ezt négy oldalról bővítik olyan áttört hátfalú fülkék, mint amik például a San Vitale-ban vagy a Hagia Sophia-ban vannak → Csak itt egy négyszög körül jelennek meg ezek a fülkék
  - Mögötte itt is körüljáró van, és a körüljáró itt is két szintes
    - » Itt ami más, hogy saroktereket hoztak létre, amire a romanikában majd harangtornyokat építenek
  - Három oldalról mauzóleum jellegű épületek csatlakoznak a nagy épület tömbhöz
    - » Közülük a Sant'Aquilino-kápolna, nyolcszögű, nyolc fülkével bővített, a régi egészen a Diocletianus korától eredeztethető, sőt még korábban eredeztethető római mauzóleum típusból származik
  - Előcsarnok van előtte és egy átriumos előudvar
  - A központi négyzetből négy irányban fülkék indulnak, azok karzatos, emeletes kialakításúak áttört hátfalakkal → Ez a szerkezet és kő borítás mind új kori, késő reneszánsz, de valószínűleg egy eredetinek a megújítása
    - » A hátlap sorok nem biztos, hogy itt voltak, mindenesetre ezeknek köszönhetően megy át nyolcszögbe, tehát valami formában mégiscsak létezniük kellett, csak nem ebben a stílusban
  - Ez sokkal nagyobb, mint San Vitale épülete
- (Úgyhogy, ha a San Vitale-t Justinianus korára tesszük és azt mondjuk, hogy ott van Konstantinápolyban az előkép, meg a rokon – ennek azért a felépítmény stílusa teljesen más – akkor azért érdemes a Ravennához sokkal közelebb lévő Milánót is megnézni. Annál is inkább, mert Milánó is nyugati császári központ és Ravennában nem csak a bizánci uralom, hanem ezek a nyugati hagyományok is érvényesülnek. Ha így spekulálunk akkor időben nem helyezhetjük nagyon messzire a San Vitale-tól. Tehát Nagy Konstantin korába semmiképpen nem lehetne tenni, hanem

akkor mikorra? Hát valószínűleg valahova a San Vitale-t megelőzően. A gótok ilyen nem építenek. A Galla Placidia-val kapcsolatban Milánóba ilyen tevékenységet nem feltételezhetünk. Úgyhogy itt a birodalmat ketté osztó Nagy Theodosius kora vagy közvetlenül a 300-as évek vége. Ha ez így van, akkor az amit Ravennában látunk és amit a Hagia Sophia-ban is látunk az nem színtiszta kelet-bizánci dolog, hanem abban ott vannak a római császár kori építészeti maradványok. De ez csak spekuláció. Az alaprajz jó, de a felépítményben sok mindent kicseréltek, de úgy tűnik, hogy ugyanolyanra cseréltek ki mint amilyen volt.)

Karoling kor

– A 600-as évek után a 700-as évek utolsó harmada → Amikor a meroving dinasztiát követő karolingok a nyugati világban egy uralkodó alatt egyesíti a mai Franciaországi területeket, a mai Németországi területeket egészen Ausztriáig és Itália nagy részét is → Egy uralkodó kezébe kerül, ez az uralkodó Nagy Károly → És ezzel a nagy egyesítési sikerrel, Nagy Károlyt 800-ban császárrá koronázzák, tehát újra lesz nyugaton császár

– 476-ban a Ravennába betörő herulok az utolsó nyugat-római császárt leverik a trónjáról → Újat nem ültettek a helyére, így ő lett az utolsó nyugat-római császár

» Persze keletről a császári birodalom teljes területének a helyreállítására többször tettek kísérletet, leginkább ez – Belizárnak köszönhetően – Justinianus-nak sikerült → De utána a Justinianusi hódítás, mármint a nyugati hódítás és a birodalom egységesítési kísérletnek az eredményei leolvadtak

» Úgyhogy a nyugati területeken különböző utódállamok erősödtek meg → És az utódállamok közül a meroving országalakulatból kinövő karolingok lesznek azok a legerősebbek, akik tulajdonképpen a mai Németország, Itália és Francia területeknek a nagy részét egy kézben – tehát a régi Gallia, régi Itália és egyéb provinciáknak a területét – összefogva egy erős királyságot (keresztény királyságot) hoznak létre

» Közülük, tehát a karoling dinasztiából Nagy Károly 800-ban Rómában a pápával (III. Leo pápa) császárrá koronáztatta magát 800-ban, a karoling uralkodó ismét felveszi a császári címet → Az így létrejövő államalakulatot vagy formációt szokás úgy hívni, hogy karoling császárság

– Nagy Károly 814-ben halt meg, őt fia követte (I. (Jámbor) Lajos), aki 840-ben halt meg és az ő fiai (I. Lothár, II. (Kopasz) Károly, II. (Német) Lajos) a verduni szerződésben 843-ban a birodalmat három részre osztották fel (Ez a leszármazási ábra tulajdonképpen a császári cím öröklődését mutatja egészen Kövér Károlyig, aki 888-ban halt meg)

» Károlyé lesz az a terület, ami nagyjából a mai Franciaország területének felel meg Tehát Neustria, Burgundia, Aquitánia

» A középső rész lett Lotharé és Lothár az aki a császári címet is megörökölte → Ez a mai német területektől, Strasbourg vonalában fut le, a dél-francia Provence is ehhez a területhez tartozott, meg a Milánó környéki Lombardia is, meg a mai Vene terület és a mai Szlovéniának és Isztriának is területei, és Itáliában is bizonyos területek

» És Lajosé a német területeknek a keleti részei, a mai Cseh ország, és még a Duna vonalán az a terület, ami Ausztria, Szlovénia, meg egy kicsi Nyugat-Magyarország is

(A Nyugati Frank Királyság ura II. Kopasz Károly, aki a nyugati területek felett uralkodhatott – ezekből alakul ki majd Franciaország, amely a France tartományról kapta a nevét.

A Keleti Frank Királyság ura Német Lajos - uralmát Bajorországban alapozta meg, a keleti tartományok ura lett – amelyek a későbbi Német-római Birodalom, és végső soron a modern Németország alapjául szolgáltak majd. Lajos 828-ban felszámolta Pannonia kettéosztottságát, a tartomány új neve Regio Pannonia lett. Ekkor alakult meg a Burgundi Hercegség is.

Lotaringia ura I. Lothár, aki a császári címet is örökli - uralma Itália északi részére terjedt ki. Ő kapta meg a birodalom középső részeit (a későbbi Németalföldet, Lotaringiát, Elzászt, Provence-ot.)

- Tehát három nagyobb egységre tagolódik majd szét a Karoling birodalom 843-után
- Tehát nyugaton újra van császár, Rómában koronáztatja magát, úgy ahogy a régi Római császárok is → Viszont nem teszi át a székhelyét Rómába és nem is itt keres magának Itáliai székhelyet
  - Nem azt mondja, hogy: „Hát Rómában fejeződött be valami, azt én most Rómában folytatom.” → Hát nem is Rómában fejeződött be, hanem igazából Ravennában fejeződött be → De nem is Ravennában akarja folytatni, meg nem is Milánóban akarja folytatni, holott Milánónak is megvoltak a császári hagyományai → Hanem azt mondja, hogy ő a saját őseinek a területein akarja folytatni, fent északon
    - » Mai Köln mellett található Aachen városa
- Ő a fő székhelyét Aachenben képezte ki
- Aachenben palotát és palotakápolnát építtet magának
  - » A palotának bizonyos részeit ásatásoknak köszönhetően valamennyire lehet ismerni → Nagy aulák, császári fogadótermek és hasonlóknak a nyomaira bukkantak a régészek
  - » Míg az együtteshez tartozó palotakápolna fennáll és még hozzá igen jó állapotban →

Aachen-i palotakápolna

- Az a helyzet, hogy igazából a felső részein, meg a szentélyén történtek módosítások
  - » Tehát az alsó tömb rész karoling kori, a nagy gótikus épületrész tulajdonképpen a karoling épülethez hozzáakott új, gótikus szentély, XIV. századi épület
    - Egy hatalmas szentély amit hozzátoldottak
    - A lefedés az oromzatokkal, bordás formákkal az is későbbi, tehát az sem karoling
    - A bejáraton is történt átalakítás

Az alaprajzon így valahogy néz ki:

- A fekete az a karoling kori, az összes többi pedig későbbi hozzáépítés (főleg gótikus)
- A karoling, vagyis Nagy Károly korabeli egy centrális épület, amely kívül 16 szögre szerkesztett, belül pedig 8 szögre szerkesztett
  - » Ez a belső nyolcszög úgy jön létre, hogy a térben nyolc pillért helyeztek el és a pillérek között van egy magasabb boltozattal fedett kupola tér és a körül pedig körben, egymás fölötti két szinten van körüljáró
  - » Van földszinti körüljáró meg van egy emeleti karzat → Ez egy szokásos megoldás a késő római, korai keresztény építészetben, meg a bizánci építészetben vannak ilyen típusú példák
    - » Ami ehhez a megoldáshoz legközelebb áll az ott van Ravennában, a San Vitale templom, meg annak a párja a Agios Sergius és Bacchus templom
    - » Az eredete Nagy Konstantin uralma körül van, a Santa Costanza az egyik első példa lehet, ahol a közép térbe bevont szabadon álló kettős oszlopok tartják a felső részt és van körülötte egy körüljáró → De az persze nem emeletes
    - » Meg olyan -féle ami emlékezteti a szemlélőt a Jeruzsálemi Szent-Sír templomra, ahol megint csak van egy központi rész és a körül pedig ott vannak a kétszintes körüljárók → Szóval ez egy szokásos, nem ritka építészeti megoldás
      - » De ezek a példák mind sokkal korábban vannak → Ezek nem a kortárs vagy korabeli építészetnek, vagy barbár építészetnek a példányai, hanem ezek római császár kori építészeti emlékek
      - » Források utalnak arra, hogy Nagy Károlyéknak ez volt a célja, hogy itt nem csak a Római Birodalmat renoválják politikailag, hanem azzal együtt a római művészetet is újra napfényre hozzák → Pontosabban a római művészet segítségével hitelesítsék a hatalmukat vagy a római művészet segítségével mutassák azt, hogy itt tulajdonképpen ők az örökösök, tehát a karolingok a Római Birodalomnak az örökösei

» És igazából itt valamiféle kontinuitás is van, amit a rómaiak annak idején otthagytak és abbahagytak azt mi most karolingok folytatjuk → Földrajzilag nem ugyanott, illetve ha a birodalom területét nézzük, akkor földrajzilag részben ugyanott, de a központ az nem ugyanott lesz

» A források arról szólnak, hogy Nagy Károlyék Ravennából szállítatnak oszloptörzseket Aachen-be → Persze mindenki mondhatja, hogy Rómában is van egy csomó példa, régi római bazilikákból, épületekből egy-egy új és újabb építkezés alkalmával kiszedik az oszloptörzseket, hiszen az készen van, nem kell újakat esztergáltatni → Fölállítják, ha kell megtoldják, ha kell levágnak belőle, fejezetet is találnak hozzá → Nem kell vele vacakolni, mint az előregyártott ház elemeknél, gyorsan meg lehet építeni házat, templomot

» Hát ha ott van szomszéd telken az épület amiből márvány oszlopokat lehet könnyű szerrel kitermelni vagy kiemelni, akkor ez rendben van

» Ha ott van ez az oszlopokkal szép dúsan megrakott épület rom három telekkel odébb, vagy két várossal odébb, vagy nyolc várossal odébb még akkor is rendben van

» Na de azért lent Róma és fönt Köln mellett Aachen azért az jelentős különbség → Tehát csak azért, hogy épület anyagot szerezzen és ne kelljen a helyszínen azzal vacakolni kicsi motivációt jelenthetett → Nem azért kellett a Ravennai épület anyag, mert közelebb nem találtak, hanem azért, hogy ez építészeti anyagban is kontinuitás legyen a dolog

» Tehát a kontinuitásra törekedtek és úgy gondolták, hogy az anyag is képvisel ilyen típusú tulajdonságot, kontinuitást mutat → És azzal, hogy át telepítik, mint valami ereklyét, Ravennából az építészeti elemeket, azzal áttelepítik magát a Ravennai császári művészetet is, és az által olyan hiteles épületet hoznak létre, mintha a császárok építették volna → Úgyhogy megépítik maguknak azt, ami Ravennában is meg volt építve

» Jó de azért Ravenna, azt ne felejtjük el, hogy amikor megépül a San Vitale templom, az Ravenna harmadik művészeti korszaka → Ez a harmadik művészeti korszak már a gótok után jön, és ez már a bizánci korszak, és a San Vitale egyébként is bizáncias összefüggéseket mutat → Tehát itt lényegében lehet, hogy Eclesius püspök kezdi, de Maximianus érsek alatt szentelik fel, de azért mégis csak Bizánc, meg Justinianus képe van ott, aki kelet római, tehát bizánci császár

– Igen, de a bizánci uralkodók nem azt mondták, hogy „Én csak bizánci uralkodó vagyok, fél birodalomnak a császára”, hanem azt mondták „Én vagyok a Római császár”

– A magyar koronán, pontosabban a Corona Graeca-n is, tehát a görög korona részen is római császárnak mondják magukat a bizánci uralkodók → Tehát nyilván ez nyugatról is úgy nézett ki, ők voltak a császárok

→ Most hogy Bizáncban tartotta a székhelyét és nem volt az egész régi birodalomra kiterjedő politikai, katonai hatalma, hát az az ő baja volt, de attól császár volt → Úgyhogy ők nem nézték ezeket a megkülönböztetéseket, hogy keleti vagy bizánci vagy stb., a császár az császár → De azért nem felejtették el, hogy voltak nyugaton is császárok és ezeknek a nyugati császároknak a területét ők most megszerezték →

Dehát az nem jelenti azt, hogy ők nem gondolták, hogy akár egész területen császárok lehetnének → Mint ahogy a bizánciak is féltékeny szemmel nézték, a nyugati császári részek megerősödését

– Mi lesz, ha majd valaki valamikor Nagy Konstantin módjára a császárságokat egyesíteni akarja? Nem biztos, hogy abból mi jól fogunk kijönni, gondolták keleten is nyugaton is → Innentől kezdve ez a történet folyamatos → Voltak közeledések, III. Ottó korában a leglátványosabb és betetőző házassággal is megpecsételt szövetségkeresés → De általában nem jó szemmel nézték egymást

– Szóval itt császári módra, a császárok mintájára, azokat követve, hiteles építészeti formákban és építészeti anyagban is hitelesen építkeznek Nagy Károly → Úgyhogy nemcsak a márvány törzsek, hanem az építészeti ötlet is Ravennából jön

» De nem egészen úgy csinálják, nem másolják le → Tehát nem olyan típusú másolásról van szó, amilyen típusú másolásról Velence esetében volt szó, a San Marco templom harmadik épületén, hogy a Konstantinápolyi Szent Apostolok templomának a megoldásait átveszik → Itt azért módosítanak

» Az alapforma, a típus az az ami Ravennában a San Vitale-n jelenik meg, de itt a típushoz mást is hozzátesznek

» Egyrészt itt a szentély – nem feketével van, de nem is szürkével van, mert a szentélyt amikor a nagy szentélyt megépítik, akkor a régi szentélyt lebontják

– A régi szentély szögletes volt, négyszögletes alaprajzot mutatott és egymás fölött két szinten volt kiképezve → Tehát tulajdonképpen a körüljárót teljes egészében körbevezették lent is, meg a karzat szinten is → Úgyhogy a földszintnek is, meg az emeletnek is volt egy-egy négyszögletes alaprajzú szentélye → Vagyis a szentély is emeletes volt, fent is volt, meg lent is volt szentély

» Ilyen Ravennában nincs, Ravennában a körüljárók megszakadnak, akkor jön a nagy presbitérium és onnan jön a szentélytér és mindenféle melléképületek is vannak kétoldalt, ha azok a téralakításban nem játszanak szerepet

» Itt se melléképület, se semmi bonyodalom nincs, két szintre van osztva a szentély

– A nyugati rész máshogy van

» A nyugati rész Ravennában van egy hosszú, ferdén elhelyezett nátrex, előcsarnok apszisokkal a végén, lépcsőtornyokkal, ami az emeleti közlekedést biztosítja → Lépcsőtorny itt is van

– Az előcsarnok az egy nyitott, kis négyszögletes előcsarnok – később befalazzák ezt az előcsarnokot, eredetileg ez nyitott volt a földszinten → Tehát eredetileg ez egy nyitott előcsarnok volt, azon keresztül lehet a földszintre bejutni és a csigalépcsőkön pedig fel lehet menni ennek az emeletére, az emeleten viszont már zárt volt És az császári oratóriumként funkcionált

» A császárnak a trónusát itt állították fel, ugyanis volt olyan feltételezés, hogy ez egy császári karzat, a honnan a császár a szemben lévő szentélyben folyó miseáldozatot követhette figyelemmel

» De úgy tűnik, hogy ez nem egy ilyen császári páholy vagy karzatként funkcionál, hanem önálló kápolnaként funkcionálhatott → Ilyen emeleti kápolna viszont Ravennában nem tartozik a bejárat részhez

» Ez az egyik dolog, tehát változtatnak az alaprajzon és bizonyos funkciók jelennek meg

- Ha további összevetéseket végzünk az alaprajzok között → Az Aachen-i esetében a nyolcszögnek a sarkait az építészeti funkció és a boltozati elemek alapján tagoló pillérek, nyolc pillér jelöli ki
  - » A nyolc pillér a San Vitale-nál is megvan, ott is nyilván az építészeti funkció jelöli ki → Részletekben mások, azért mert ezekről a pillérekről – Aachen-ben – a külső oldalfal irányába két-két hevederív kezdemény indul → Ravennában csak egy, ez azért van, mert az kívül is meg belül is nyolc szögű, ez meg 12 szögű → Tehát tulajdonképpen a nyolcszögű tér mögött a körüljáróban négyszögletes és háromszögletes mezők váltakoznak egymással, ami nyilván a rá ültetett boltozat kiképzésével függ össze, de hát nyilván a pilléreket is ennek alapján kellett kiképezni
  - » Ha megnézzük a pillérek közötti felületeknek a kialakítását, akkor azt látjuk, hogy Aachen-ben egy merev, szinte falakként megjelenő nyolcszög képzi a belső teret → Míg Ravennában karéjos, virágsziromszerű, kiboruló, hátsó falain áttört falú fülkés a szerkezet → Aachen-ben merev az egész, egy darab fülke sincs, a térnek a határait, tehát a középső nyolcszögű térnek a határai meglehetősen egyértelműen, mereven meghatározottak → Ravennában nem merevek, nem egyértelműen meghatározottak, a körüljáró, a karzattér, a középtér szinte megfoghatatlan módon átolvad és átbomlik egymásba → Itt nem, mereven, katonásan ki van jelölve, hogy minek hol van vége, kezdete és ennyi
  - » De az alapforma ugyanonnan származik, stílusban más ez két dolog → Ez a felépítményen is nagyon jól látszódik
    - » A Ravennai-nál körben ott vannak a karéjos fülkék, áttört hátfal, alig van fal, egyedül fönt a félkupola boltozatok biztosítanak felületet, de az ívek azokba is belemetszetnek, és a két szint között ott is van egy falsáv, ott ahol ezt elborítja mozaik, ott még ezek a faltömegek is feloldódnak tulajdonképpen → Az egész könnyebb, levegős, de nehezen megfogható és nem egyértelmű térfallal körülvett, a felső kupolát mintegy egymás fölötti két fénykoszorú lebegtető szerkezet
    - » Az aachen-i egy szűkebb hatást mutat egyértelmű térfalakkal és a felső részen a térfalba helyezett oszloptörzsekkel rácsszerű hatást biztosít → Amikor megépítik a gótikus szentélyt, akkor lebontják a régi, kétszintes szentélyt → Azt lebontották, de a csatlakozó nyolc, illetve tizenhat szögnek a szeleteit nem bontották ki
      - » Tehát a nyolcszögből a szentély felé nézve most is megvan ez a szint tagolás, csak a szentély nem osztódik két szintre → Úgyhogy eredetileg is ilyen hatása volt, volt egy alsó szentély, meg egy felső szentély
- Tehát van az alsó körüljáró, van az emeleti szint
  - » Az emeleti szint pont a nagy nyílásba beillesztett oszloppárokra köszönhető, hogy ezt a rácsos megoldást mutatja, de ez egy tér → Tehát itt nincs szinttagolás
  - » Nem az van, hogy földszint, első emelet, második emelet, hanem földszint és karzat, és a karzatnak a nyílása, de csak a nyílása oszlopokkal ketté osztva
    - Miért van ez? → Úgy tűnik, mintha ez lenne a ravennai motívum, és a ravennai motívum tulajdonképpen csak az emeleten jelenik meg a karzat szinten
      - » Mert Ravennában vannak ilyen kettős oszlopok hátul az íves hátfalat áttörve, itt rács lesz belőle és nem szinttagolás csak rácsos tagolás
- De akkor miért van itt egy plusz szint betéve? Miért van akkor ez az alsó szint? Mit vacakoltak ott fönt a ráccsal? Miért akarták Ravennát beidézni, mikor csak rács lett, miért akarták?
  - » Hát igazából nem csak a San Vitale-t akarták, hanem azt is ami itt alul van → És ami ott alul van az valóban idézet, de nem belülről, hanem kívülről, méghozzá a Theoderik -féle mauzóleum alsó fele, és itt van ez a sokszögbe tört alaprajzi kialakításnak az előzménye
    - » Úgy tűnik, hogy itt tulajdonképpen ezt a Theoderik motívumot a belsőbe áttéve alkalmazzák és arra emelve, arra felhelyezve idézik a San Vitale építészeti motívumait → Méghozzá ha igaz, a Ravennából származó oszloptörzsekkel hitelesítve az egészet
    - Mert ők azt mondták, hogy: „Hát jó császárok akarunk lenni, császárkori építészetet akarunk továbbvinni, azt hitelesítjük oszlopokkal, de azért ne tagadjuk

meg a múltunkat Karolingok vagyunk, meg rómaiak is tegyük össze a kettőt” → Azt nem állították nyilvánvaló, hogy gótok lennének, mert nem gótok, de mégis csak egy gót építészeti példát, a Theoderik -féle építészetet veszük mintául

» Úgy látszik ezt a kettőt össze akarták hozni, mit ahogy az a császárság amit létrehoznak, mégiscsak egy olyan államalakulat, amely a merovin és a karoling dinasztia politikai, és hatalmi törekvéseiből nőtt ki → Szóval ezt nem tagadták és a kettőt összerakták az Aachen-i palotakápolnán

- Fönt boltozva van, a körüljáró tere fönt boltozva van, az alsó rész is boltozva van
- A pillérek márvány borítja, az ívek csíkozottan vannak kialakítva
- Itt is alkalmaznak mozaikot, de azok későbbiek
- Eredetileg itt egy előudvar tartozott hozzá és további melléképületek, valamint a szélesebb, vagy tágabb környezetben a császári udvar fogadó termei is hasonlóak
- A nyugati rész a lépcsőtornyokkal, az alul nyitott előcsarnokkal és fent a karzattal vagy karzat kápolnával, az még egy toronyszerű kiemelkedő elemmel lehetett megkoronázva, ennek a formája persze kérdéses → De ennek az egész együttesnek egységes bejárat tömbben való kiképzése már karoling specialitásnak számít és a későbbiekben a romanikát megelőzően, de a romanikában is majd ez lesz az úgynevezett nyugati építményeknek westwerkeknek valami -féle karoling előképféléje, rokona

Alaprajz (osztott alaprajz)

- Alul a boltozatos körüljáró, fönt az emeleti rész, ahol az oszlopok is megjelennek

Hosszmetszet

- Nyitott bejárat csarnok, fölött a magas terű karzat, a fölött ez a torony szerű kiemelkedés, körüljáró (itt lehet látni, hogy ez tulajdonképpen egy tér, nincs szintekre tagolva) → De szakaszonként merevítő hevederívek vannak benne, tehát nem egy egységes magas tér, hanem rekeszelve van
- Azt is látjuk, hogy eredetileg a szögletes szentély alul is önálló térrel és a felső részen is önálló térrel rendelkezett
- Fönt az ívek fölött, tehát a karzatnyílások fölött van még egy ablaksor (ez Ravennában is van) nyolcszög formában és oldalanként egy-egy boltsüveg boltozódik, tehát tulajdonképpen itt egy kolostorboltozatról van szó építészettörténetileg
- Mire való egy palotakápolna?
  - » Az uralkodó, illetve uralkodói család temploma, ahol az uralkodó hallgat misét, nősül, a gyermekét keresztelik, ahol az uralkodót eltemetik, ahol az uralkodót megkoronázzák, ahol az uralkodó az ereklye kincsét őrzi (A Hagia Sophia-nak nagyon jelentős ereklye gyűjteménye volt)
  - » Az Aachen-i ereklye kincsnek a kiemelkedő darabja úgytűnik, hogy Pannóniai Szent Mártonnak a köpenye, amit a koldussal megosztott (hogy melyik fele, az amelyik a koldustól került elő vagy az amelyik Szent Mártontól...passz) → Úgyhogy a kápolna szó a latin capella, köpeny szóból származik → Tehát a köpeny őrzési helye a kápolna, a karoling császárnak a kápolnája Itt ez volt a fő ereklye, kincs

(A hagyomány szerint Tours-i Szent Márton, amikor még katona volt, egy koldusnak adta a köpenyének a felét. A másik felét a vállán átvette viselte, ez volt a „köpenyke” illetve latinul capella. A koldus az álruhába öltözött Jézus Krisztus volt, és Márton a találkozás hatására megtért; előbb szerzetes, később apát és végül püspök lett. A félköpeny a frank királyok birtokába került, akik csatáikba magukkal hordozták az ereklyét. A sátornak, ahol a köpenyt tartották, capella volt a neve, a sátorban naponta miséző papokat pedig capellanoknak nevezték. Ezekből a szavakból származik a kápolna és a káplán.)

– További építészeti emlékek, és erre az építészeti motívum idézésre van is két példa → Mondtuk, hogy a ravennai motívumot egy kicsit átalakítva alkalmazzák és felhasználják az Aachane-i palotakápolnán → Az Aacheni palotakápolna motívumát meg felhasználják Essen-i Apáca templomnál

Essen-i Apáca templom

– Itt vannak alul a csíkozott hevederíves pillérek, egy körüljáró félének az ívei, emeleten fönt karzat
– Egységes a tér, tehát itt is csak egy rács szerkezetéről van szó nem szinttagolásról
– Itt is csíkozott az ív, a felső ívek itt is beledöfnek a nagy ívbe, alul itt is kis ívecskéket raknak rá, nem az egész van boltozva
– Nagyon egyszerű fehér és vörös mozaik és márvány nincs
– Valamiféle félkupolával van az egész összefogva → Tehát nem egy olyan egységes, nagykupolás dolog, mint az Aachen-i palotakápolna
– Az Aachen-i palotakápolnának három oldalát másolták át

Alaprajz

– Egy nagyobb egység részeként építik meg
– Három oldalát átmásolják az Essen-i Apáca templom karzatának a kiképzéséhez
– Itt van alaprajzban és hosszmetsetben, ahol azt látjuk, hogy ez az egész nyugati rész, ezzel a három oldalas Aachen idézettel és mögötte a földszinti szakasz és az emeleti karzat része, ez egy nyolcszögű torony formába van beillesztve → Tehát a nyolcszögű forma, maga a külső tömege, eleve egy Aachen-i idézetként hat, együtt azzal a csigalépcső toronypárral a homlokzaton, amelyek szintek közötti közlekedést biztosítja → Ez is egy Aachen idézet
– Essenben vagyunk, ott ez a templomnak csak egy része
– Ez a toronyba foglalt karzatos rész a nyugati oldalon található, ehhez csatlakozik egy háromhajós hosszház, amelynek a nyugati vége is, meg a keleti vége is egy kereszthajó félével van keresztben elvágva vagy lezárva → És ehhez csatlakozik keletről a főszentély
– A hosszmetsetben látjuk, hogy ez a főszentély kétszintes
    » Van egy alsó alacsony, földbe süllyedő része, amely az épület alól ráadásul ki is nyúlik, tehát hosszabb, mint a szentély épület
    » A szentély mögött egy alacsonyabb szakasz jelenik meg fölötte
    » És van maga a szentély ami a főhajó magasságának megfelelően alakított
– Azt is látjuk, hogy a kereszt irányú terek, tehát a kereszthajó félék és a főhajó átmetszik egymást
→ Tehát vannak olyan területek vagy szakaszok az épületen belül, amely épp úgy tartoznak a főhajóhoz, mint a kereszthajó féléhez is
    » Ezek az egymást átmetsző főhajói és mellékhajói terek az úgynevezett négyezeti terek → Ezeknek a sarkait egyébként erőteljesebb pillérekkel képezték ki → Míg közükben a főhajó oldalfalán oszlopok és pillérek váltakozásával, tehát támváltással hozták létre → Azok fölött pedig magasan gádorfali ablakok vannak
    » Az erősebb pillérek a padlótól egészen fölmennek eddig a magasságig és ott átboltozódnak → Tehát a négyezeti térnek nemcsak az erősebb pillérek, sarkok jelentik a főhajó, illetve mellékhajói térben való kirajzolódását, hanem fönt az oldalfalon is, ahogy felmennek ezek a falpillérek azok is kijelölik, kirajzolják ezeket a négyezeti tereket
    » Ha ez nem volna még elég ezek a négyezeti pillérek ívekkel vannak összekötve → Tehát egy-egy ívekkel körülhatárolt szakasz jelenik meg
        » Ez a keleti oldalon egyértelmű
        » A nyugati oldalon azért nem egyértelmű, mert az oldalsó szakaszok fölött kisebb nyílások vannak, úgy tűnik, hogy az oldalsó szakaszra beépítették – tehát ezeket a szakaszokat a négyezeti tér két oldalán – és oda a karzattér

nyúlik át → Tehát nem volt elég ez a három oldal, hanem még az oldalsó szakaszokat is bevonták az emeleti karzatba → Tehát ott hiába fut fel ez a pillér kirajzolódik a négyezeti tér, de a kereszthajói átkötés nem érvényesül

- Ezek a dolgok, karzatos, westwerk szerű építmény, kereszthajók, amelyek a főhajóval négyezeti teret alkotnak, támváltás és a szentélyrésznek a több szintre való tagolódása, ezek mind karoling építészeti specialitások → Tehát ezek mind a karoling korban kezdenek el kialakulni
- Az Essen-i templomról, a keleti kriptáról tudjuk, hogy 1054-ben szentelik fel → Ez már túl van a karoling koron, meg túl van az Ottó korán is, ez a romanika hajnalán van, de ez csak egy épület részre vonatkozik, nem az egész épülete → Ez az egyik dolog, a másik meg, hogy ezek a formációk bármilyen későn is építhetők (a többi épületrésznek az évszámát nem lehet jól megfogni), mindegy, hogy mikor építik, de karoling eredetű megoldásokról van szó
- Az alsó rész a kriptá, ezt altemplomnak is hívhatjuk → Ami fölött van az az emelt szentély
  - » Emelt mert hogy nem azon a padlószinten emelkedik amelyen a főhajó, hanem a kriptának a tetején → És a kriptá itt megemeli, tehát lépcsőn kell felmenni a szentélybe, a kriptába meg lépcsőn kell lemenni
  - » Az hogy a kriptá kinyúlik a főszentély alól, tehát, hogy az épület fő falain kívülre húzódik, az is karoling eredetű, ezt úgy hívják, hogy karoling külső kriptá
- Tehát a karoling eredetű építészeti motívumoknak az összefoglalásaként az Essen-i templom nagyon jó példa

- Másik építészeti idézet, az pedig Ottmarsheim, aminek a felszentelése szintén a karoling kor után került sor 1049-ben
- Itt nem csak három oldalt másolnak le, hanem itt az egészet lemásolják → Egyszerűbb forma és a külső befoglaló forma sem 16, hanem az is 8 szög, de itt mindent lemásolnak Aachane-ből
  - » Ez ha igaz III. Ottónak, aki már nem karoling, hanem az Ottó dinasztiaiból származik, és az első ezred táján uralkodó császára az Ottó birodalmának, Német-Római császárságnak → Vele szokták összefüggésbe hozni és egyértelműen a Karoling Birodalom alapítóra akart visszautalni
- Ez is viszonylag késői, tehát nem karoling kori, 1049-ből származik, de az építészet idézet és annak az eredete karoling eredetű
- Van e valami korábbi ami más mint ezek és karoling korból származik? → Van két-három példa is
- Az egyik az a Corvey Apátság a nyugati építménye, a westwerkje
  - » Ez megvan
  - » Ami középen van, ha igaz akkor megőrizte karoling állapotát, ez a tornyos kiképzés, oszloppáros már későbbi középkori eredetűnek gondolható

Corvey Apátság alaprajz és keresztmetszet

- Westwerk vagyis nyugati mű metszet:
  - » Egy négyszögletes tömb, amelynek az alsó három szintje az szinte tömegben tagolatlan, téralakításban eléggé bonyolult
  - » Téralakításban alul van egy oszlopokkal tagolt csarnok, egy bejárat csarnok tulajdonképpen
  - » A felső részen pedig egymás fölötti két szinten a közép részre – úgy mint Aachen-ben a nyolcszögre – karzat terek nyílnak, de nem egy szinten, hanem úgy tűnik, hogy fönt két szintre tagolódik még ez a tér rész és csak e fölött jelennek meg ezek a tornyos tömeg formák, amelyek későbbi kiképzést mutatnak
- Alaprajz:
  - » A sarkokban vannak a lépcsőtornyok, amik a szintek közötti közlekedést mutatják
  - » A bejárat után egy előcsarnokba lehet bejutni, utána egy középtérbe, ahova a karzatnyílások nyílnak és ezen keresztül lehet a templom további belső tereibe belépni →

Tehát ez a nyugati mű, ugyan úgy mint az Aachen-i kápolnánál, karzatokkal tagolt, több szintes, de kívülről tömbszerű építmény, amely a felső részen tornyos tömegtagolást mutat
» Ez a 800-as évek utolsó harmadában épül, tehát a karoling kornak a vége felé

Van még korábbi is, a Fuldai templom → Csak alaprajzban ismerünk, viszont a karoling kornak az eleje, vagy hajnala

- Fuldai bencés kolostor templom, valamikor a 700-as évek elején kezdik el építeni és a 800-as évek elején szentelik fel 819 körül
- Itt csak az alaprajz ismert, úgyhogy a térbeli összefüggések, pláne tömegbeli kialakítás semmiképp nem megfogható → De amit eddig nem láttunk, hogy egymással szemben az épületnek kettő szentélye van
  - » Tehát van egy nagy nyugati szentély és van egy keleti szentély
  - » És a nagy nyugati szentélyhez tartozik egy kereszthajó, a keletihez nem tartozik ilyen, talán oszloposabb bazilikának a kiképzése
  - » Lépcsőalapozásokat tártak fel, vagyis itt a templomon belül szintkülönbségekre lehet következtetni, melyek emelt szentély és talán kriptának a kialakítását feltételezi
- A kereszthajó vége le volt választva és talán karzatot raktak bele → A későbbi példákban vannak ilyen karzatok, lehet, hogy Fuldában már így csinálták

Van még a Centula, ami szintén a karoling kor eleje vagy hajnala

- Amiről megint csak van egy metszet ábrázolás
- Kiderül, hogy Angilbertnek a templomáról van szó, aki Nagy Károlynak a rokona
- Az ábrázoláson megint csak egy szimmetrikus templom kialakítást látunk, tehát a keleti vége ugyan olyan mint a nyugati vége
- Van valamiféle kereszthajó mindkét oldalon és a két kereszthajót négyezeti torony koronázza és a kettő között pedig ott van az épületnek a törzse, ami egy három hajós bazilika → És keleten is meg nyugaton is vannak valamiféle lépcsőtornyok, amelyek valószínűleg a közlekedést szolgálták, hiszen látjuk az ablakokat, valamiféle karzatos építmény van a kereszthajó kinyúló végébe betéve
  - » Ezt Fulda esetében is lehetett feltételezni
- Nincs meg, csak ábrázolásból lehet ismerni, amik megvannak azok mind későbbiek, kivéve a Lorschi kolostornak a kapucsarnokát

Lorschi kolostor kapucsarnok

- Ez megvan, de hát ez nem templom, hanem a kolostor együttesbe vezető kapuépítmény
- Az alsó része tényleg az átjárást szolgáló kapucsarnok
- Kétoldalt hengeres formát oldalak jelennek meg, ha igaz ezekben van az a lépcső, amely az emeleti szintre való közlekedést biztosítja → Az emelet a kolostorba esetleg látogató császár számára lakosztályt biztosító rész
- A tagolásban megfigyelhető az hogy a kapucsarnoknak az íveit pillérekre boltozták, viszont ezeknek a közében a homlokzati oldalon féloszlopokat alkalmaztak kompozit és korinthuszi fejezetek felhasználásával → A felső szinten pedig lapos, kanellúras törzsű pilasztereket volutás, csigásodós díszű lapos fejezetekkel, azok között pedig háromszög formákat alkalmaztak, a felület kétszínű kőanyagot alkalmazva geometrikus ornamentális díszítést mutat
- Fönt foglalatossá zárja a homlokzatot → Tehát az építészeti tagolás és az építészeti elemek antik eredetűek, tehát itt az antikvitásnak az újraalkalmazásával, „reneszánsz” jelenséggel találkozunk ha úgy tetszik
  - » A karoling korra egyébként is jellemző az antikos megoldásoknak a keresése és alkalmazása, hiszen mint ahogy mondtunk a karolingok nemcsak politikailag, hanem művészetükben is vagy művészetük által megpróbálták a rómaiak művészetét alkalmazni és

azt a saját hatalmuk hitelesítésére felhasználni → Itt építészeti formákban, tagoló elemekben érintette ezt a típusú törekvést

– De ez nemcsak az építészetben, hanem más műfajokban is megjelenik → Az építészeti példa az Aachen-i volt

» Ezek a bazilikák kísérletezésről tanúskodnak, kereszthajókkal, karzatokkal, westwerkekkel, kriptákkal

» A karoling egyházi építészetnek ez a bazilikális vonulata valami más és nem „reneszánsz”

→ De megjelenhet mondjuk egy kolostor építészeti környezetben, egy kapucsarnoknál Lorsch példáját nézve

– Ha nem erre jellemző, akkor a császári udvarra lenne jellemző ez az antikizálás?

» Lehetséges, bár akár lehet az Angilbertnek is az építkezése császári udvar környezetéből

» Az egyházi és szerzetes rendi építészetet – már pedig főleg szerzetesrendi templomokról, kolostor templomokról volt szó - ez a típusú antikizálás ami a császári udvart jellemezte nem jellemezte

– Akkor hol van a karoling „reneszánsz”? → Meg lehet a szobrászatban is, de az is a császári udvar környezetében

Nagy Károly lovasszobor

– Kis méretű bronzszobrászat, párizsi Louvre-ban őrzik, Nagy Károlyt ábrázolja ló háton → Ilyet se csináltak a rómaiak óta, jó ez nem monumentális, köztéri, fórumon felállított emlék, amelynek az őspéldája és ebben a korban egyedül látható példája az Marcus Aurelius bronz lovasszobra

» Ebben az időben, igazából egészen a Reneszánszig, egészen Michelangelo-ig ez Rómában a Lateránban volt megőrizve → Nagy Károly is láthatta, mikor elment Rómába császárrá koronáztatni magát, akkor ott találkozhatott Marcus Aurelius római császárnak a szobrával → Neki is kellett → Megcsinálták kicsiben

– A ló mellső lábának a begömbülő, felemelt tartása Marcus Aurelius szobor esetében azzal magyarázható, hogy alatta egy hadifogoly volt akinek a császár megkegyelmez → A hadifogoly szobor már nincs meg, elveszett

» Itt begömbítették a ló lábát, világhatalmi jelképként ott van a gömb a császár kezében, korona is van a fején, itt nincs ez a gesztus, valószínűleg itt hadifogoly szobor sem lehetett → De a típus, bronz, uralkodói lovasszobor az a rómaiak művészetéből származik, ez elfogadható karoling „reneszánsznak”

– Mi lehet még?

Lorschi elefántcsont faragvány könyv borítónak

– Van itt egy Lorschi eredetű elefántcsont faragvány öt táblából összeállítva

– Ez eredetileg könyv borítónak, vagy könyv táblának készülhetett

– Középen fülke alatt Madonnát látjuk kezében a gyermek Jézussal → Madonna rá mutat, merev, frontális beállításban láthatjuk őket, nagyon gazdag redőzetű, finoman gyűrött ruhában

– Két oldalt egy-egy szenttel, azokat is íves építészeti keretbe foglalták

– Fönn Krisztus büszk, szakáll nélkül, apollóni típusú formában jelenik meg áldó mozdulattal és géniusz vagy niké angyalfélek tartják ezt a keretet

– Alul mozgalmasabb formákat látunk

» Egy jelenetet látunk, tehát hisztóriát látunk tulajdonképpen

» Középen a betlehemi istállót az állatokkal és a gyermek Jézussal, háttérben a Betlehemi Születés templomra utaló centrális épülettel talán

» Jobb kéz felől angyal, aki a pásztorokat tájékoztatja, tehát hír adás és üdvözlés a pásztoroknak

- » Balról Mária ül abban a formában ahogy → Őt a barlangban való szülés kompozícióiban szokták ábrázolni Bizáncban → Mögötte pedig ott búslakodik a Szent József, mert még kételyei vannak valószínűleg
- Úgyhogy ez egy könyvtábla, olyan formákat látunk rajta alkalmazni, ami késő római, illetve bizánci művészetből származik → Valószínűleg valami korábbi faragvány másolataként lehet értékelni
- És ha már könyvművészet, akkor itt nagyobb számban nem a könyv borítókat, hanem miniatúrákat lehet idézni, és úgy tűnik, hogy ebből van sok
  - » Még hozzá Nagy Károly udvarából, nagy Károly testvérének, Adának a tevékenységének köszönhetően és Nagy Károly utódainak az idejéből is származnak különböző evangeliáriumok, tehát az evangéliumokat tartalmazó szent írások → És ezekhez tartozó miniatúrák maradtak fenn
- Először is az Ada csoportból, tehát Nagy Károly nővéréről Adáról elnevezett csoportból →

Szent János evangélista ábrázolása

- Egy félköríves, félgömbboltozatos apszisszerű fülkében elhelyezve látjuk Író pulton dolgozik, de trónuson ül, tehát trónuson helyezkedik el, amit egy magas textíliával borított háta van, mögötte van az építészeti kiképzés
- Az attribútuma fönt van egy mondatszaggal, mintha a fülkének a boltozatára festették volna → Úgy tűnik, hogy az ő hangjára, szavára fordul hátra és figyel az evangélista
- Az építészeti formálás, a redőkezelés, a felületeknek a megfestése a régi római festészetet idézi, vagyis igazából a késő hellenisztikus tradíciót, de merevebb és bizánci emlékek által közvetített változatban → Tehát közvetlen eredeti római források nem maradtak fenn, Rómában egy-két mozaikot lehetett ismerni, de ezeket a megoldásokat, térbeliség, rövidülés, plaszticitás, redőkezelés, ezeket bizánci emlékek közvetítésével lehetett a karoling korban is már megismerni
  - » Mindenesetre van egy ilyen csoport, ahol erőteljesebb ez az antikos megoldás, ilyen az Ada csoport is

Krisztus ábrázolás

- Nagy Károly udvari iskolájához sorolják ezt az evangéliánium miniatúrát is, amelyen Krisztust látjuk ugyancsak, egy trónoló Krisztust
- Trónuson ül, a trónuson párna, hátoldala nincs, Krisztus áldó mozdulattal látható, kezében tart egy csukott evangéliumos könyvet, keresztes glóriával jelenik meg és szakáll nélkül, tehát az apollóni típusú Krisztus ábrázolással van dolgunk
- Itt tulajdonképpen a trónus lépcsőnek van egy rövidülése meg a trónus ülőkéjének, egyébként lapos az egész → Tehát a figura alakítás is lapos
- Az előbbi esetben a térbeliségre való törekvés, térben való elhelyezés, felületkezelés és modell állás jelen volt → Itt nem, itt lapos, szőnyegszerű, ornamentális törvényeknek engedelmessé az egésznek a kiképzése és igazából egymás fölötti sávokra tagolódik a díszítés
- Alul növényi dísz, középen inkább építészeti formákat látunk alkalmazni, de laposan → Utána jön a felírtos sáv → És legfölül megint csak egy növényi dísz, és mindez szalagfonatos keretbe foglalva

Egy másik csoport, ez a Szent Márk evangélistát ábrázoló miniatúra

- Ez nem ornamentális és lapos, és nem is olyan mint az ada körből származó antikos, bizáncias megoldás
  - » Hanem ez valami teljesen szokatlan, inkább ilyen expresszionista, a legegyszerűbb ruharedőkben is az érzelmek hevességét tükröző, szélsőséges ábrázolásmódnak tűnhet →

Tehát itt tulajdonképpen csak az antikos eredetű formuláknak a túlfokozott hangsúlyozásáról van szó, nem az egyéni kifejezések, expresszionista bravúrjától van itt szó

» Hanem az antik eredetű megoldásoknak a felfokozása lényegében, az ami itt a ruhadrejek, környezetnek az ábrázolásán figyelhető meg → Az arcnak a kiképzése, megjelenése, részletformák, azok szintén a bizánci festészet felől lehetnek levezethetők

Van még a Godescalc Evangeliárium, amely Szent Lukács evangélistát ábrázolja

→ És annak ellenére, hogy a keretdísz és az alaknak a kialakítása nem alkalmaz építészeti és térbeli motívumokat, a figurának meg az attribútum állatnak a kiképzése a felületi formáknak az alkalmazásával - ezek nagyrészt antik eredetű motívumok – melyek kifejezetten plasztikusnak és életszerűnek, realiztikusnak mondható

Cutbercht Evangeliárium

– Ez nem antikos, nem karoling „reneszánsz”, itt nincs Bizánc és hellenisztikus háttér, hanem ez teljesen lapos

– Körben a keretben szalagfonatok vannak → Persze láttunk olyat is, hogy a szalagfonatos, lapos, ornamentális megoldásokat életszerű és plasztikus figura ábrázolással ötvöznék → Itt a figura is lapos, szőnyegszerű

– Az írópultnak a lapja, mintha felcsapódna és arra helyezi a szent írást, amely előtt az evangélista spekulál

» Ezek a lapos, szalagfonatos, ornamentális típusú lapok a népvándorlás kori pogány művészetből jönnek → Amely pogány művészeti kapcsolatokra, fafaragványokra és kőfaragványok, és ötvösművészeti tárgyak is utalnak → Tehát ez nemcsak a könyvfestészetben jelenik meg, ez szalagfonatos, néha egy-egy állatmotívumot is a szalagfonatba elrejtő és belefutó megoldást, hanem ez mindenféle más műfajban is, valószínűleg a textil műfajában is elterjedtek voltak

És van egy csoport, amely Kopasz Károly bibliáit jelenti → A harmadik bibliából az uralkodónak az ábrázolása

» Egyébként Lothárnak is és más uralkodóknak is van ilyen uralkodó ábrázolása és a közös jellemzőjük egy fülkés keretbe való befoglalás, a függőymotívum és a függőymotívum mögött a titkos uralkodói udvarra való rálátást figyelhetünk meg, amely analógiája tulajdonképpen a mennyei udvarnak

» Itt is az uralkodót látjuk, trónuson, magasan fönt, a felhők között trónoló uralkodó figyelhető meg, tanácsadóktól, testőröktől körülvéve és előtte pedig szerzetesek → Hitvitázók csoportja jelenik meg térbeli elrendezést követve

Tournus-i Saint Philibert-ben őrzött flabellum

– Van egy speciális liturgikus tárgy is a karoling korból, ez pedig a Tournus-i Saint Philibert-ben őrzött flabellum, vagyis legyező

– Ez egy nagyon speciális tárgy, csontból készült a nyele, meg a pergamen legyezőrész (azt ilyen cakkosra hajtogatott legyező részről van szó) amelyre ábrázolások készültek

– Liturgikus tárgyról van szó, amelyet a mai liturgiákban ismeretlennek, vagy nagyon szokatlanak hat

» De az a helyzet, hogy vannak ábrázolások, amelyek egy oltár asztalnak a felszerelési tárgyait mutatják

- » Maga az oltár asztal, mellette egy örökmécses szerűség van feltüntetve (mintegy felfüggesztve, ezek a mécsesek valóban lógni szoktak, de itt nem mécses van benne, hanem egy gyertya)
- » Erekytartó félék vannak az oltárra felhelyezve, egy evangéliumos könyv (valószínűleg), Krisztus siratását ábrázoló lap, kereszt, különböző gyertyatartók és két oldalt egy-egy hosszú rúdra felszerelt kör alakú és kerubot vagy szeráfot ábrázoló tárgy, ezek a legyezők, flabellumok → Amelyek valószínűleg az oltárról a legyeket és a rovarokat távol tartani hivatott régi liturgikus tárgyoknak a leszármazottai, amelyek már a korai időkben is lehettek
- » Annyi bizonyos (fotó), hogy XXIII. Jánosnak a vatikáni megválasztását követő, körmenet szerű bemutatását ábrázolja ez a fotó → A trónus mögött ott van két legyező, tehát nem csak az oltár felszereléséhez, hanem a pápai reprezentációhoz is hozzátartozik a nagy tollas, habos legyezők

– Van még egy fontos tárgy, ez Milánóban van → A Milánói San Ambrogio templomban van a mai napig

– A San Ambrogio jelen állapotában román kori, 1120-as, 30-as évek, de a szentély rész, tehát az apszis, az emelt szentély alatt a kriptá az korábbi eredetű

- » Úgy korábbi eredetű, hogy ennek a templomnak az eredete a késő római korig visszavezethető, de a karoling korban történik, egy jelentős beavatkozás és akkor ide a templomba a szerzetesek mellé – akik eredetileg már itt voltak – Nagy Károly betelepít egy kanonok rendet is → Elfértek a szerzetesek mellett, majd megosztják a templomot ahogy kell → Később kiderül, hogy nem tudják megosztani, úgyhogy a román korban, majd a kanonokok azt mondják, hogy akkor építenek maguknak külön harangtornyot, nem fognak a szerzetesekkel azon veszekedni, hogy ki mikor harangozzon, és megépítik a tornyot az 1120-as években

- » Úgyhogy itt akkor a templomnak van egy szervezeten is egy fellendülő korszaka, és valószínűleg annak volt valami építészeti vonatkozása is, amit már nem nagyon tudunk megfogni, mert a román korban az egészet szinte újjá építik Itt a keleti részen azért ez a karoling kor talán még nyomokban megfigyelhető

Sant' Ambrogio templom, Vuolvinio aranyoltár

– Van itt egy négy oszlopos oltárbaldachin, és az oltárbaldachin alatt – az oltárbaldachint, amikor az új templomot építették megőrizték – egy még inkább megőrzésre érdemes tárgy, az a Volvinio -féle aranyoltár → Tehát egy arany lapokkal borított oltárasztal, az mind a mai napig ott van a templomban (a későbbi templomban és a későbbi oltárbaldachin alatt)

– Valamikor a 800-as évek első fele, közepe táján készülhetett

– Mind a négy oldalát díszítették

- » A belső, tehát a szentély, a pap felé néző oldala (a hívek azok a túloldalon vannak), ezen az oldalon a középső rész tulajdonképpen egy ajtó pár, nyilván Szent Ambrus ereklye van belül → Ez egy ereklye oltár Szent Ambrus tiszteletére, tehát ez a középső része kinyitható, az ereklye ellenőrizhető, megsejmelhető

- » Két oldalt négyszögletes mezőkbe foglalt jelenetek vannak és a jelenetes díszítés a túloldalon is megjelenik → Itt is négyszögletes mezőkbe, de középen nem ajtó pár van, hanem a keresztnek a motívuma, középen Krisztus ábrázolással és a rövidebb oldalak is négyszögletes mezőkkel vannak díszítve

– A technika egyrészt domborításos, trébeléses technika az aranylapon, másrészt filigrán díszítés a kereteken és a keretekben zománcot és drágaköveket alkalmaznak → Tehát zománc lapok befoglalására szolgáló keretdíszítés és drágakövek befoglalására szolgáló keretdíszítéssel találkozunk

– Az oltáron megjelenik maga Vuolvinio is

» Felajánlási kép, olvasható a neve latin betűkkel „*Vuolvini Sanctus Ambrosius*”, tehát ő a Szent Ambrus, akinek felajánlja Vuolvinius magát az aranyoltárt → Tehát ez a hátoldal, ahol a Vuolvinius, amint a Szent Ambrusnak hódol, és a Szent Ambrus mintha koronát helyezne a fejére

» A keretben itt is drágakövek és zománclapok váltakoznak egymással

» Ez az egyik ilyen felajánlás → Hasonló a beállítás a túloldalon is, ahol szintén Szent Ambrus jelenik meg, „*Ambrosius*”, olvasható a név, „*Domnus*”, ez valószínűleg az úrnak a szava, és „*Angilbertus*”, aki a kezében tartja magát az aranyoltárt → Tehát a készítő és a készíttető is Szent Ambrus elé járulnak (akinek a kezében ott az oltár az a megrendelő, Angilbert, aki az egészet fizette és finanszírozta) → Ez az ábrázolás az ajtós oldalon van, tehát hátul, az ajtószárnyakon helyezkedik el

» A nagy sarkokban további zománcképek jelennek meg, de ezek nem ornamentális dísz mutatnak, hanem figurálisak → Tehát fejeket, illetve arcokat látunk kék háttér előtt

– A főoldal:

» Középen egy kereszt és annak a középső mezőjében egy trónoló Krisztus → A kereszt szárain pedig a négy evangélistának a szimbólumai jelennek meg

» A szögletekben, tehát a sarkokban apostol ábrázolások jelennek meg (4x3)

» Oldalt jelenetes ábrázolások jönnek

– Jobbra fönt Krisztus színeváltozása

– Lent balról indul angyali üdvözlés, születés, bemutatás a templomban, kánai menyegző, Lázár feltámasztása és transzfiguráció → Tehát ez a Jézus gyermeksége az első három, és Jézus csodatételei → Utána a *Maiestas Domini* típusú ábrázolás, az van középen

– És jobb kéz felől, a 12 éves Jézus a templomban, Krisztus keresztre feszítése, feltámadás, mennybemenetel, kufárok kiűzése a templomból

Elülső oldal:

Középső panelen kereszt, középen a trónoló Krisztussal. A kereszt száraiban a négy evangélista szimbólumai: felül sas (János), bal oldalon oroslán (Márk), jobb oldalon ökör (Lukács), alatta angyal (Máté) Négy sarkában az apostolok vannak ábrázolva hármas csoportokban.

Két oldalt hat-hat panel Jézus történeteit ábrázolják a jelenetek elrendezésével, amely a bal oldalon, a külső alsó sarokban kezdődik és felfelé halad, majd a mellette lévő oszlopban lefelé folytatódik. Ezután az olvasás az ellenkező oldalon folytatódik, mindig kívülről indulva, hogy a megfigyelőt a középső kereszt felé irányítsa.

Bal oldal: Angyali üdvözlés → Jézus bemutatása a templomban → Jairus fiának gyógyulás → Krisztus színeváltozása → Kánai menyegző → Pásztorok imádása (?)

Jobb oldal: Krisztus meggyógyítja a jerikói vak embert → Pünkösöd → Szent Tamás hitelensége → Kufárok kiűzése a templomból → Krisztus keresztre feszítése → Krisztus feltámadása

Hátoldal:

A hátoldal ugyancsak három részre osztozik, de középen két ajtószárny zárja az ablakot. Mindkét ajtószárnyat két-két kör díszíti. A felső körökben egy-egy arkangyal, a bal oldalon Mihály, a jobb oldalon Gábrriel. Alattuk hódolat vagy felajánlás jelenetek. A bal oldalon Szent Ambrus megkoronázza Angilbertet, aki a kezében tartja magát az aranyoltárt. A jobb oldalon Szent Ambrus megkoronázza Vuolviniust.

Az oldalsó panelek 12 jelenetet ábrázolnak Szent Ambrus történeteivel, de ezúttal az olvasás alulról indul, balról jobbra.

Méhcsoda, születés (?) → Szent Ambrus prefektussá való kinevezése → A Milánóból elmenekült Szent Ambrus → Szent Ambrus megkeresztelkedése → Szent Ambrus püspökké avatása → Szent Ambrus elalszik miközben misét mond Milánóban → Szent Ambrus Szent Márton temetésén → Szent Ambrus prédikációján megtér egy ariánus egy angyal láttán → Szent Ambrus meggyógyítja

Nicetius lábát → Krisztus megjelenik Szent Ambrusnak a halálos ágyán → Egy angyal bejelenti Vercelli püspökének Szent Ambrus halálát → Szent Ambrus halála

Rövidebb oldalak: A két oldal összetételében nagyon hasonlít egymáshoz. Középen egy nagy rombusz látható, zománcozott kerettel, ékkövekkel kirakva, egy téglalapba írta. A középső rombuszban zománccal, filigránokkal és drágakövekkel gazdagon díszített görög kereszt. A keresztoszlopok végén, a rombusz sarkaiban, valamint a keresztoszlopok között szent vagy mártír alakok jelennek meg imádkozva vagy eltérő testtartásban. A rombusz sarkai és a téglalap átlói nyolc háromszögre osztják fel a téglalap belső részét. A háromszögekben angyalok, kezükben talán valamiféle hírnöki jogart tarthatnak.

St. Gallen kolostortemplom ideális alaprajza

- Ez nem egy meglévő templomnak az alaprajza, hanem ez egy ideális alaprajz st. galleni apátnak küldték ezt az alaprajzot, merthogy a st. galleniek építkezni terveztek és hogy ez elég körültekintő módon történjen majd, hogy a kolostornak minden alkatrésze, eleme meglegyen ezt a célt szolgálja ez az alaprajz, ezért is hívják úgy, hogy ideális alaprajz → Szöveg is tartozik hozzá → Ez az ábra már egy átszerkesztett alaprajz, de rajta vannak a különböző épület rész elnevezések
- Középen helyezkedik el a templom, ebben az esetben is egy két szentélyes templomról van szó → Tehát a templom törzsének a keleti és a nyugati oldalához is szentélyrész tartozik
  - » A nyugati szentély esetében azt írja az alaprajz, hogy Szent Péter-oltár → A Szent Péter-oltár körül körüljárás megoldással találkozunk → Tehát a szentélyben körbe lehet menni
  - » Két oldalt van egy-egy torony, ezek csigalépcsős tornyok lehetnek
    - » Az északi a Szent Mihály-torony, a déli a Szent Gábor-torony → A tornyokat a fő angyalokról szokás egyébként elnevezni → Illetve a tornyokban, magasabb pozíciókon, tehát fent az emeleteken elhelyezkedő kápolnákat vagy oltárokat is általában a fő angyalokhoz, arkangyalokhoz szokták kötni → Itt is erről van szó
      - » A közlekedés, itt valószínűleg, tehát a szentély felső része és az alatt kiképzett altemplom vagy kriptá rész között működhetett → Tehát a kriptarész amelynek köszönhetően vagy amelynek következtében – valószínűleg – egy emelt szentély terveződött
  - » A másik oldalon, ahol a keleti szentély van, ott van a Szent Pál-oltár, vagyis Róma két fő apostol védőszentje, Szent Péter és Szent Pálról kapja a nevét a két főoltár
    - » De van itt még egy főoltár, az pedig a keleti oldalon van → Egyébként itt a keleti szentély esetében nincs torony, tehát ez úgy tűnik, hogy egyszerű szentély, nincs alatta kriptá, nincsenek szintek benne
  - » A keleti szentély előtt van a Mária és Gallus-oltár, ez a templomnak a tulajdonképpeni főoltára, mert Szent Gallus tiszteletére szentelték fel a templomot → Tehát ez maga a főoltár
  - » A főszentély két oldalán van egy-egy mellékter
    - » Egy könyvtár és írószoba → Az evangéliumi iratú könyveket itt őrizték, másolták, innen hozták be a templomba, amikor azokból felolvastak és tanítottak
    - » A másik a sekrestye, ami elsősorban a miséző papság beöltözésére és a miseáldozathoz szükséges eszközöknek az őrzésére és tárolására, előkészítésére szolgál
  - » A főszentély előtt háromhajós kiképzését látjuk a templomnak, tehát ez a templomnak a törzse
    - » A templom törzsén belül egy csomó mellékoltár van, a mellékoltárakban és főoltárban is → Tehát a főoltárnak a tere nem egy egységes tér, hanem különböző körletekre vagy szakaszokra van felosztva

- » A főszentély előtti szakasz az oldalról is és a főhajóban is lehatárolt egységként jelenik meg az alaprajz szerint → Erre a részre írja az alaprajz, hogy ez a kórus – Tehát tulajdonképpen a főszentély és az előtte lévő tér részt csupán a szerzetesek használták, ennek a térnek a határait szentélyrekesztő korlát vagy szentélyrekesztő kerítés határozta meg → Tehát le volt kerítve, el volt kerítve, el volt egy szakasz határolva a templomon belül – főszentélyhez kötődő – amit csak a szerzetesek használhattak
  - » Ez a későbbiekben is így van a szerzetesi templomokban és szentélyrekesztő megoldásokkal egyébként székesegyházi templomokban is lehet találkozni, ahol viszont a kórust kizárólag a főpapság számára fenntartott helyet biztosítja → A templom egyéb részeibe a laikusok számára is bejárást lehet biztosítani → Nincs minden esetben így, de általában a szentélyrekesztő szerepeltetése van ott igen, az szerzetesek vagy a főpapok része, a többi mások is használhatják
- » Mindenesetre ebben a templomban több -féle elkerített rész jelenik meg →
- » A kórus előtt is van egy olyan, aminek a közepén van egy oltár, egy mellékoltár, amelynek a Szent Kereszt titulusa van, Szent Kereszt-oltár
  - » Általában ezt a Szent Kereszt titulusú oltárt népoltárnak szokás hívni, ugyanis a kórus területén kívül eső oltárról van szó, amelyet a laikus hívek is használnak, pontosabban, amelyek a laikusok számára részvételt biztosító miséket mutatták be → Ezért hívják úgy hogy népoltár
  - » A laikusokat ezek szerint erre a területre beengedték, ők a szentélyrekesztő miatt a főoltárt nem is látják, a kórus hangjait hallják, a misézés hangjait hallják, a tömjénfüstöt látják és érzik, de közvetlenül nem vesznek részt a szerzetesség által használt szentély területén bemutatott misén → Az ő számukra, külön működő oltár – Szent Kereszt oltárt vagy népoltárt – szokás biztosítani
    - » Abban az esetben, ha a szerzetesek vállalnak plébániai funkciót, mert ha nem vállalnak plébániai funkciót, zárt egységről van szó, akkor a nép mehet a plébánia templomokba ott ahol talál ilyet → Itt úgy tűnik, hogy számoltak azzal, hogy a laikus híveket is fogadják a templomban
- » A főhajó tere nyugat felé haladva sem egységesül, további rekeszeket látunk lehatárolva
  - » Van olyan, hogy Szent János-oltár, ez van nyugatabbra, még hozzá oltár és egy keresztút határozza meg ezt a területet → Ez megint csak a laikus hívekkel függ össze
    - » A szerzetesek akik a templomot használják, és akiknek a kolostora itt van ezen a területen, őket már nem kell megkeresztelni, ők már rég meg vannak keresztelve, szerzetesi fogadalmat tettek és a rendi regulák szerint élnek
    - » De ha plébániai funkciókat is ellátnak a szerzetesek, akkor nem csak a miséket kell biztosítani a laikus hívek számára, hanem minden más szentségeknek a felvételével az élen → Így a keresztelést is, tehát az új híveknek vagy az újszülöttek megkeresztelését is
      - » Itáliába majd a későbbiekben (a középkorban) látni fogjuk, hogy bizonyos plébániai funkciók ki vannak szervezve, tehát külön van keresztelő kápolna (battistero) építve az itáliai templomok körzetében → Itt ezt a templomon belül, még hozzá a főhajóban kialakítva látjuk és ezt követően jön a Szent Péter-oltár nyugati szentélye
- » A mellékhajókban is négy-négy mellékoltárt lehet látni → Tehát a mellékhajóknak a térbeli egysége se állapítható meg
  - » Szakaszokra tagolódik a mellékhajó is, és ezekben a szakaszokban egy-egy mellékoltárt helyeztek el → Ez csak a templom, de a templom mellett van egy kerengő →

- Ez tulajdonképpen egy olyan udvar, amely négy oldalról nyitott folyosó vesz körbe, pontosabban udvar, de általában kutat is szoktak ásni az udvar területén, és növényekkel szokták beültetni, tehát kert szerűen szokták a kerengőket általában kiképezni
  - » A kerengő folyosó szárnyai tulajdonképpen a templom és a kolostori épületek vagy épületszárnyak közötti közlekedést biztosítja
  - » A kolostort ugye csak a szerzetesek használják, oda a laikus hívek nem járhatnak be, tehát a szerzetesek számára biztosítják a templom, meg a különböző kolostori szárnyak közötti közlekedést
- Mik ezek a kolostori szárnyak?
  - » Az egyik a dormitórium, az a hálóterem → A szerzetesek nagy közös hálótermekben szoktak aludni
  - » A szerzetesek nem csak együtt alszanak, hanem együtt is esznek, a kerengő nyugati végén van egy éléstár és valószínűleg ez a tér rész a refektórium, vagyis az étkezést biztosító ebédlő, étkezési tér
- A túloldalon – és ez még mindig a kolostornak szűkebben vett területe – az apáti ház
  - » A kolostoroknak az élén, a szerzeteseknek az élén általában a vezető áll és az az apát és a kolostornak az apátja külön rezidenciát kap → Tehát ő nem alszik együtt a többiekkel, de együtt étkezik → A dormitóriumhoz még fürdők tartoznak, és van még egy raktár is
- Az északi oldalon van egy olyan épület, amire azt írták, hogy iskola
  - » A szerzetesek nem csak plébániai funkciókat vállalva szolgálták a laikus híveket, hanem az oktatás és a tanítás is a szerzetesek kezében volt
  - » Ebben az időben nincsenek városok, Itáliában, dél-francia területeken, a régi római városok területén azért van valamiféle utóélete ezeknek a városoknak, de a városi kultúra ebben az időben alig van → Tehát nincs olyan, hogy városi iskola, városi polgárság, színház, közélet és hasonló, mint a régi római birodalom területén, évszázadokig nincs ilyen
  - » A kultúra, a vallás, a művelődés és a művészet kolostori központokban összpontosul → A szerzetesek viszik tovább, szerzetesi másológyműhelyekben másolják még a antik auktorokat is, ott készülnek az illusztrációk szerzetesi környezetben készülnek az olyan típusú aranyoltárak, mint a Milánói Sant' Ambrogio Volvinius -féle aranyoltár
  - » Elefántcsont műhelyek, faragó műhelyek is szerzetesi környezetben működnek, nem városi környezetben
  - » A tanítás is a szerzetesekre van bízva, máshol nem lehet tanulni → Úgyhogy ezek a kolostorok mini városokként funkcionáltak
    - » Ezért fontos a kolostori kultúrának ez az emléke, amely itt St. Galleni ideális tervben megjelenik
  - » De nem csak tanulni és nem csak a templomba járni volt szokás abban az időben, hanem a zarándoklatok is nagyon fontos részét képezték a vallásos és a mindennapi életnek is →
- A templom mellett délről külön épületet terveznek a zarándokok számára
  - » Jönnek a zarándokok, szenteknek a sírját, szenteknek az ereklyéit mentek felkeresni, mert az ereklyével való érintkezés biztosíthatott számukra bűnöktől való megszabadulást, túlvilági életnek a reményével tölthette el a hívőket, bizonyos kéréseket lehetett a szenteken keresztül vagy a szentek közvetítésével Jézushoz eljuttatni, tehát a szenteknek a közbenjárását is lehetett kérni → Volt amikor bűnösöket ítélték zarándoklatra, bűneidről úgy tudsz megszabadulni, ha részt veszel egy zarándok úton
  - Hova lehetett zarándokolni? → A kereszténység számára a legfontosabb zarándokhelyek, Nagy Konstantin óta fontos templomokkal voltak megjelölve pl. Betlehemi Születés templom, Szent-Sír templom, Apostolfejedelmek sírja Rómában, de van egy csomó kisebb templom is, ahol talán nem az egész kereszténység számára, de széles körben tisztelt szenteknek a sírját és ereklyéit őrizték
  - » Szent Gallushoz is jöttek nyilván zarándokok, az ő számukra vendégszállást biztosítanak, konyhát építenek → De ha valaki előkelő zarándok jön, valamilyen oltáralapítás vagy

művészeti megrendelés is kötődhet, az ő számukra külön épületet terveznek, külön konyhával

– Nincs város, az azt jelenti, hogy nem lehet elmenni, de elküldeni a szolgálókat bevásárolni → Márpedig bevásárolni azért kell, mert a szerzetesek is esznek, böjtben kevesebbet és húst talán egyáltalán nem, de hát nincs mindig böjt időszak, húst is kell enni, honnan fogják azt beszerezni?

» Innen, az itt van, bárányok, kecskék, disznók, marha istállók, bort is isznak (vannak pincék), közlekedni is kell, meg kimenni a földekre is, tehát van kocsiszín is (itt tárolják a kocsikat), ló istállók is vannak, szolgálók is vannak valahol

– És ugyanígy a templom keleti részén is ezt a mini város jelleget mutatják azok az épületek, amelyeket jelöl az alaprajz

» Van olyan, hogy Érvágó ház, ez a kórháznak felel meg, ha beteg volt a szerzetes, felment a vérnyomása, magas volt, eret vágtak rajta → Persze előfordulhatott, hogy valaki zarándokot vagy előkelő zarándokot is gyógyítani kellett, a szerzetesek azt megpróbálták biztosítani

» De van itt egy kórház is, azt kifejezetten a szerzetesek számára létesül, bár a későbbiekben lehet látni, hogy vannak betegápoló szerzetesek, akik arra specializálódtak, hogy betegekkel foglalkoznak

» Novíciusok háza, vannak a szerzetesek, élnek, aztán elöregszenek, meghalnak, itt a temető, ide temetik őket → Van egyébként olyan eset is, hogy a kerengőben temetkeznek, meg a templomba is lehet temetkezni, de itt külön temető van

» A temetők ebben az időben általában gyümölcsösként is funkcionálnak, tehát kihasználják azt a területet is, nem üresen áll és csak sírok vannak ott, hanem gyümölcs fákkal van beültetve → De kell az utánpótlás → Öregek meghalnak stb., kell az utánpótlás

» Itt van az utánpótlás a Novíciusok házában, itt laknak a novíciusok akik felszentelésre várnak, még nem szerzetesek, de majd azok lesznek → Fel lesznek szentelve, teljes jogú szerzetesek lesznek, de a tanulmányaik alatt, a kiképzésük alatt, mint novíciusok külön épületrészben élnek, van külön konyhájuk is és külön épületeik is

» Van még a novíciusok és a betegek számára, még egy külön kis mellékkápolna a templom keleti szentélye mögött → Egyébként kolostori területeken több templom vagy kápolna épület is tervezhető, itt egy mellék templomot mutat ez az ideális alaprajz

– Van néhány mozaik, ezek a 810-es és 820-as években keletkeznek, méghozzá Paschalis pápa alatt

– Két apszis mozaikot kell itt megemlíteni

» Az egyik a Santa Cecilia in Trastevere templomnak, tehát Szent Cecíliának a Trastevere városnegyedben épült templomához tartozó szentélynek a mozaikja

» A másik meg a Santa Prassede templomnak a mozaikja → Santa Prassede templomhoz tartozik még a San Zeno kápolna, és a San Zeno kápolnában is ott van ez a karoling kori mozaik

Santa Cecilia in Trastevere apszis mozaikja

– A templom későbbi, tehát a régi templomból a szentély megvan, de az előtte lévő hajó rész az jelen állapotában barokk → Úgyhogy a bejárati fal korábbi, azon viszont egy XII. századi freskónak a töredékei vannak, Pietro Cavallini -féle utolsó ítéletnek egy sávja maradt fent, de ott van ez a karoling mozaik is az apszisban

– Nyilván újították később, de a fővonásai karoling korabeliek Paschalis a megrendelő és Paschalis pápa is rajta van, méghozzá balról

» A szögletes, glóriát viselő férfiú balról a Paschalis pápa → Aki ilyen templom makett félét tart a kezében, utalva nyilván a Santa Cecilia templomnak az építésére

– Ez egy mártírszent egyébként, a templom alatt vagy egészen a közelében lévő katakombában tisztelték a sírját

» De az a helyzet, hogy a sírjának a feltárására csak a barokkban kerül sor, akkor találják meg a holttestet teljes épségben, ha minden igaz → Annak most egy szobormásolata van az oltár előtt

– Mindenesetre ebben az időben építenek a sír közelében – majdnem fölé – egy templomot → És itt nyilván ebből a templomból maradt fenn ez az egyszerű félköríves alaprajzú, félkupolával fedett apszis, benne a mozaikkal és benne a pápa ábrázolásával, aki a templommodellt tartja

– Középen Krisztus áll → Krisztus iratkerccsel a kezében, áldó kézmozdulattal és rózsaszín-kék felhőfoszlányok között vagy előtt, mintegy lebegve látjuk az ő alakját és két oldalt pedig különböző szenteket figyelhetünk meg

– A szentek közül, valószínűleg a pápa mellett álló lehet a Szent Cecília → Ez a felső sávban van, sötétkék alapon jelennek meg a figurák, de van egy keskeny lábazati zóna, sáv, zöld fűben pompás virágok nyílnak, két oldalt pedig egy datolyapálma jelenik meg És az egész alatt van egy fríz szerű sáv, abban pedig bárányok vonulnak, hat jobbról és hat balról, ezek az apostolokat jelképezik

» Ezek olyanok, mint a korai keresztény mozaikok apostol bárányai → Korai keresztény, illetve bizánci körben láttunk ilyen megoldásokat

» Egy-egy városból vonulnak, az egyik Jeruzsálem, a másik pedig Betlehem lehet (legalább is így szokott lenni) → Ezeknek a kapujából jönnek, és a középső bárány az pedig (kicsit takarásban van) glóriával ellátva, az pedig Krisztust jelképezi

– Ez a pápa 817-824-ig volt pápa, tehát a 10-es évek vége, 20-as évek elejére lehet ezt a mozaikot datálni, meg a másikat is, a Santa Prassede templomnak ugyancsak apszis mozaikját, illetve nemcsak az apszis, hanem az apszis homlokfelületére kiforduló mozaikról van szó

Santa Prassede templom mozaik

– Amit itt az előtérben látunk, ez a diadalívnek a külső fala, ez lehet, hogy nem teljes egészében abból a korból származik, mert itt későbbi javítások és hozzátételek is vannak → Ami karoling kori, hiteles az bent van az apszisban

– Az alsó sáv nagyon hasonló ahhoz ami a Santa Cecilia in Trastevere-ben van, annak egyfajta másolata

» A szent városokból lépkedő hat-hat bárány, középen itt is Krisztus bárány van (csak az oltár baldachin eltakarja)

» Középen itt is Krisztus, ugyancsak ilyen felhő hegyben jelenik meg

» Két oldalt itt is szentek, bal oldalt a pálma alatt itt is ott a pápa, itt is tartja a templom kicsinyített mását

» Fönt a felhőkől Isten jobb keze nyúlik le (a másikon is ott van az Isten kéz ábrázolás)

» Itt is sötétkék az alap, egyszerűbb a lábazati sáv és a datolyapálmák is azt mutatják, hogy egyszerűbb a formavilág

– Homlokoldal

» A hetoimasian, tehát a második eljövétel számára előkészített trónus itt nem üres, hanem Isten bárányát ültették rá

» Két oldalt angyalok jelennek meg és az angyalok alatt pedig katonás rendben mártírfigurák fehér ruhában, vértanúságuk koszorúját emelik fel → Olyan mint a ravennai Sant'Apollinare Nuovo templomnak a vonuló mártírjai, csak itt egy-egy egymás fölötti, három sorban elhelyezett csoportba vannak összesűrítve ezek a figurák, ez is karoling kor

– A Santa Prassede templom mellett ott van a San Zeno kápolna, annak a boltozatain maradtak meg a 800-as évek elejéről mozaik

» Ez egy négyszögletes boltozott tér, a szögletekben oszlopok vannak és az oszlopok tulajdonképpen valami folytatásaként a boltozat felületére, felfelé tartott karú angyalok kerültek → És ezek az angyalok egy koszorúban Krisztus mellképet tartanak

» Krisztus szakállas, kereszties glóriával jelenik meg arany ruhában, sötétkék háttér előtt

- » Krisztus is és az angyalok is merev, frontális ábrázolásban láthatók, ők világoskék glóriával jelennek meg
- » Az oldalfalakon a szenteknek az ábrázolása szintén ebből a korból származik
- » Középen Péter és Pál jelenik meg és a második eljövétel trónusára mutatnak
  - Ha igaz akkor ezt a San Zeno kápolnát a pápa, az anyjának a temetkezési helyeként alakította ki és ehhez kapcsolódik a mozaik dísz

Ottó kor

- Ugye a karoling császárság, a karoling utódokon, illetve a 843-as verduni szerződésnek a következtében az egységes területeit elveszítette, tehát nem marad egységes birodalomként → Hanem a birodalomnak az újjászervezésére majd csak a következő században kerül sor, méghozzá az egymást követő Ottók uralkodása alatt
  - » Ez már nem Karoling Császárság, ez már Német-Római Császárságnak szokás hívni → Itt a főszerep az I. tehát Nagy Ottó
    - » A legnagyobb hadászati sikereit egyébként a magyarokkal szemben érte el → Megállította a kalandozó magyarokat 950-es évek táján és ez jelentősen hozzájárult a birodalom területi és politika, és katonai megerősödéséhez → És ezzel párhuzamosan egyébként a magyaroknak a megtérítésébe is belefogtak
    - » Mindenesetre az Ottóknak a dinasztiaja házassági kapcsolatra is épül a magyarokkal, de arra még várni kell, Istvánnak a felesége, Bajor Gizella az utolsó, tehát az Ottók dinasztijából az utolsó császárnak a testvére → Amikor persze elveszi, akkor még nem lehet tudni, hogy II. Henrik lesz az utolsó császár → De császár lesz az Istvánnak a sógorából és egészen jóban vagyunk a Német-Római Császársággal amíg ez a dinasztia ott van a trónon → De aztán a dinasztia váltás következik be, azokkal már egyáltalán nem voltunk jóban
- Mindenesetre amivel foglalkoznunk kell a karoling kort követően az az Ottóknak a kora
  - » Bár a karoling építészeti emlékekre jellemző megoldásokkal kapcsolatban már néhány Ottó kori emléket emlegettünk korábban
- Van egy emlék, ami az Ottó kor legvégén készül, viszont úgy tekint rá a művészettörténet, hogy ez egy olyan emlék, amely összefoglalja és magába foglalja a karoling és az Ottó kori jellegzetességeket → Tehát olyan, mint egy történet végén van egy nagy összefoglalás és mindent tartalmaz ami felé korábban igyekeztek és törekedtek → Ez a Hildesheim-i Szent Mihály templom

Hildesheim-i Szent Mihály templom alaprajz

- A második világháborúban megsérült, úgyhogy bizonyos részeit ma csak rekonstruált formában lehet a helyszínen megsejteni
- Az építető Bernward, aki a császári családdal, pontosabban III. Ottóval közvetlen kapcsolatban van, egy időben nevelője is → Az építetőről egyébként korabeli életrajz is született
  - » Ennek köszönhetően a templomépületnek a datálása sem kérdéses 1015-ben már van egy felszentelése, 1022-ben is van a templomról olyan adatunk, amely felszentelésről tájékoztat, meg 1033-ban is 1033-ban talán már minden kész volt és mindent befejeztek, úgyhogy az a vége
  - » A kezdete a 900-as éveknek a legvége → Ha a magyar történelem felől nézzük, akkor ez Szent Istvánnak a kora → Szent István korával kortárs épület ez a Hildesheim-i Szent Mihály templom
- Bernward temploma egy kétszentélyes templom
  - » Van neki egy keleti, három apszisos szentélye és van egy hosszan kinyúló nyugati szentélye, benne ott van a körüljáró → És a körüljárón belül pedig egy kis oszlopos, boltozott tér, amely tulajdonképpen a kriptá

» Tehát hasonló, mint a Szent Péter oltár St. Gallen ideális kolostortemplom alaprajzon, ahol szintén volt egy körüljáró, és a lépcső tornyok jelenlétéből arra következtetünk, hogy ott a szentélyen belül különböző szintek lehettek → És itt is itt vannak a különböző szintek, mert itt van a templom szentélye alatt egy altemplom, amelynek megfelelően a főszentély padlószintje magasabban van, mint a templom többi része, majdhogynem emeleti részen van

- Itt ugyan nincs lépcsőtorony, de az alaprajzon látjuk, hogy lépcsők vezetnek fel a szentélynek ebbe az emelt terébe → Tehát van egy körüljáró és van egy két szintre tagoló szentély, az alsó szint a kriptá vagy altemplom, a felső az emelt padlószintű főszentély

» Vagyis itt a 900-as évek legvégén építeni kezdett és 1015-ben felszentelt templomon, Ottó korban járunk ugyan, de karoling korból eredő megoldásokat még bőven látunk alkalmazni

- A körüljáróba nyugatról be lehet jönni, van itt egy oszloppár és az oszloppár között van egy kapu és a kapun keresztül bejövünk a körüljáróba és a körüljáróból be lehet jutni a kriptába is

- Az altemplomban vagy kriptában volt szokás őrizni a templomhoz kötődő fő szenteknek az ereklyéit → És az alapítónak is szokás volt itt a sírját elhelyezni

» Bernwardnak is az altemplomban helyezik el a sírját

- A körüljáró falának a vastagságában - tehát olyan vastag a körüljárónak a fala - fülkéket képeznek ki

» Ezek részben ablakokhoz kötődő, tehát ablakfülkék

» Részben pedig a fal tömegét megbontó fülkékről van szó

- Szimmetrikus kialakítás

- A keleti szentély az sokkal egyszerűbb

» Három félköríves szentélye van, a középső félköríves apszis az egy ilyen kis előtét szakasszal van megtoldva, tehát nem egy vonalról indul a három apszis, hanem a középső egy kicsit kijebb van

- A két szentély között, középen a templomnak van egy törzse, az egy három hajós bazilika → Tehát van a templomnak egy háromhajós bazilikális törzse középen, a hajók között két oszlop egy pillér, két oszlop egy pillér áll

» Ezt a megoldást – ugye a régi bazilikákba azt láttuk, hogy oszlopsorok állnak végig, Ravennában is meg máshol is, itt úgy gondolták, hogy statikailag biztonságosabb az oszlopsort bizonyos szakaszokon pillérekkel merevíteni → szász támváltásnak hívják, szász területeken terjedt el

- Hol megyünk be a templomba?

» A templomnak a főtengelyben bejárata nincs, oldalt lehet bejönni → Tehát van déli, meg északi bejárá

- Nyugaton és keleten is van egy kereszthajó

- A kereszthajó és a főhajó közösen alkotott tér része az a négyezeti tér

» Keleten is meg nyugaton is főszentély előtt van egy-egy négyezeti tér

» Ugyan úgy része a főhajónak, mint ahogy a kereszthajónak is része

» A négyezeti tér sarkain pillérek, vagyis részben falpillérek, részben szabadon álló pillérek helyezkednek el → Ez is statikai szempontból indokolt eleme az épületnek

- A kereszthajók tehát kinyúlnak a templom mellékhajóin túl

» A kinyúló részekhez nyolcszögletes lépcsőtornyok csatlakoznak → Ez azért van, mert a kinyúló részekben, mind a négybe, karzatot tettek

» Tehát a karzat emeleti szintjeire való feljutást biztosítják ezek a csigalépcső tornyok

- Egyébként a keleti részen nem csak a karzatokban van szint tagolás, hanem a mellékszentélyek is emeletesek → Tehát van egy alsó része, meg van a karzat szinten egy emeleti része is a mellékszentélyeknek

» Láttunk már főszentély is emeletest az Aachen-i palotakápolnának a szentélyében is ott van ez a szinttagolás → Itt a mellékszentélyekben jelentkezik ez a szinttagolás

Tömegalakítás (déli homlokzati nézet, rajz):

- A mellékhajó falakra vakárkádíves tagolási rendszert rekonstruált a rajzoló → Hogy ennek mi az alapja az kérdéses, mert a templomot a későbbiekben alakítgatják, bővítgetik és pont ez a mellékhajó fal ki lett cserélve, vagy át lett építve
  - » Amit most ott látunk, tehát déli bejárat egy gótikus kapu és gótikus ablakok húzódnak ezen a falon
  - » A mellékhajó fal nem őrizte meg az Ottó kori állapotot, a többi az elég jól megőrizte → De volt itt egy világháborús pusztulás is, tehát bizonyos magas részeket újjá kellett építeni, tehát nem minden elemében, anyagát tekintve hiteles az épület
- Két bejáratot rekonstruálnak (a déli helyén van a gótikus rész)
- Főhajói gádorfal ablaksorral → A szinttagolásra utal az, hogy a kereszthajó végfalain egymás fölött ott vannak az ablakok
- A nyugati részen egy kicsit bonyolultabb
  - » A szentélynégyyszög és az apszisos rész, merthogy itt ilyen hosszan kinyúló szentélyről van szó → Az apszisos rész és a négyyszögletes rész a külső tömegben nem egységes, tehát elválík egymástól → A szentélynégyyszögnek az ablakai olyan magasságban vannak, mint a főhajó gádorfali ablakai
  - » A kriptá körüljárónak külön bejárata van
  - » Az alsó ablakok a körüljáróba világítanak be és közvetetten az altemplomot megvilágító ablakok
- Miért olyan magas a körüljáró? → Azért olyan magas, mert a körüljárónak a felső része a főszentélynek az alsó részével van összekötve, tehát ahhoz kapcsolódik

Hosszmetszet

- A támváltás és a gádorfali ablakok között függőleges építészeti összefüggés nincs → Ottó korban, karoling korban egyáltalán nincs ilyen dolog, csak négyezeti tér határait jelöli ki a padlótól egészen a nagy hevederívekig felmenő falpillér → Egyébként nincs függőleges összeköttetés a vízszintes sávok között
- Négyezeti tornyok szögletesek, nincs bennük boltozat, fönt ablakok jelennek meg
- A nyugati bejárat levisz a körüljáróba, amelyen keresztül körbe lehet menni az altemplom körül
  - » De a körüljárónak felső része kicsit felnyúlik a szentélynek a lábazati részéig és itt vannak ablakfélék → Ezekon ablakféléken a főszentélyből le lehet nézni a kriptának a körüljárójára
  - » És van itt még valami, egyrészt a lépcső, ami fölvisz a főszentélybe és van egy másik lépcső a falvastagságban és itt a felső részen van valami melléktér kiképezve → Tehát ez oda vezet
  - » Ez az altemplom egyébként két-három lépcsővel van alacsonyabban, mint a felső résznek a padlószintje, tehát ez alig-alig van belesüllyesztve a földbe → Ennek köszönhetően egyébként a főszentélye igen magas
    - » Vannak olyan példák is ahol az altemplomok mélyebben lent vannak → Tehát mélyebbre süllyesztik és így a főszentély padlószintje persze alacsonyabban és közelebb van a főhajói padlószinthez
- Boltozat csak az altemplomban van, meg az apszisoknak a félkupolája boltozott, meg a karzat alj → Hajóban, törzsben semmiféle boltozat nincsen, mint ahogy a korábban tárgyalt korai keresztény templomokba sem alkalmaznak boltozatot, amelyek ugye hosszanti templomok → Centrális templomokban vannak mindenféle kupolaboltozatok
- Síkmennyezetes a főhajó

- » Ott egy XIII. századi festett famennyezet van, eredetileg talán nyitott fedélszékes volt → Mindenesetre a XIII. században készül ez a mennyezet, látjuk, hogy nincs benne boltozat és látjuk, hogy az alsó részek meg a felső részek között semmi -féle függőleges építészeti kapcsolat nincs, egyedül a négyezeti tér határait, sarkait jelölik felfutó pillérek, azt ilyen csíkozással díszítették
- » A szemben lévő pilléreket hevederívekkel kötötték össze, de köztük sincs boltozat, tehát a torony aljak sem boltozottak → Egyedül az apszisban van egy félkupola boltozat, az előtét szakaszban van még egy keskeny dongaboltozat, meg lent a kriptában és a karzataljban, egyébként nincsenek boltozatok
- Az oszlopfők kocka oszlopfők és azok itt jelennek meg valószínűleg → Ez a német romanikának egy jellegzetes formája lesz majd
  - » Az oszlop hengeres formáját és fönt a fejlemez szögletes formáját köti össze úgy, hogy alul tehát kör formát mutat, kör alaprajzú a fejezet és a kört félgömbbé fejlesztve indul ez a fejezet és fönt átmegy egy ilyen négyszögletes hasábbá, átvezetve a formát a fejlemeznek a formájához

Bernward -féle kétszárnyú bronzkapu Hildesheim-i Szent Mihály templomban

- Bernward készíttetett a templom számára egy két szárnyú bronzkaput → Ez a bronzkapu ez mind máig megvan
- Ez a bronzkapu ha igaz, akkor eredetileg a kriptakörüljáró számára készült
  - » Tekintve, hogy 1015-ben a kriptá felszentelésére kerülhetett sor, arra lehet gondolni, hogy ez az ünnepélyes felszentelés alkalmával a kapunak is már készene kellett lennie, hiszen azon keresztül lehetett lejutni a kriptába → Úgyhogy ezt a kaput ezért 1015-re szokás datálni
- Ez mind a mai napig megvan és az Ottó kori szobrászatnak a legfontosabb alkotása
- Bronzból készül, két szárnyú, és figurális jelenetek díszítik → Oroszlánfejes kopogtatók tartoznak hozzá
  - » Az Aacheni palotakápolnával kapcsolatban, annak az épületnek is készítenek Nagy Károly korában bronz kaput, az is kétszárnyú bronz kapu, azon is van két oroszlánfejes kopogtató, de nincs rajta semmilyen dombormű
  - » Az Aachen-i esetében szokás arra gondolni, hogy a régi rómaiak bronz kapuit vagy a bronzkapu műfaját akarják, ugyan úgy, mint ahogy az épület egyéb vonatkozásai is erre utalnak felújítani → Tehát római eredetű maga a műfaj
- Na de itt figurális jelenetekkel vannak a táblák díszítve, mind a két szárny
  - » Valószínűsítik, hogy a korai keresztény időkben, tehát a késő római időkben elterjedt fa kapuknak a műfaja hat a művészetben → És a fakapuknak a műfaját teszik át bronzba
    - » Ilyen fakapu egyébként az V. századból fennmaradt, a Santa Maria Maggiore római templomának a fakapuja → Az ilyen fakapu, amin jelenetek vannak, csak azt nem öntötték bronzba → Fából kifaragták és annyi
    - » És akkor a Bernward ezt a fa mulandó műfajt, meg a monumentális bronzkapuknak a karoling korban felújított római műfaját összeházasítja és bronzkaput készíttet figurális domborművekkel
- Nyolc tábla van a jobb oldalon és nyolc tábla van a bal oldalon
  - » A bal oldali táblák ószövetségi jelenetek és fentről lefelé haladunk az időben, ha ezt történetileg szemléljük → Tehát balra fent kezdődik a történet és haladunk lefelé
  - » A jobb oldalon újszövetségi jelenetek láthatók és ott a jelenet olvasás sorrendje lentről indul, lentről haladunk fölfelé
    - » Ez a főnről lefelé, illetve lentről fölfelé haladás jelenti a kapun kibontakozó ikonográfiai programnak az alakját
      - » Balról valami alásüllyedés, a bűnökben való alámerülés története jelenik meg képekben

- » Jobbról pedig az ebből való kiemelkedés, illetve felemelkedés
  - » De ez nagyon alaposan van átgondolva merthogy az egymás melletti ó és újszövetségi jelenetek is össze vannak tartalmilag hangolva → Tehát ami bal oldalt ószövetségi jeleneteknek ilyen szempontból párja az ami jobbról mellette látható
  - » De nem csak tartalmilag vannak a dolgok összehangolva, hanem ahol lehetett ott kompozicionális szempontok mentén is összehangolták az egymás mellé kerülő ó és újszövetségi jeleneteket is → Ha nem is egész kompozíciós vonatkozásokban, de részletkompozícióknak a vonatkozásában abszolút kimutatható és megfogható

Ikonográfiai program:

- Balra fönt az első jelenet
  - » Van itt egy előre hajló, tányérszerű glóriát viselő figura, aki egy fekvő figurán babrál
  - » És van itt egy másik figura aki kíváncsi testtartásban nézi, hogy mi történik → Ez valószínűleg az Éva teremtése
    - » Tehát az Atyaistent látjuk, a fekvő Évát látjuk és Ádámot látjuk, aki várja, hogy női párt kapjon
  - » Egy angyalfigura is megjelenik a háttérben
  - » A paradicsomban vagyunk, ezek a gizgazok amik itt vannak, azok a paradicsomi növényzetet jelentik, meg a következőkben is ezek a növények a paradicsomot hivatottak megjeleníteni → Ezek laposabban vannak kialakítva, az alapsík majdnem mindenhol érintetlen és lapos, és növényzet az építészeti környezetnek bizonyos elemei jelenhetnek meg rajta
  - » A figurák mintha rá lennének téve, rá lennének ragasztva, egészen plasztikusak, különösen a kezek, kézfejek, fejek, meg a felső test → Valami teljesen kör-plasztikusan válik el az alaptól
    - » Tehát mondanivalójában és ikonográfiai programban is nagyon plasztikus, és stílusba is nagyon plasztikus
- Következő jelenet
  - » Itt az atyaisten és itt van két figura aki nagyon örül egymásnak, Ádámot és Évát bemutatják egymásnak a paradicsomban
- A következő jelenet a bűnbeesés
- A következő jelenet pedig a felelősségre vonás
  - *Mit tettél? – kérdezi az atyaisten. Az Ádám meg a karja alatt átmutat:*
  - *Nem én, hanem ő! – Itt az Évára mutat, ugye a hárítás. Az Éva tovább hárít és mutat, hogy:*
  - *Az a kis dög! A beszélt engem rá!* → Tehát a felelősségre vonás
- Utána jön a kiűzetés
  - » Az úr angyala megmutatja a kijáratot: – *Tessék kimenni!*
  - Az emberpár nagy szomorúan távozik a paradicsomból
- Az oroslánfejes kopogtató fölött a paradicsomi élet utáni élet
  - » Ádám növényt kapál, Éva gyermeket tart az ölében, valami kis sátor -féle védi őt a nap hevétől
- Aztán jön a Káin és Ábel áldozata
  - » Ugye Káin hozza a búzakévé, Ábel állatot áldoz → Az Istennek a keze Ábel felé hajlik, az Ábel áldozata a kedvesebb
- Na puff neki, itt a testvérgyilkosság
  - » Azzal a bunkóval lett az Ábel agyoncsapva
  - » Hát ettől lejjebb már nincs, testvérgyilkosság

- » Az emberiség a testvérgyilkosság által a legmélyebb, legsötétebb bűnök vermébe került → Kárhozat
- Igen ám, de mit mond az újszövetség?
  - » Isten elküldi a fiát és elhozza a megváltást, ez indul a másik oldalon, ezért haladunk lentről fölfelé
  - Az első jó hír, az első angyali üdvözlés a Máriának szóló angyali üdvözlés
    - » Ott van Gábiel, ott van Mária, és elmondja a Gábiel, hogy fiút fog szülni, ő lesz a megváltó
  - Következő jelenet a születésnek a jelenete
  - A születést követi a három királyoknak az imádása
    - » Mária az ölében tartja a gyermek Jézust, ugyan úgy ahogy Éva az ölében tartja a kis gyermekét → Itt nyilván a betlehemi istálló féleség, de palota szerűen jelenik meg
  - Gyermek Jézus bemutatása a templomban
    - » A templom elég laposan jelenik meg
    - » Párja: Ugye itt befogadja a Jeruzsálemi templom tulajdonképpen Jézust → A másik oldalon Ádám és az Éva kiűzetése, tehát itt az ellentét pár egymás mellé kerül, a tartalmi összefüggés valóban egyértelmű
  - A következő jelenet, Jézust Pilátus elé vezetik → Tehát van egy gyermekség és utána jön rögtön a passió
    - » Ilyen félét láttunk a Volvinius -féle San't Ambrogio aranyoltáron is, de ott a kettő ciklus közé, a gyermekség és passió ciklus közé a csodatételeknek a jelenetei szivárogtak be
    - » Tehát felelősségre vonják a Jézust, ez párja annak a felelősségre vonásnak, ami a túloldalon ott van, amikor a bűnbe esett Ádámot és Évát vonja az isten felelősségre → Itt az istent vonják felelősségre, tehát ellentétpár
  - A bűnbeesés van ugye bal oldalon és itt a jobb oldalon a keresztre feszítés
    - » Azért kellett Jézusnak kereszthalált halnia, mert az emberpár nem volt rest és amint lehet rögtön bűnbe esett → Ez itt van helyrehozva a kereszten, itt van egymás mellett a kettő → Csak bal oldalt egy lefelé vezető úton vagyunk, itt meg egy fölfelé vezető úton
      - » Itt van a megváltás, itt van Longinus a lándzsával, itt nyújtják nádszálon az ecettel és vízzel átitatott spongyát, Krisztus a kereszten meghal
  - A következő a három Mária sírnál
    - » Ugye itt van Jézusnak az üres sírja, mennek bekenni Jézusnak a holttestét, éppen azon spekulálnak hogyan fogják a sír elé hengerített nagy követ eltávolítani, amikor meglepetten tapasztalják, hogy nincs a helyén, üres a sír
    - » Angyal van ott és azt mondja ne keressétek a holtak közt az élőket → Tehát Jézus feltámadásának a kihirdetése → A párja a másik öröm, amikor Ádám és Éva még örül egymásnak
  - A következő pedig, Mária Magdolnával találkozik Jézus és azt mondja, hogy ne illess engem
    - » A feltámadt Krisztusnak az ábrázolása, ami az ember teremtéssel van párhuzamba állítva → Tehát a feltámadt Krisztus ábrázolásával fejeződik be a ciklus → Megtörtént az emberiség megváltása → Amit Ádám és Éva elrontott, testvérgyilkosságban tetőzött és akkor a másik oldalon ettől megszabadul az emberiség
- Néhány domborműves lapon hullámindás, palmettás motívumok is megjelennek, ami ilyen térkitöltő tulajdonképpen

Bernward húsvéti gyertyatartó (részlet)

- Bernward korából fennmaradt még egy bronz mű, egy húsvéti gyertyatartó
  - » Ez nem a Hildesheim-i Szent Mihály templom, hanem a Hildesheim-i székesegyház számára készül
- Bronz oszloptörzsről van szó
  - » Az oszloptörzsen spirálisan fut föl egy jelenet sáv, úgy ahogy a Traianus, meg a Marcus Aurelius diadal oszlopán Rómában → Csak azok ugye kőből készültek, köztéren vannak és nagyon magasak → Ez bronzból készült, húsvéti gyertyatartó és annak a törzsén
  - » Na de nem a dákok elleni hadjárat, meg a markomanok elleni császári hadjárat van rajta, hanem Jézusnak a passiója
    - » Jézusnak a passióját ugyan olyan diadal menetként mutatja be, hogy az emberiség üdvözítésének tulajdonképpen a diadalmenete, mint ahogy hadi sikerek vannak az előbb említett diadal oszlopokon bemutatva → Tehát ez is egyfajta antikizálás, még akkor is ha részletekben, stílusban, ikonográfiában nem antikos → De úgy van Jézus passiója bemutatva, mint ahogy a diadal oszlopoknak az ábrázolásait Rómából ismerni lehetett abban a korban is
- Ezt is Bernward csináltatja, csak úgy látszik, hogy voltak neki más mesterei is, mert a stílusa az más → Azok az erőteljes plaszticitást mutató fejek, testrészek, kezek itt nincsenek, itt minden egyforma plaszticitású, visszafogott → És ilyen háttérelemek sincsenek

Szent István király kora

- Az Ottók dinasztiája III. Ottót követően oldalágról folytatódik és II. Henrik uralmával zárul ennek a dinasztiának az uralma, amit követően a száli frank dinasztia tagja követik őket a Német-Római Császári trónon, II. Konráddal az élen
  - » II. Henrik, tehát az utolsó uralkodó ebből a dinasztiából, a Gizellának volt a testvére → Tehát I. István királyunk, Bajorországból származó feleségének volt a testvére
    - » Ebben az időben az István, tehát a magyar királyi dinasztia sógorságba került a Német-Római Császári dinasztiával → A 20-as évek második felétől, illetve a 30-as években, amikor már megszűnik ez a dinasztikus kapcsolat, – ugye új dinasztia kerül a Német-Római Császári trónra – a viszonyok is megromlanak, és ezek a háborússá fajuló viszonyok, ezek a XIV. század további évtizedeit elég jelentősen befolyásolják a magyar történelemben
- Itt azzal a Szent István-i korrallal kell foglalkozni, ami még nem romanika, ami még az Ottók korának a művészeti vonzáskörébe tartozik
  - » Ez általában úgy szokott lenni, hogy román kor művészete és akkor a magyar vonatkozásokat Szent István korára teszik → Nem
    - » Van egy fogalom, amit a magyarországi művészettörténet használ, – de hát a történetírástól kölcsönözte – az Árpád-kor fogalma, az Árpádok-korának művészete
      - » Az Árpádok-korát, ha a keresztény uralkodóktól számítjuk, akkor Szent Istvántól kell számítani és 1000-tól tulajdonképpen, és egészen 1301-ig, amikor az Árpádok dinasztiája férfi ágon, III. András halálával kihalt → Tehát megszakad itt a dinasztia
      - » Az Árpádok dinasztiájának a korában ott van Szent István is, ami még nem romanika, ott van a románkor is, és ott van a gótika is → Tehát az Árpád-kor művészete az nem egy művészeti stílusra vonatkozik, nem egy művészeti stílus jelenséget ölel fel, nem azonosítható művészeti stílussal
        - Olyan, hogy Árpád-kori stílus, olyan nincs → Árpád-korban van Ottó kori hatás, van preromanika, van romanika, meg van romanika-gótika keverék, meg van gótika is → Tehát az Árpád-kor nem stílusfogalom → Ha Árpád-kori művészetről beszélünk, akkor Szent István korának a művészetéről

beszélünk, de ha csak román kori művészetről beszélünk, akkor csak román korról beszélhetünk

» A román kor az európai művészet, egyetemes művészetbe 1060-as, 70-es, 80-as években jelenik meg, korábban nincs romanika → Úgyhogy Szent István korában se nálunk nincs romanika, se máshol nincs romanika → Késő Ottó-kor van, bizonyos jelenségek előkészíteni látszanak a romanikát, más jelenségeknek meg semmi közük a romanikához

– István az első keresztény, magyar uralkodónk és az első király → Tehát a magyaroknak a királysága István királlyal kezdődik

» István király apja halála után kerül a magyarok élére, ez 997-re datálódik, nem királyi funkcióban és pozícióban, hiszen apja Géza még csak Nagyfejedelem volt

- Géza valószínűleg már megkeresztelkedett, de a történetírói hagyomány szerint nem élt valami keresztény életet

- Az Istvánról fennmaradt források és kép, viszont már arról tanúskodik, hogy őt nemcsak hogy megkeresztelték, hanem keresztényi életet is folytatott → Királyi koronát kap koronázásra, amivel Istvánt meg is keresztelik, és innen indul ezzel a királyi koronázással a Magyar Királyság, illetve magyar keresztény királyságnak a története

– István 1038-ig uralkodott és Istvánt majd 1083-ban fogják szentté avatni

» A szenté avatáshoz kötődően, meg később is a szent kultuszhoz kapcsolódóan készülnek el Szent Istvánnak a legendái, ez egy életrajz

– Ismert a kis legenda, meg ismert a nagy legenda, meg ismert a Hartwick püspök nevéhez köthető legenda, ami valószínűleg csak Könyves Kálmán király korában, tehát a XII. század elején készülhetett → Istvánnak az életéről, tetteiről, és a halála utáni csodáról a legendákból értesülünk, úgyhogy eredendően a legenda irodalom tulajdonképpen a szentté avatási anyaghoz tartozott, abban voltak a bizonyítékok – Miért lehet valakit szentté avatni? → Mert csodák történtek életében, halálában, halála után és azt az életrajzi irodalom, a legenda szolgáltatta a szentté avatási biztosok számára → Bár Szent István avatásakor 1083-ban nem volt ilyen hivatalos procedura lefolytatva, hogy kivizsgálták → Úgy tűnik nem római kezdeményezésre, utólag lett valahogy szentesítve, de a legendái viszont elkezdtek készülni

– Istvánt megkoronázzák és elkezdi uralkodni → Mi köthető hozzá? Az ő korához?

» Ha a régebbi művészettörténet könyveket vesszük alapul, a magyarországi művészettörténet írásnak a 4,5,6 évtizedes munkáit, vagy még korábbiakat, akkor elég sok minden

– Amin akantuszlevél volt az Szent Istvánnak gondolták

– Ami palmetta formákat mutatott, meg szalagfonatokat az mind Szent István kori

» Hát...Alaposan megrostálta az utóbbi két, két és fél évtized művészettörténet írása ezt az emlékanyagot, úgyhogy igazából alig maradt valami Szent István korából » Nagyon sok minden a XI. század végére vagy a XII. század első harmadára került át

→ Szent István korából nagyon kevés maradt

Székesfehérvári Szent István-székesegyház

– Itt van rögtön problémaként a Székesfehérvári királyi bazilikának is a kérdése

– Egy olyan periodizált ásatási eredményeket és feltüntetett alaprajzot látunk, ahol 14 periódust különböztetnek meg egymástól és ebből csak egy, a felső, a fekete a Szent István kor, a többi az le van választva a Szent István korról → Más emlékekkel is vagyunk így, hogy lehet, hogy valami belőle Szent István, de a többsége az nem Szent István korabeli

– Hogy jön egyáltalán a Székesfehérvár képbe? → Székesfehérvár úgy jön a képbe, hogy a Szent István legendákból értesülünk arról, hogy ez Szent István temetkezési helyeként kerül használatba vételre és, hogy tulajdonképpen ő itt az alapító

- Az épületnek az alapítási évszámát nem ismerjük, de történeti források alapján arra lehet gondolni, hogy – mert az tudjuk, meg a történeti forrásokból, tehát így írja a képes krónika, hogy a Bolgár Keán elleni hadjáratban szerzett zsákmányból alapítja István a székesfehérvári templomot
  - » Valószínűleg, hogy a magyarok a bizánci szövetségeseikként harcoltak és így vettek részt ebben a háborúban és valószínűleg ez az a háború, ami az 1010-es években volt, 16-17-ben került sor erre a háborúra → És ennek alapján szokás gondolni, hogyha ez igaz, akkor az alapítás nem István uralkodásának a legelején van, hanem azért később → Tehát nem 1001, 1002 vagy 4 vagy 5-ben, hanem 1017 körül
- Támpontként szolgálhat a befejezésre vonatkozóan először is, Szent István halálával kapcsolatban leírják, hogy amikor ő meghal akkor a főpapok tanácsot tartottak, hogy most mi legyen? → Hova temessék az Istvánt, mert a Székesfehérvári templom, ahova ő temettetni szeretne volna magát, még nincs felszentelve → És akkor tanácsot tartottak, felszentelték a templomot és utána eltemették az Istvánt
  - » Nyilvánvalóan, ha ez a templom még javában épülő félben lett volna (építési állványok, meszes gödrök, munkások jövése-menése, alapozási árkok ásás, stb.) akkor nem lehetett volna felszentelni, mert nincs mit felszentelni és a királyt sem lehet oda eltemetni → Tehát ebből az adatból az következik, hogy templom nyilván akkor már volt olyan állapotban, hogy fel lehetett szentelni, legalábbis azt a részt ahol az Istvánt eltemették → Tehát az 1038 templom épületének a befejezéséhez közeli évszám lehet
  - » De van még egy támpontunk, az pedig a koronázási palást → A koronázási paláston évszám is van, és ez az évszám 1031 → A koronázási palástnak a feliratából nem csak ezt az évszámot lehet tudni, hanem azt is, hogy ez ajándékként készült „*Sancta Marie sitae in Civitate Alba*”, tehát Szűz Mária temploma számára, Fehérvár városában → Tehát ez a Székesfehérvári templom számára készült ajándék, ez eredetileg miseruha volt
    - » Na most ha 1031-ben már azon spekulálnak, hogy a templom számára már a miseruhákat is biztosítani kell, akkor az a templom nem még az alapozási gödröknél tart, hanem az a befejezéshez közeli állapotban van → Az is lehet, hogy tényleg bizonyos részeit más befejezték csak még nem szentelték fel
    - » Úgyhogy itt az 1020-as évek vége, 1030-as évek eleje a templom befejezése → Tehát valószínűleg a 10-es évek vége felé kezdik, 20-as években nagyban építkeznek, a 30-as években meg befejezik
      - » Nem siettek vele, de nem is számít túl hosszú építkezésnek → Bár ha az alaprajzot megnézzük, akkor azért itt nagy méretekről van ugyan szó, de nem egy bonyolult építészeti rendszerről
      - » Persze nem tudjuk, hogy a bejárati rész, hogy is nézett ki, mert mind a mai napig nincs megmutatva, nem volt ásatás ezen a részen → Mert a XVIII. században erre a részre épült a püspöki palota és az egymást váltó püspökök nem szeretik, ha a palotájukban a padlót a régészek fölszedik (lehet, hogy még a szőnyeget sem szerették ha fölszedik, hát még a padlót, hát még a padló alatti földréteget) → Úgyhogy itt soha nem volt ásatás
  - Van egy építész, aki régóta foglalkozik a fehérvári templom rekonstrukciós kérdéseivel, és ennek a templomnak lehet valami köze Aachenhez → Miért?
    - » Azért, mert Aacheni palotakápolnáról elmondtuk korábban, hogy palotakápolna, uralkodói magánkápolna, illetve a dinasztikus reprezentációt szolgálja, valamint uralkodói temetkezőhely → Mindez elmondható a székesfehérvári templomról is, ez István királynak a magán kápolnája, házi kápolnája, székesfehérvári palotakápolnája
    - » Nem olyan mint az Aacheni, nem centrális, ez egy hosszanti épület, de ettől függetlenül, hogy nincs meg az építészeti összefüggés – jelenlegi ismereteink és az alapján amit látunk – az Aacheni épülettel, de funkciókban megvan → És mindehhez tartozik, hogy a királyi kincstárat is itt őrizték, ez Aachenre is igaz

- » És mint királyi kápolna a királyi család vallásos életéhez tartozó funkciók is ide kötődnek
  - Tehát az uralkodónak a koronázása, esküvője, illetve Istvánnak a temetése és István fiának a temetése is ehhez az épülethez kötődik
  - » A székesfehérvári királyi bazilika nem királyi temetkezőhelyként készült, Aachen sem volt királyi temetkező hely, egy királyt az alapítót temetik oda → Oda Nagy Károlyt, ide Istvánt
    - Az, hogy a XII. században majd a királyok ezt kezdik használni temetkező helyként, az egy utólagos fejlemény, az nem volt eredetileg belekombinálva az elképzelésekbe → Eredetileg ez István és a szűkebb családtagjai számára készült
- A XI. században a magyar uralkodók követték István példáját abból a szempontból, hogy mindenki a saját maga által alapított egyházi intézménynek a templomába temetkezett → Imre trónörökös korában meghalt, neki még nem volt lehetősége egyházi intézményt alapítani és hozzá templomot is építeni, őt itt temetik el a templomban és ez 1031-ben történik → És ez még egy adat, azon túl, hogy a koronázási palástként elhíresült textílián megjelenik az évszám, tehát itt el tudják temetni → Tehát itt bizonyos részek már 1031-ben fel voltak szentelve
  - Péterről (Istvánnak az első utóda) azt mondják, - képes krónikai adat – hogy őt Pécsen temetik el, még hozzá az általa alapított székesegyházban → Hát, a székesegyházat nem a Péter alapítja, lehet, hogy építkezik rajta vagy bizonyos részeket újjá épít, mindenesetre úgy tudjuk, hogy volt köze hozzá építészeti szempontból → De az ő esetében az egyházi intézményt sem ő alapította, mert a pécsi püspökséget még István korában megalapítják → Úgyhogy István első utóda esetében ez a dolog sok kérdést vet fel
  - De ha tovább megyünk Aba Sámuel esetében, akkor az Aba nemzetségnek, az Abasári monostora, családi monostora jön számításba, ami egy ilyen családi alapítás → Jó, vegyük úgy, hogy bár eredetileg nem oda temették, de oda vitték át Aba Sámuel, az se Székesfehérvár
    - » Tehát sem a Péter, sem az Aba Sámuel nem élt és uralkodott olyan hosszan és nyugodtan, hogy komoly egyházi intézmények alapításáról és komoly épületek felépítéséről lehetett szó, de akkor sem temetkeztek Fehérváron
- Aztán jött András
  - » Ugye Imrének nincs gyereke, Péternek nincs gyereke, Aba Sámuelnek nincs gyerek, István további leánytestvéreinek a leszármazottairól nem tudunk → A dinasztia Géza öccsén Mihály, illetve Vazulon keresztül folytatódik, még hozzá András lesz majd 1046-ban a király
  - » Andrást Tihanyban temetik el → Tihanyban a bencés kolostor alapítása valószínűleg hozzá kötődik → Az ő testvérét Bélát pedig Szekszárdon, saját alapítású kolostortemplomában temetik el
- András után Salamon volt tulajdonképpen a király, tehát tőle ragadják el a hatalmat majd a Bélának a fiai, a Géza meg a László → Salamont nem hagyták nyugton, mármint az unokatestvérek, úgyhogy őt nem tudjuk, hova temették
  - » Krónikás adat: Besenyők ellen harcolt, bement az erdőbe eltűnt
    - Szóval ő nem királyként fejezte be az életét, nem tudta biztosítani a temetkezési helyét → Géza már igen
- Géza a Váci Székesegyházat alapítja és ott is temetik el
- László is székesegyházi környezetben, még hozzá Váradon lesz eltemetve → Megvan a püspökség, de áttelepítik Nagyváradra, tehát az egyházi intézményt ő viszi oda és ő alapítja a templomot, őt oda temetik
  - » De az általánosságban megállapítható, hogy a XI. században minden király a saját templomában és egyház intézményében temetkezett → Ez lehet kolostortemplom, lehet székesegyház, lehet királyi magánkápolna
- És László után Kálmánnal indul az a törekvés, hogy a szent király mellé temetkezzenek → Úgyhogy a XII. század arról szól, hogy aki uralkodó csak tehetette, az Székesfehérvárra temetkezett

- Tehát van egy királyi magánkápolna céljával épített templomunk, amely a korabeli Magyarország legnagyobb épületeként épül
- De bokaromként van csak meg, tehát nincs meg az épület
  - » Egyrészt a Szent István kori állapotokat csomó építési periódusban módosították, változtatták, újraépítették
  - » A templom áll a XVI. századig, jönnek a törökök, megsérül a templom Székesfehérvár visszafoglalása, romosodás, bent van a város közepén, ingyen építőanyag, a székesfehérvári népek viszik és bontják → Nem volt olyan állapotban, hogy újjá építették volna, romos volt → De még jelentős fennmaradt épületrésze, különösen az északi oldalon az Anjou kápolna, még fönt állt a XIX. század elején is, amikor lebontották, méghozzá püspöki jóváhagyással → Meg ráépítették a püspöki palotát még a XVIII. század végén a nyugati részre
    - Úgyhogy a XIX. század közepére, ha valaki odament Székesfehérvárra és megkérdezte: Na hol van itt a királyoknak a temploma? Akkor azt nem sokan tudták
    - » 1860-as évekig normális épület kutatás, ásatás nem volt, akkor jött Henszlmann Imre, ő volt az első régésze a területnek → És az ő ásatásaiból kezdett kialakulni a jelenleg is ismert alaprajz → Úgyhogy Szent István épületéről egyáltalán ha bármit is, tulajdonképpen ennek a Henszlmanni ásatásnak köszönhetően, meg a későbbi ásatásoknak köszönhetően tudunk
- Az a Szent István ami feketével van jelezve, azzal, hogy a nyugati rész kérdőjeles, mert ott nincs megásva, nincs kutatva
- Amit tudunk az, hogy három hajós szélességű a templom, valószínűleg háromhajós volt, hiszen szélességét tekintve háromhajós és a tértagolását tekintve sem lehet máshogy elképzelni
- A főhajó szélességében van – és ennek a töve megvan mind a mai napig – egy kívül-belül félköríves főapszis
  - » Ennek a két oldalán vagy egy-egy négyszögletes helyiség, ezt a Henszlmann Imre, meg sokáig mások is, úgy gondolták, hogy toronyalapozás és hogy ezeknek a párja megvan a nyugati oldalon is
    - » Úgy hogy egyébként a délnyugati részt a Zsigmond korban Ozorai Pipó újjáépítette és akkor ebből úgy gondolták, hogy ez egy négy tornyos templom volt, olyan mint a Pécsi Székesegyház → Hát nem, nyugaton lehet, hogy voltak tornyok, az egyiket tényleg újjáépíti az Ozorai Pipó, de ezek nem tornyok voltak → Hanem ezek a prothesis és diaconicon nevet viselő, bizánci építészetben elterjedt mellékterek a miseáldozat előkészítésére szolgáló, sekrestye szerű funkció, a másik meg az ereklyéket és miseruhákat őrző helyiség → Tehát kiszolgáló helység, amelyeknek a tere nem is volt egybenytva a mellékhajói terekkel
      - » Vagyis a mellékhajók tehát egyenesen záródtak (valószínűleg) → Nyugaton lehettek valamiféle tornyok, de a késői torony ki van mutatva, hogy a korábbi volt vagy nem volt (ott valamennyivel vastagabb a fal) Talán...
- A hajók között valami -féle támaszsornak állnia kellett, de mivel a Könyves Kálmán a templom tartószerkezetét újjáépíti, ezért a korábbi Szent István korabeli elemeket likvidálták a templom belsőből, úgyhogy a Szent István korabelieket nem ismerjük, kibeletzték a templomot
  - » Kálmán kori állapotokat ismerünk, de hogy volt e valami sávalapozás – ezt a ravennai építkezéseknél említettük, hogy mocsaras a terület, így az oszlopok alá a ravennaiak általában összefüggő sávalapozást tettek és arra állították az oszlopokat, ha megsüllyedt az egész akkor egybe süllyedt meg, nem volt nagy baj, nem egyenként süllyedtek meg az oszlopok → Ilyen sávalapozás Fehérváron is van, tehát az alapozási technológia itt is jól jött, mert Fehérvár is mocsaras területen van, mint Ravenna
    - » Ebbe a sávalapozásba a két szabadon álló pillér között a déli sorba temetik el Imrét → Tehát a sávalapozás az megvan, most hogy mit raktak a sávalapozásra azt nem tudjuk, de valószínűleg valamilyen oszlopos lehetett → Hogy volt e valami támváltás benne, mondjuk a Hildesheimihez hasonló szász támváltás, azt nem tudni, a Kálmán pillérsorában vannak ilyen erősebb pillérek is

» A Hildesheimi példával való összevetés nem lenne rossz, mert időbeli abszolút párhuzam
→ Ott tudjuk az évszámokat, tudjuk az 1015-ös, 1022-es és az 1033-as felszentelést is →
Tehát időben, mondjuk kicsit korábban kezdődhet, mint a Székesfehérvár, meg kicsit talán
korábban be is fejezik → Szóval időbeli párhuzam, de építészeti, alaprajzi párhuzam nincs
» Tehát itt nincs kettős kereszthajó, itt nincs altemplom, nincsenek négyezeti tornyok, nem
feltételezhető itt oldalkarzat, hogy milyen a nyugati rész azt nem tudjuk persze → Szóval
egyelőre nem látunk közelebbi vonatkozást (Kettős szentély ami az Ottó korban elterjedt és
Hildesheimben is van, nem idegen a magyaroktól sem, Pannonhalmán megtalálták a nyugati
szentélyben a fő szentéllyel szemben a másik szentélyt Tehát van ilyen)

– Milyen jellegű akkor ez az alaprajz? → Érdemes összevetni ezt az alaprajzi megoldást, meg a
felépítményt a San Giovanni Evangelista templommal 400-as években épült templomról van szó,
háromhajós bazilika → Itt mondjuk a fő szentély poligonálisan van alakítva, a Fehérvári félköríves,
tehát ilyen részletben nincs meg az egyezés

» Itt is megvannak a mellékterek, tehát nem toronyról van szó, hanem itt is melléktérről van
szó a szentélynek a két oldalán

» És a belsőben: Háromhajós bazilika, oszlopsor mind a két oldalon, behúzott oszlopokon áll
a diadalív és belül félköríves, félkupolával fedett szentély, fönt a gádorfalon ablakok, nyitott
fedélszék, és mellékterek vannak az egyenesen záródó mellékhajóknak a végén...Ennyi, se
támvtálas, se faltagolás, se kereszthajó, se semmi → A San Giovanni Evangelista templom
nem minden részletében hiteles, mert a világháborúban elég alaposan megsérült és bizonyos
részeket újjá kellett építeni (mondjuk az egész tetőszerkezetet) → Szóval a téralakítás,
tömegalakítás és bizonyos oszlopok, oszloptörzsek, oszlopfők is azért eredetinek tarthatók
» Lehet, hogy a Szent István templom esetében is ravennai az előkép, Aachen esetében
bizonyítható ravennai előképekről van szó, a San Vitale és a Theoderik -féle mauzóleum,
amelyek az 500-as évekből származnak

- Ravennát azért a magyarok ismerhették, sőt a magyar egyháznak az alapítása, püspöksége,
kigondolása az is a ravennai zsinathoz kötődik (Nem Rómában zsinatoltak a pápa és a
környezete és döntöttek a magyar ügyekről, hanem Ravennában) → Tehát a magyarok
számára a ravennai környezet ismerősebb volt, mint a római lett volna → Úgyhogy ez is ezt
az összefüggést erősíteni látszik

» Mindenesetre a San Giovanni Evangelista és más hasonló bazilikális templomok állnak
előképként a Székesfehérvári templom számára mintaként

– A főhajó alatt középen van egy sír építmény → Ez a sír építmény a templom főtengelyében a
templom közepe táján helyezkedik el és valószínűleg ahhoz a szentélyrekesztőhöz csatlakozhatott,
ami a templomot nagyjából kettévágta

– Ez nem székesegyház, nem plébániatemplom, hanem magán kápolnája a királynak, de a
magánkápolnába is kell papság vagy egyházi testület

» István egyházi testületet szervezett, még hozzá prépostságot → A prépostság olyan egyházi
intézmény ahol kanonoki rangban lévő és kanonoki rendszabályok, regulák szerint élő
papok élnek – tehát tulajdonképpen világi papok és nem szerzetesek, de együtt élnek, ahogy
a szerzetesek szoktak – és élükön a prépost áll → Tehát a prépost a főnök és biztosítja a
liturgiát, meg biztosít mindent ami kell egy ilyen templomhoz Istvánt – ezt tudjuk a
legendákból – amikor felszentelik a templomot, akkor a templom közepén temetik el

– Az alaprajzon középen jelölt sírhelyet szokás István sírjával azonosítani (Azért gond itt az
azonosítás, mert a XII. században egy csomó más király is temetkezett ide) → De ezt Istvánnal
hozzák összefüggésbe, de nem István király korából származtatják, hanem a szentté avatásának
korából, 1083-ból, akkor kapott István itt egy dísz sírhelyet

» Valószínűleg az eredeti sírja fölött vagy mellett, az eredeti sírját helyettesítve hozták ezt
létre → Tehát ami ott körülötte fennmaradt és ismert, beleértve a szarkofágot, nem István
korabeli, a szentté avatáshoz kötődik

- Szent Istvánhoz kötik még a koronát is, de nem → Tehát ebből a koronából, amit mi szent koronaként ismerünk, abból semmi sem vezethető vagy vonatkoztatható István korára, hanem későbbi → Az alsó része is, meg a felső része is
  - » A felső résszel kapcsolatban felmerültek lehetőségben, hogy lehet, hogy István kora, de ezt azóta sem igazolta senki, későbbinek lehet mondani
  - » Az alsó rész Corona Graeca vagyis a görög korona, az se Szent István korabeli, későbbi (Bizánci munka, és mivel bizánci munka és mivel még a XI. századhoz tartozik ezért tartozik ehhez a témakörhöz) → Tehát a koronát, bár egységes alkotásként szemléljük nem egységes, két külön részből áll (ráadásul két külön vizsgáláshoz is tartozik) → Az alsó része az úgynevezett görög korona vagy Corona Graeca, a felső része Corona Latina vagy a latin korona

Corona Graeca

- A Corona Graeca – meg a Corona Latina is – a nevét a rajtuk szereplő feliratok nyelve alapján kapta → Ez azt jelenti, hogy a Corona Graeca azért görög korona, mert rajta görög betűs és görög nyelvű feliratok találhatóak (a Corona Latinan meg latin betűs, latin feliratok)
  - » Tehát Corona Graeca görög betűket és görög feliratokat tartalmaz, meg stílusában és eredetében is a görögökhöz, pontosabban Bizánchoz kötődik
- A Corona Graeca egy abroncs korona, amelynek a homlokrész fölötti szakaszához úgynevezett párta elemek tartoznak → Ezek a párta elemek két oldalról emelkedő nagyságban és kétféle formát alkalmazva jelennek meg → Tehát oldalt háromszög, majd íves és újra háromszög forma jelenik meg → Tehát a homlokrész fölött, tulajdonképpen az oldalközéptől indulva emelkedő nagyságban
  - » Egy félköríves, egy háromszögletű, egy magasabb félköríves és egy magasabb háromszögletű, valamint egy középső íves mezőből áll, túl oldalon ugyan ez a sorrend
- A hátsó, tehát az abroncs hátsó feléhez csak középen tartozik egy félköríves párta elem → A félköríves pártaelem meg a homlok nézethez tartozó elemek között csak gyöngy dróra húzott, igazgyöngyöknek a sora tartozik, tehát ez zárja le az abroncsnak a hátsó részét
  - » Gyöngy sor díszíti az abroncsnak a felső peremét, meg az alsó peremét is
- Magán az abroncson váltakozva négyszögletes keretbe foglalt, négyszögletes zománcképek és karmos keretbe foglalt szögletes, vagy íves formájú drágakő foglalatok, illetve drágakövek tartoznak
- A középső, tehát a homlokoldal középső mezőjében, fönt a pártázat szintjén elől is és hátul is ugyancsak zománcképet alkalmaztak → Ehhez az abroncsra két oldalt négy-négy és hátul egy fül tartozik, amelyre láncokat szereltek, a láncokhoz, láncok végén három drágaköves egységbe rendeződő csüngő dísz tartozik → Balról is, jobb is és hátul is ott vannak a csüngők
- A pártázat díszítése, tehát középső kép rekeszzománc képet tartalmaz, az oldalsó négy-négy pártamotívumban is rekeszzománc díszítés található, de ez hátfal nélküli zománc, áttetsző, úgynevezett transzluclid zománc → Olyan mintha beüvegezték volna ezeket a kereteket, de hát nem üveg van bennük, hanem zománc, amelyeken a fény átsüt, a középsőn meg a hátsón nem, mert abban zománckép van → De az oldalsó négy-négy pártaelemben ezt a transzluclid zománccot alkalmazták
- A rekeszzománc képeket külön készítik el, és utólag, amikor elkészül az abroncsra ráforrasztott keretbe helyezik és a keretnek a szélét ráfordítják ezekre a lapokra, így rögzítik ezeket a zománcképeket
  - » A drágaköveket pedig karmos foglalattal rögzítik a helyükre, ott a karmokat hajlítják rá a drágakőnek a felületére, miután a drágakövet helyre rakták
  - » A rekeszzománc technika egy olyan technika, ahol az arany alapra a figura sziluett rajzát, meg a belső rajzát, a részleteket (ruharedőknek a vonalait, szemöldököt, szem és szakáll vonalat, ruhán szereplő motívumok körvonalait, tulajdonképpen az alapra merőlegesen ráforrasztott arany szálak, kerítésként funkcionáló elhatároló elemek formájában ráforrasztják, hogy aztán ezeknek a közét zománccal feltöltve díszítsék → Nyilván egy

meghatározott sorrendben, a különböző zománcok alapját képező anyagok különböző hőfokon olvadnak, tehát nyilván először a legmagasabb hőfokon olvadó zománccelületeket kell a kerítések közé tölteni és meghatározott sorrendben ezeket a felületek kitölteni

– A koronán szereplő figurák félalakok, kivéve a homlokoldalnak az ábrázolását, amely Krisztust ábrázolja, ez egy trónoló alak → A koronahátsó oldalán lévő figurák szintén félalakokként jelennek meg könyökmagasságban elvágva

– Kik ezek a szereplők?

» Középen fönt a pártamotívumok sávjában az íves mezőben a trónoló Krisztust látjuk, ciprusfákkal közrefogva jelenik meg a trónus, lábtartóval, a trónusnak nincs hátfala, de gazdagon díszített párnája van → Áldón tartja a jobb kezét, a balban evangéliumos könyvet tart és mellette ott van a nevének görög betűs rövidítése

» Krisztustól jobbra is meg balra is egy-egy félalakot látunk, de már lent az abroncon és ezek a félalakok szárnyal jelennek meg, glóriával, botot tartanak a kezükben és ott van a nevük is → Krisztustól balra Gábrriel a másik pedig Mihály arkangyal

» Ha tovább haladunk, akkor további párok jelennek meg → Jobbra Szent Demeter, balra pedig Szent György → Tehát a két arkangyalon kívül vagy túl, jön két harcoszent

» A két harcoszentet követően megint van egy pár, balra Szent Kozma, jobbra pedig Damján

» Ezek a figurák mind oldalra néznek, pontosabban közép felé, vagyis Krisztus irányába

» Tehát arkangyalok, harcoszentek, orvosságosok és utána jön két olyan figura ami már a hátoldalon van és akik nem Krisztus felé figyelnek, hanem a hátoldal középső figurájának irányába

» Itt csak egy pártamotívum van, fent van az uralkodó és tőle jobbra is és balra is van egy-egy uralkodó

» A tőle jobbra elhelyezkedő frontálisan beállítva előre néz, a fő uralkodó is előre néz, a fő uralkodótól balra elhelyezkedő, pedig megint csak oldalra, rájuk figyelve tekint → Hozzá nem tartozik glória, a másik kettő glóriás figura

» Gazdag a felirat, szenteknél elég volt a szentség jelzése meg a névnek a rövidítése (nem mindnél) itt azért több mindent lehet olvasni

» A fő alak: glória, abroncskorona, arról csüngők lógnak, előre néz, szakállas, olyan ruha van rajta, ami tele van drágakövekkel meg igazgyöngyökkel, kezében jogar szerű dolog, ez a bizánci uralkodók labrámára emlékeztet, a másik kezében meg egy kard markolat

» Bíbor színű feliratot kapott, nevét rövidítéssel jelezték és a névfeliratába aranszeg került, mert hogy ezt a zománc képet nem a keret peremének a zománcképre való hajlításával rögzítették, hanem felszegecselték → De látunk annyit a feliratról, hogy meg tudjuk fejteni, Mihály névre hallgató személyről van szó, akiről tudni lehet a felirat alapján, hogy a rómaiak hívó uralkodója, és a Dukász családnévre hallgat (Az hogy római császár a bizánci uralkodót jelenti abban a korban, amikor a Dukász Mihály élt)

→ Tőle jobbra van egy nagyon fiatal uralkodó, koronája van, jogara van, kardja van, glóriája van, bíborszínű felirata van, de nincs neki semmi szakáll

» Szakáll nélküli, felnőtt uralkodó férfit nem ábrázolnak így, ez valami gyermek

» De itt van a neve, rövidítve van úgyhogy vagy Constantinus vagy Constantios római császár és hogy porfírban született, vagyis bíborban született

» Díszruhában ő is, roskadozik a drágakövektől meg az igazgyöngyöktől

» És van egy harmadik is, akinek már nincs glóriája, sőt a nevét sem bíbor betűkkel írták fel, hanem feketével

» A ruháján neki is vannak igazgyöngyök, de sokkal visszafogottabb, kardja van, indás végű vagy tövű keresztet tart

» Turkia hívó királya Geóbitzasz

» Neki is van valamilyen abroncs koronája, csüngők nincsenek és a szakáll is hosszabb mint a bizánci uralkodónak és két ágú

Ki ez a Geóbitasz? Kérdezem én, most csak úgy, vizsgán kettesért

» I. Géza → Hívőnek kell lennie, Géza fejedelem nem lehet, II. Géza meg azért nem lehet, mert I. Géza kortársa a Dukász Mihálynak → Dukász Mihály, meg az ő társ uralkodója a kis Constantinus, meg Géza egy időben 1074 és 1077 között volt uralomban → Ez az az időszak ami hármójuk metszésében van → Ez azt mutatja, hogy ez a hármás képi összeállítás 1074 és 1077 között aktuális

– Kinek a koronája a Corona Graeca, ami eredetileg önálló korona volt? (a Corona Latina nem volt eredetileg korona)

– Corona Graeca egy női korona és Bizáncból hozza egy feleségjelölt, akit úgy hívnak, hogy Szünadéné (Nem tudjuk, hogy mi volt a keresztnéve és I. Gézának lesz a felesége)

Koronázási palást

– Van még egy olyan emlék, amely egykor a templomi felszereléseket tartalmazó együtteshez tartozott, ez pedig egy textília, amely eredetileg miseruhának készült, az úgy nevezett kazula típusú ruha volt

» Kazula amelyet István király és a felesége Gizella adományozott a Szűz Mária Prépostsági templomnak → Ezt onnan lehet tudni, hogy textílián vannak feliratok → A feliratok megnevezik Istvánt is, megnevezik Gizellát is, megnevezik a helyet is ahova ők ezt adományozták és megmondják, hogy mikor történt ez az adományozás → Ez az adományozás 1031-ben történt, vélhetően még az év szeptembere előtt (A szeptember azért lényeges egyébként, mert szeptember után halt meg Imre herceg. Korábban többen megpróbálták az adományozást Imre halálával összefüggésbe hozni ezt az adományozást, de ez korábban, más esethez köthetett. Történelmi kutatások azt valószínűsítik, hogy a németekkel szemben vívott háborúnak a végével lehet összefüggésbe hozni. Megállították őseink a német hódító törekvéseket, II. Konrád kikapott, Istvánéknak oka volt az öröme. Vagy a korábbi, tehát a háborús viszonyok közti félelmek szülte fogadalmi ajándékként kell erre tekinteni vagy pedig a győzelemmel lehet összefüggésbe hozni)

– Eredetileg ez egy kazula, tehát papi viselet, a székesfehérvári prépost viselhette ünnepi misék alkalmával

– Eredetileg ennek a formája harang alakú, nagyjából térdig érhetett (ráemelték a viselőjére, nem volt vágás rajta amin a kezét kidughatta volna, hanem alul a köpenyszél alatt lehetett a kart szabaddá tenni), majdnem 5 kilós

– Az alapja egy bizánci, ha minden igaz, akkor eredetileg bíbor színű selyemféle, tehát Bizáncban készült selyemről van szó, amely önmagában is mintás, négylevelű lóherére vagy rozettára emlékeztető minta van beleszőve, de úgy hogy ha igaz, akkor ezek a rozetták eredetileg zöld színűek voltak → Tehát bíbor alapon zöld színű rozetta volt maga az alaptextília, amelyből a kezulát készítették és amelyre hímzéssel vitték rá a díszítést

– A díszítésben van növényi ornamentika, meg madarakat is tartalmaz ez a növényi ornamentika, vannak feliratok is, de a díszítés nagyon nagy része, tehát a díszítésben a domináns a figura, figurális díszítés

– Ezt a kezulát vélhetően a valamikor a XII. század utolsó harmadában átalakították oly módon, hogy a mell részén fölvtágták → A fölvtágáskor valószínűleg egy szeletkét is kivágtak belőle elől, a nyak része kapott egy gallért és köpeny alakították

» Ez az átalakítás valószínűleg összefügg azzal, hogy onnantól kezdve királyi koronázó palástként akarták használni, mint olyan ereklyét a templomnak, amellyel kapcsolatban nem volt kérdés, hogy Istvánhoz köthető vagy nem, hiszen rajta volt a felirat, hogy István ajándékozta a templomnak → Tehát viszonylag korán átalakítják ezt a textíliát

- Meg van, a Nemzeti Múzeumban van kiállítva
- 77-ben került vissza Amerikából, hadifogságban volt kint
  - » Tehát a II. világháború végén ezt a visszavonuló Szálasiak révén német területre kerül és az amerikaiak ott fogták le, 77-is Amerikában volt a koronával
  - » Dehát a korábbi története is nagyon kalandos → 1849-ben a Szemere Bertalan elásatta például
    - Három vagy négy évig el volt ásva → Az volt a legrizikósabb korszaka, mert a nedves, mocsaras földben teljesen tönkre mehetett volna, a színét alaposan elvesztette
- Az állapota tehát eléggé problémás, de a fő vonásait és a fő szereplőit tudjuk
- Ugye eredetileg ez egy harang alakú miseruha, volt, de most, hogy palásttá alakították ez a harang alakú forma egy kicsit átalakult félkörös formává
  - » Ezen a félkörös formán a kompozíciót egy y alakú kereszt határozza meg
  - » A y alakú kereszt rész eredetileg a kazulának a háta, az y alakú kereszt a mellrészben is megvolt, de pont a a kereszt szár sávját vágta ki belőle → Tehát elől ez a sáv, tulajdonképpen a függőleges rész hiányzik, az y-ből valamennyit lehet látni
  - » A nyak részen nem y volt, hanem egy négyszög tulajdonképpen és a szára elől is meg hátul is lelógott
  - » Az y alakú kereszthez elől is, meg hátul is két-két medalion szerűség csatlakozott, méghozzá oly módon, hogy az y közébe, a hát oldalon van egy mandorla és lejjebb is, alacsonyabb szakaszon is van egy mandorla
  - » A mell részen – a töredék alapján – megállapítható, hogy a felső mandorla vagy keret nem mandula formájú volt, hanem szögletes → Tehát elől fönt egy szögletes, lent meg szintén mandorla formájú keretet alkalmaztak
  - » Kisebb mandorlák a váll részen is alkalmazásra kerültek (Az előoldal a hátoldaltól annyiban különbözött, hogy a felső szögletes keret volt)
- Az y alakú kereszthez sávok csatlakoznak, ezekben a sávokban pedig különböző alakok kerültek elhelyezésre
  - » A felső sávban álló figurák jelennek meg és az álló figurák közül a középsők nagyobbak, amik a keresztnek a szétválásához közelednek kisebb formában kerültek kialakításra
  - » A következő sáv egy szélesebb sáv és ebben a sávban baldachinos szerkezet alatt ülő figurák jelennek meg
  - » És van egy harmadik sáv is, ez egy keskenyebb sáv → A harmadik sávban kerek medalionokban fél vagy háromnegyed alakok láthatók
  - » És vannak még figurák magának a keresztnek a szárán is
    - A kereszt szárán lévő figurák kerek keretben - medalion képekről van szó – angyalbüsztek
    - A mandorlákban Krisztus ábrázolás látható
    - Az álló figurák próféták
    - Azok a figurák akik egy szinttel lejjebb vannak és a baldachinok alatt helyezkednek el, ülő, apostol figurák → A próféták az Ószövetségből valók, az apostol figurák pedig az Újszövetségből valók
    - Az alsó sávban mártírok, szentek találhatóak, és mártírok és a szentek sorában az y alakú kereszt szárának a két oldalán lent jelenik meg István és Gizellának az ábrázolása is → Tehát mint donátorok a szentek sorába kerültek beiktatásra és felirat jelzi őket
      - » Gizella koronát visel és egy torony szerű tárgyat tart a kezében, talán templom modellként azonosítható
      - » István is koronát visel, egy nyitott arbronsz koronát, jobb kezében egy lándzsa, bal kezében meg egy gömb, talán országalmaként azonosítható gömb figyelhető meg

- A hímzés, tehát a figuráknak a bizánci selyem alapra történő rá vitele selyemszálakkal, illetve arany drótszerű, egész vékony, ha igaz akkor selyemre sodrott szálakkal történt → Valahol a körvonalat vitték föl és hímezték először ki és a körvonalak közti felületekre pedig a szálakat ráfektették és az csak kis öltésekkel erősítették az alapra (Egyébként az alap szövetnek a színét is lehet valamennyire érzékelni, zöldes-kékes, ha igaz akkor a mocsárban ahol el volt ásva elszíneződött és átszíneződött)
- A mandorlákban Krisztus figurákat lehet azonosítani (Ami megvan, az a hátoldal)
  - » A hátoldalon az apostolok sávjában egy ülő, trónoló Krisztus figura, szakáll nélküli
    - Egy támla nélküli trónuson ül, a párnának ami a trónus tetején van, a vége látható és azonosítható
    - Lábtámasza is van
    - Keresztes glóriája van és fény sugarak indulnak a háta mögött
    - A glóriának a peremén, illetve a keretén felirat van, itt is meg a többinél is
    - A feliratok pillér feliratok tulajdonképpen, ezek segítik az azonosítást, de nem csak az azonosítást, hanem a programnak a finom hangolását segíti
  - » A felső mandorlában, tehát az eredeti hátoldal felső mandorlájában, ami az y alakú keresztet a szétválása fölött, a próféta galéria fölött jelenik meg, ott egy álló Krisztus látható
    - Ennek a mandorláján is van felirat
    - Álló Krisztus, feltartja mindkét kezét, glóriás és két oldalt van egy-egy állat → A sárkányon és az áspiskígyón taposó győzedelmes Krisztusnak az ábrázolása ez
  - » Az előoldalon a felső keretnek egy kicsi része megmaradt és azon is van felirat, az a keresztre feszítésre utal és ha igaz akkor Krisztus kezéből van egy kevés, tehát annyi megmaradt a kivágás után a szélen
  - » Lent több figurás jelenetnek a nyomai maradtak meg, ezt az utóbbi időben általában úgy szokták azonosítani, hogy Krisztus színeváltozása → Tehát akkor ezek szerint van egy győzedelmes Krisztusunk, van egy trónoló Krisztusunk, van egy keresztre feszített Krisztusunk és van egy Krisztus színeváltozása a mandorlákban
  - » De Krisztust a próféták sorába is beillesztették, tehát a próféta galériában az y alakú kereszt mindkét oldalán van egy-egy Krisztus
  - » De van még a vállon is egy-egy mandorla, ezekhez a mandorlákhöz evangélista szimbólumok tartoznak, meg angyalok
    - Angyalok emelik a mandorlát, ennek is van felirata jobbról is meg balról is és ha igaz akkor a bal vállon a mandorlában Mária van
    - A jobb vállon lévő figurát régebben Szent János evangélista szimbólumnak gondolták, újabban azt gondolják, hogy az megint egy Krisztus ábrázolás → És az egyik is, meg a másik is, ezzel a mandorlát emelő angyalokkal valószínűleg a mennybe vitelt ábrázolja
      - » Úgyhogy ha ez így van, akkor hét Krisztus ábrázolás van a koronázási paláston mandorlával kiemelve
- Az ikonográfiai program nagyon bonyolult, úgy tűnik, hogy itt az alap tulajdonképpen a Téged dicsőítünk uram kezdetű egyházi ének és szertartás szövege alapján készült (Ami egyébként a palást győzelem alkalmából való elkészítése és adományozása is megerősíteni látszik)
- Az az ikonográfiai tudás, a szentírási szövegeknek az összeválogatása és értelmezése, amely e mögött a tárgy mögött felsejlik, az úgy tűnik, hogy a késő Ottó kori művészet felé mutat → És ha igaz akkor a Reichenauri iskolának, művészeti központnak az alkotásaival hozható összefüggésbe és igazi eredete, gyökere nem az 1020-as évek, hanem 1010-es évek, vagy egy kicsivel még korábbi → Tehát igazából Gizella királyné öccsének, a II. Henriknek az uralkodási körüli időszakra tehető ennek a gyökerei → Persze nem csak ez, hanem a bizánci művészeti háttér is felsejlik a koronázási palást mögött
  - » A hagyomány azt mondja, hogy veszprémvölgyi, görög, tehát bizánci apáca kolostorban hímezték és hogy maga Gizella királyné is dolgozott rajta

- Szokás feltételezni, hogy hímző műhelyek működtek már abban az időben a Magyar Királyság területén → Annál is inkább, mert István törvényeiben, amelyben előírja, hogy minden 10 falu építsen egy templomot → Ott a püspökökre bízta a papoknak a biztosítását, meg a könyveknek a biztosítását és a király magára vállalja az építkezések támogatását, de a felszerelést is
- Mindenesetre tudni lehet, hogy István és Gizella nem csak ennek a miseruhának az elkészítésében játszott szerepet, hanem a pápának is küldenek miseruhát és vannak források más kapcsolatokról is
- Az apostol galériában ülő apostolokat láthatunk építészeti keretben
  - » A keret tornyos városképekre emlékeztet, azokban egész kicsi figurák jelennek meg → Egyes értelmezések szerint harcolnak egymással és talán a lélekben dúló jó és a rossznak a harcára utal
  - » Mindenesetre az apostolok ülnek – név felirat is tartozik hozzájuk – és írnak és úgy jelennek meg mint ahogy az evangélistákat szokás ábrázolni → Tehát ülve, írópult előtt, íróeszközzel, írásos munka közben látjuk őket megjelenítve
- Az ikonográfiai program részleteivel kapcsolatban felmerül egyébként, hogy nem csak textíliák, hanem miniatúrát közvetítettek, formai megoldásokat, feliratokat és hasonlókat → Ami még e mellett nagyobb földrajzi távolságokon belül is működni és érvényesülni tudott az az elefántcsont faragás vagy faragványok → Tehát itt nem kell okvetlenül kész vagy komplett dolgokat mozgatni, elég volt ezekben a kisebb és könnyen hordozható, könnyen terjeszthető műfajokban vagy műfajokkal magyarázni a motívumok és megoldásoknak a terjedését

Szent István király szarkofág

- Kőládáról van szó, eredetileg ez egy római szarkofág volt → Amely római szarkofágot átfaragtak
- A szarkofág láda a három oldalán díszített, az egyik rövid oldalán és a két hosszanti oldalán → A római eredetre az egyik hosszanti oldanak a kialakítása, illetve a kompozíciója utal
  - » A bal oldali hosszanti oldal
    - Két oldalt van egy-egy fülke és ebben a fülkében van egy-egy növényi motívum → A növényi motívum borzasztó furcsa kialakítást mutat, tehát párja nincs és arra lehet gondolni – különösen az alsó formák alapján – hogy ez eredetileg egy géniusz figura volt
      - Tehát a régi, ókori római szarkofágokon két oldalt a középső feliratos táblát keretezve alkalmazták a géniusz figurákkal kitöltött fülkéket → Ehhez hasonló, ennek a típusnak a rokon példája egyébként a pécsi ókeresztény kamrákban, de azt nem faragták át, hanem eredeti, római kori állapotban van
      - Itt átfaragták a géniuszból növényi motívumot csináltak, a feliratos táblát pedig visszavésték és a helyére egy szalagfonatos keretbe íródó rozettákat és angyali lényeket (kerubok vagy szeráfok)
    - » A jobb hosszanti oldalon is ez a kompozíció jelenik meg, de ott nem volt oldalsó fülke eredetileg, hanem ott szabad kezet kapott a kőfaragó a kompozíció kialakításakor, úgyhogy ott az égi lényt ott is egy korinthuszi oszloppár veszi közre, ott két-két rozetta csatlakozik ehhez az ábrázoláshoz
    - » És van a rövidebb előoldal, ott nincs szalagfonat, nincs rozetta, ott egy angyal van, felfelé repül → A felfelé repülő angyal egy pólyás csecsemőt tart a kezében – a pólyás csecsemő a léleknek a jelképe, ezt a lelket angyal viszi az égbe
  - Eredetileg biztos volt teteje → Az hogy az a szarkofág fedél töredék aminek van egy sarka keresztrel, meg van egy szalagfonatos része, hogy ehhez a szarkofághoz tartozott e vagy nem, azon lehet vitatkozni, mert a fedél töredéknek a kidolgozási színvonala nem olyan jó, mint a szarkofágon lévő ábrázolásoknak a színvonala